

Institul de Memorie Culturală – cIMeC – 2003
după:

REVOLUȚIILE VALAHIEI
DE
ANTON-MARIA DEL CHIARO
FIorentINO

(după textul reeditat de Nicolae Iorga)

în românește de S.Cris-Cristian

cu o introducere de Nicolae Iorga

Iași – Viața Românească – 1929

INTRODUCERE

Unul din cele mai prețioase daruri pe care ni le-a făcut Italia în domeniul cunoașterii trecutului nostru este cartea secretanului brâncovenesc Del Chiaro pe care acum râvna d-lui Cristian o strămută în românește.

Avem a face cu altceva decât arată titlul. În secolul al XVIII-lea istoria se prezenta adesea, supt influența curentului „filosofic“ de preschimbare ca „Revoluții“. I s-a părut acestui Florentin că lucrarea lui va întâlni mai mulți cititori dacă o va intitula „Revoluțiile Valahiei“.

De fapt este și o istorie a țerii, mai scurtă întâiu, dar pe urmă ajungând la amănunțimi pentru Domniile pe care le-a apucat ori despre care își putea da lămuriri orale. Nu este de nevoie să subliniez importanța acestor pagini care sînt adevărate memorii ale unui om inteligent și capabil de nepărtinire.

Dar, cu toată valoarea ei, nu partea istorică este cea mai însemnată. Pe acest străin care ne înțelege și ne iubește – ce rar ne-am împărtășit noi de iubirea celor pe cari i-a îmbrățișat largă, naiva noastră ospitalitate! îl interesează **toată viața dela noi**. Toată – de la ceremoniile Curții, de la petrecerile ei simple până la căsuța țeranului, pe care o laudă pentru curățenie, până la elementele de credință și superstiție ale sufletului acestuia.

Opera corespunde astfel pentru Țara Românească, pentru principatul muntean aceleia pe care, cu mai multă învățătură, dar nu cu mai puțină simpatie și pricepere, a închinat-o Moldovei domnescul autor care este Dimitrie Cantemir („Descrierea Moldovei“).

Ambii par a veni ca să însemne pe paginile lor aspectul țerilor noastre înainte de epoca fanariotă, care, și nu pentru caracterul ei **pretins** grecesc, ci pentru metodele ei, și turcești, și „filosofic“ apusene, a introdus schimbări de suprafață așa de mari, dar și, prin ele, transformări de principii așa de adânci.

Și, adaug, alături de acești doi cel mai învățat boier muntean al vremii, Constantin Stolnicul Cantacuzino, cel crescut și la Veneția și Padova, încerca tot în acel moment caracteristic, o descriere în românește a aceleiași țeri românești de la Dunăre, descriere din care s'au salvat – cu lămuririle în italiane pentru contele Marsigli, publicate în operele Stolnicului, ediția mea – paginile pe care le-am tipărit în volumul III din **Studiile și Documentele** mele.

Ca unuia care am reeditat textul italian al lui Del Chiaro în 1914, traducătorul îmi cere câteva rânduri de introducere. Sunt bucuros să le dau D-lui Cristian care, fără a fi un profesor și un erudit a pus atâta muncă și atâta dragoste, adaug și o oarecare jertfă bănească, în cartea pe care o oferă publicului românesc.

N. Iorga

*Alteței Sale Serenissime Antonio Ferdinando Gonzaga,
Duce de Guastala și Sabioneta, Principe de Bozolo etc.*

ALTEȚĂ SERENISSIMĂ,

Vechii locuitori ai Arcadiei, pentru a-și apăra de furiile furtunilor și ale vânturilor copacii ce-i erau mai dragi, obicinuiau să încresteze în coajele acestor copaci numele unei zeițe binevoitoare, crezând că această invocare îndatorează divinitatea de a-și însuși arborele încrestat, și a-l apăra în mod public de orice pericol.

Cu toată superstiția ei, această datină a vechii păgânătăți mă îndeamnă, cu drept cuvânt, *Alteță Serenissimă*» de a înscrie numele Domniei Voastre, în fruntea cărții mele, **Istoria modernelor revoluții ale Valahiei.**

Această provincie, care de trei veacuri geme sub greul jug al Împărăției otomane, se mângâie de treburile ei restrîși, văzând o parte din pământul ei cuprinsă în puterea Cezarului, și se înfățișază apoi voioasă și mulțumită, nu numai că prin aceasta a mea Istorie, nescrisă încă de nimeni altul, ea e scoasă din întunericul uitării, dar și prin faptul că Istoria acestei țări, rămâne mobilată și apărută de autoritatea ocrotitoare a **Alteței Voastre**. Și într-adevăr, Istoria acestei provincii, care nu a încetat să râvnească momentul fericit de a se putea adăposti sub aripele Vulturului Austriac, cui altul s-ar putea închina, decât Alteței Voastre Serenissime, care prin legătură de rudenie sunteți atât de aproape de Augusta Casă Domnitoare Austriacă?

Secolul trecut, ca și cele viitoare, a glorificat, și vor glorifica ilustrele însușiri ale împărătesei Eleonora Gonzaga, pe care Atotputemicul a învrednicit-o să-o înalțe pe tronul Chesăresc, pentru a o încorona apoi cu glorie (o credem cu evlavie) în Cer, unită acolo cu nenumărații eroi ai **Serenissimei Voastre Familii**, cari revarsă, ca și stelele strălucitoare, neconținută splendoare. Oricine va ceti atâtea autori vestiți, cari au scris în diferite timpuri Istoria **Serenissimei Case Gonzaga**, lesne va afla, că la generațiile acestei Case s-au cultivat cu fală și fără întrerupere evlavie, virtuțile militare și cele mai frumoase științe.

Se cuvine deci, cu deplină dreptate, ca această Istorie întocmită de mine după stăruitoare îndemnuri din partea atâtor literați consacrați din Italia, să fie închinată Domniei-Voastre care, cu atâtea renume și în admirația tuturor, întrunește cele mai alese însușiri ale **Ilustrilor Voștri Strămoși**, cari se pot mândri că urmașul lor întrunește toate acele calități, care împărțite, străluceau în ei înșiși. Dintre aceștia fie-mi îngăduit să proslăvesc numai unul (cel mai mare, căci e cel mai rar în veacul nostru): promotorul științelor și protegitorul cărturarilor, Mi-ar rămâne multe de spus despre elogiile Domniei-Voastre, **Alteță Serenissimă**, dar în afară de că mă simt cu totul nevrednic față de o atare sarcină, ea îmi este interzisă și de una din virtuțile Domniei-Voastre – modestia.

Așa dar, umila mea tăcere va învedera lumii toată mărturia smeritei mele supușenii, și să pot spera în urmă, de a putea obține deosebita onoare de a rămâne în veci, ceia ce sunt, cu cel mai profund respect

Alteței Voastre Serenissime,
Cel mai umil, mai credincios și mai îndatorat servitor
Antonmaria del Chiaro

Veneția, 22 August, 1718

CLEMENS PAPA XI.

Ad futuram rei memoriam, Cum sicut dilectus filius Antonius Maria de Chiaro, Florentinus, Nobis nuper exponi fecit, ipse quemdam librum a se compositum, cui titulus : Istoria delle modeme Rivoluzioni della Valachia, con la descrizione del Paese, natura, costumi, riti e religione degli abitanti, con la tavola geografica di quella provincia, in civitate Venetiarum, typis dilecti eliam filii, Antonij Bartoli, in dicta civitate librorum impressoris, suis sumptibus ad publicam utilitatem mandaverit, seu mandare intendat, verealur autem ne, postquam in lucem prodierit, alij, qui ex alieno labore lucrum quaerunt, dictum librum in ipsius Antonii Mariae praedicti iterum imprimi facere curent, Nos, eiusdem Antonii Mariae indemnitati providere ipsumque Antonium Mariam specialibus favoribus et gratiis prosequi volentes, et a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et paenis a iure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatus existit, ad effectum praesentium dumtaxat consequendum, harum serie absolventes et absolutum fore censentes, supplicationibus eius nomine Nobis super hoc humiliter porrectis inclinati, eidem Antonio Mariae ut, decennio proximo a primaeva libri huiusmodi impressione computando durante, dummodo tamen ab ordinarario loci ac haereticae pravitatis inquisitore prius approbatus sit, nemo, tam in Urbe, quam in reliquo statu ecclesiastico mediate vel immediate nobis subiecto, librum praedictum sine speciali dicti Antonii Mariae, aut ab eo causam habentium licentia imprimere aut ab alio vel aliis impressum vendere aut venalem habere aut proponere possit apostolica auctoritate tenore praesentium concedimus et indulgemus. Inhibentes propterea utriusque sexus Christi fidelibus, praesertim librorum impressoribus et bibliopolis sub quingentorum ducatorum auri de camera et amissionis librorum, operum et typorum omnium, pro una camerae nostrae apostolicae et pro alia eidem Antonio Mariae ac pro reliqua tertiis partibus accusatori et iudici exequenti irremissibiliter applicandorum et eo ipso absque ulla declaratione incurrendis paenis, ne, dicto decennio durante, librum praedictum seu aliquam eius partem, tam in Urbe, quam in reliquo statu ecclesiastico praedictis, sine huiusmodi licentia imprimere, aut ab aliis impressum vendere seu venalem habere vel proponere quoquomodo audeant seu praesument, mandantes propterea dilectis filiis nostris et Apostolicae Sedis de latere Legatis seu eorum Vicelegatis aut praesidentibus, gubernatoribus, praetoribus et alijs iustitiae ministris provinciarum, civitatum, terrarum et locorum status nostri ecclesiastici praedicti quatenus eidem Antonio Mariae seu ab eo causam habentibus, praedictis in praemissis efficacis defensionis praesidio assistentes, quandocumque ab eodem Antonio Mariae requisiti fuerint, praedictas contra quoscumque inobedientes irremissibiliter exequantur, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis ac quibusvis statutis et consuetudinibus, etiam iuramento confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis, privilegiis quoque indultis et litteris apostolicis in contrarium praemissorum quomodolibet concessis, confirmatis et innovatis. Quibus omnibus et singulis illorum tenores praesentibus pro plene et sufficienter expressis ac de verbo ad verbum insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris ad praemissorum effectum hac vice dumtaxat specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem ut praesentium transumptis seu exemplis etiam impressis, manu alicuius notarii publici subscriptis et sigillo personae in dignitate ecclesiastica constitutae munitis, eadem prorsus fides adhibeatur quae ipsis praesentibus adhiberetur, si forent exhibitae vel ostensae. Datum Romae, apud Sanctam Mariam Maiorem, sub annulo piscatoris, die duodecima iulii, millesima septingentesimo decimo octavo, Pontificatus nostri, anno decimo octavo.

F- Cardinalis Oliverius .

1718, în 2 Iulie, Senatul

După cele expuse de reformatorii studiului din Padova asupra petiției lui Antonmaria del Chiaro, autoritatea acestui consiliu concede lui Antonio Bortoli, tipograf, supusul nostru, privilegiul de a tipări și vinde cartea Istoria revoluțiilor Valahiei pe timp de 10 ani, neavând alții în acest timp dreptul de a retipări atât cartea cât și harta geografică, sub pedeapsa legilor,

Bartolamio Giacomazzi

Noi, reformatorii studiului din, Padova

Având în vedere, că după revizuirea și aprobarea Părintelui Tomaso Maria Gennari, inchiuzitor, ale cărții intitulate Istoria revoluțiilor Valahiei, compusă de Antonmaria del Chiaro, Florentin, nu se găsește nimic contra sfintei credințe catolice, de asemenea, după arătarea secretarului nostru, nimic contra principilor și bunelor moravuri, acordăm lui Antonio Bortoli, tipograf, dreptul de a tipări cartea, observând ordinele în materie de tipărituri, și prezentând cu venitele exemplare pentru bibliotecile publice din Veneția și Padova.

Dată în 18 Iulie 1718.

Francesco Soranzo

Z. Piero Pasqualigo

Michael Morosini

Ageslino Cadaldini, secretar

Francesco Farnese, prin grația lui D-zeu,
Duce de Parma, de Piacenza, de Castro, etc.,
Confalonier perpetuu al Sfintei Biserici, etc.

Fiind gata să apară cartea intitulată "Istoria mo dernelor revoluții ale Valahiei, compusă de Antonio Maria del Chiaro, Florentin și tipărită pe spezele autorului în Veneția cu aprobare și privilegiu, de către Antonio Bortoli, în 1718, bucuros interzicem, în virtutea acestui privilegiu oricărui tipograf atât din orașul Parma, cât și din oricare altă localitate din Statele noastre, tipărirea sau retipărirea sus zisei cărți pe timp de zece ani neîntrerupți, sub pedepsele ce vom hotărî, în afară de pierderea volumelor tipărite. Ordonăm deci președinților și magistraților Camerelor noastre din Parma și Piacenta, să dispună observarea cu sfințenie a acestui privilegiu acordat de noi, pentru toată durata de mai sus, și a se urma întocmai cele acordate prin el.

Căci așa e voința noastră.

Dată în Colomo, 26 August 1718 .

Francesco Farnese

Locul + ștampilelor

PARTEA INTIIA. CAPITOLUL I.

Alcătuirea, situaținea și produsele provinciei.

Orice eveniment important și vrednic de re ținut, survenit în ultimul timp în principatul Valahiei, adică în acel timp petrecut de mine, fie din dor de studiu sau din îndeletnicirea slujbei pe lângă cei doi din urmă domnitori ai provinciei, am hotărât de a înregistra cu bună credință și fără nici o patimă, spre știința urmașilor, sperând că opera mea nu va fi nici prea nepăcută nici prea inutilă publicului. Am stăruit asupra acțiunilor și evenimentelor importante, și nu asupra intrigilor și știrilor oculte ce s-au ivit și împreunăștate printre națiunile străine. Voi sprijini descrierea mea pe conștiință, ținând seamă și de ceea ce am văzut, și de ceea ce mi-au încredințat persoane care au luat parte la evenimentele acestei țări. Pentru o mai bună înțelegere însă, îmi voi permite unele însemnări asupra alcătuirii țării, asupra obiceiurilor, riturilor și religiei locuitorilor, asupra felului ocărnuirii politice și a dependenței ei de Poarta Otomană, care este stăpână absolută a acestei provincii.

Toată întinderea de pământ ce astăzi se numește Valahia, e o parte din vechea Dacie, în care se cuprindeau provinciile, denumite de geografii de azi Transilvania, Valahia și Moldova, Armele romane le-au cucerit destul de târziu, căci numai lui Traian fu sortită gloria de a cuceri Dacia și de a anexa la celelalte provincii ale Imperiului roman, obținând porecla glorioasă de Dacicul. Când a căpătat țara numele de Valahia e greu de aflat, și n-ar fi poate de ultimă importanță interesul de a-l afla. Unii însă, printre cari Enea Silvio di Piccolomini (mai târziu Papa Pius II), au scris că, după supunerea ei de către romani, Dacia a fost redusă la rangul de colonie de către aceștia, sub un oarecare căpitan de oști Flacco, de unde denumirea de Flachie și că, odată cu scurgerea timpului, prin corupțiunea cuvântului, fu numită Valahia, după cum valahi locuitorii ei, în loc de flachi. Antonio Buonfini însă, vestitul istoric al Ungariei, de pe timpul lui Matei Corvin, nu împărtășește părerea lui Piccolomini, și crede mai curând că Valahia își trage numele de la cuvântul grec, ce însumă arta de a trage cu săgeata, în care acești locuitori erau foarte dibaci. Nici părerea aceasta n-a fost împărtășită în mod definitiv, ca și alta care, fără sprijinul vreunui document antic, ar vrea să ne încredințeze că aceiași provincie fu chemată Valahia după numele unei fiice a lui Dioclețian, dată de soție principelui care domnea aci. Dar e de prisos a stănui prea mult în atari investigații.

Vom spune numai că turcii au dat provinciei numele de Kara Vlahia, care în limba noastră înseamnă Valahia neagră. Moldova au dat numele de Bogdania, adică în limba slavă dăruită de D-zeu, din cauza fertilității pământului, care e mai mare de cât a Valahiei.

Provincia aceasta se împarte în 17 părți, sau teritorii, care sunt numite de valahi, în limba lor, județe, adică judecătorii, sau vicariate sau autorități și numele lor sunt: Olt, Ribnic, Buzău, Argeș, Teleorman, Vlașca, Ilfov, Ialomița, Săcureni, Prahova, Dâmbovița, Muscel, Jiul de sus, Jiul de jos, Vâlcea, Mehedinți și Romanați; aceste din urmă 5 județe sunt actualmente în puterea nemților, cari pretind, și nu fără motive temeinice, că din vremuri foarte vechi aceste județe au aparținut Transilvaniei, deci regatului Ungariei.

Ungurii și transilvănenii au dat Valahiei numele de Transalpina. În partea ei cea mai septentrională Valahia se află pe al 46 grad de latitudine și, în părțile ei mai meridionale, înspre Dunărea, pe gradul 45 și jumătate. Spre miazănoapte se mărginește cu Transilvania, spre răsărit cu Moldova, spre apus și miazăzi are Dunărea care o înconjoară și o separă de Serbia și Bulgaria, ceea ce se poate ușor vedea pe harta geografică anexată la începutul acestei cărți, care va fi, sper, spre ușurarea cititorului, cu atât mai mult, cu cât după cercetarea celor mai buni cunoscători, ea nu putea fi mai exactă și mai fidelă.

Lungimea înconjurătoare a Valahiei a fost socotită la 700 mile italiene. Pământul țării e tot ce poate fi mai fertil și mai desfructuos. De la Dunăre până la București (care se află în mijlocul Valahiei), și de la București până la Târgoviște, care se află la o depărtare de 14 ore de drum, nu se vede de cât o vastă și delicioasă câmpie, în care nu se găsește nici cea mai mică piatră. Se văd multe și foarte frumoase păduri; mai ales de stejari așezate cu atâta simetrie, și pășate atât de curate, că de la un capăt la celălalt al pădurii se pot ușor descoperi persoane ascunse. De aici, precum și din ori care altă ramură de activitate, se poate deduce geniul incomparabil al Principelui Constantin Brâncoveanu. De cât belșug e în țară, ajunge constatarea că din Transilvania se trimite la pășunat în Valahia țurme de cai, de porci și de oi. Din Valahia se îndestulează Veneția cu ceară, vite, precum și depozitele sultanului cu unt și miere, cu prisosință.

În Valahia albinăritul e foarte răspândit, iar stupii se așează în anumite locuri desfructuozitate, feriți de vânt și expuși la soare. Timpul hotărât pentru scoaterea albinelor din stupi, e după 15 Martie, fără însă să fie o Duminecă. Cam pe timpul sărbătorii înălțarea Domnului, se nasc noile albine, care pășăind mamele lor, își iau zborul și intră în stupii noi, pregătiți anume pentru ele de cultivatorii, cari stropesc stupii cu apă sărată, pentru ca noile albine să rămâie în ei. După ce albinele nasc a treia oară, îngrijitorul lor taie fagurii din stup și astfel, acele albine nu mai produc și sunt lășate astfel până la 8 Septembrie. Când stupii sunt plini de faguri proprietarul lor ucide albinele, lășând totuși în viață 30 până la 35 de fiecare stup, expuși la aer până la 25 Octombrie, după care sunt adăpostiți în locuri mai calde și feriți de frigul iernii.

Negustorii cumpără înspre toamnă mierea, care se vinde cu o măsură, numită în limba valahă vadră, și care echivalează cu 48 livre italiene. Prețul unei vedre e de un galben, cel mult un galben și un șeft. Negustorii se ocupă apoi cu mierea, separând-o de ceară etc.

În sfârșit, cea mai mare parte a Transilvaniei se îndestulează din Valahia cu cele mai bune vinuri albe și roșii, cu gust delicat și sănătos pentru stomac. Caii de aici sunt iarăși foarte căutați, nu numai de ofițeri din Transilvania, ci și de negustori din Polonia; aceștia îi dresază în țările lor, debarasându-i de năvururile și de defectele ce aveau în țara de origine. Vânătorii găsesc din abundență mistreți, capre sălbatece, cerbi, căprioare, lupi, urși, vulpi etc. precum și pășări sălbatece și domestice. Am observat cu mare curiozitate cum apar berzele primăvara, făcând în grupe ocol prin aer, cercetând parcă locul căutat pentru așezare, își repartizează apoi locurile și, perechi-perechi – bărbat și femeie – se adăpostesc prin sate liniștite, departe de zgomot, și pe vărfuri de case țărănești reînvie vechile cuiburi, sau clădesc altele noi. Nu odată am observat eu însumi, lucru vrednic de văzut, cum barza anunță afară unul din pui, imediat ce iesă din ouă. Ceilalți sunt crescuți apoi cu mare grijă, până încep a sbura și atunci, prin Septembrie, pleacă cu toatele să ierneze în țări mai calde.

Spun țărani din Valahia că împreună cu berzele pleacă atunci și rândunelele, iar când acestea obosesc, sunt luate în spate de berze până își pot relua din nou zborul. Nu pot asigura certitudinea acestui lucru foarte curios, cu toate repetatele mărturii.

Animalele de vânat sunt lășate în toată voia de către locuitorii țării, doritori de trai liniștit, nu însă până într-atât, ca valahii să fie lipsiți de curajul și vrednicia ca să ție piept oricărei națiuni războinice, dar asupririle și dărrile neconținute ce plătesc de câteva ori pe an, într-atât i-a deprimat, că din vechea faimă romană nu le-a rămas de cât numele. În limba lor ei își zic *români*, patriei lor, adică Valahiei, *țara românească*, iar limbii, *limba românească*, și cu drept cuvânt, căci dacă e vre-o îndoială că valahii sunt urmașii coloniștilor romani, limba lor înlătură acea îndoială, și convinge, că valaha nu este alta de cât o directă și curată derivație din idiomul latin. Limba valahă totuși conține și cuvinte

turcești, grecești, slave, ungurești etc., dar trebuie ținut seamă de vecinătatea țărilor, și de relațiile ce au avut valahii cu acele popoare.

La sfârșitul acestei descrieri voi adăuga un mic alfabet de cuvinte valahe, latine și italiene, ca adaus la acele cuvinte notate de Giovanni Lucio în opera sa: *De regn., dalm, lib, 6, cup. 5 p. 285. Edit. Amstelo-dami, apud Joan. Blaeu, 1668*, pe care le-a copiat, după cum spune, după fratele Francisc Șolmirouici, episcopul bulgar ochridan. Din cauza continuelor asupriri, au devenit atât de deprimați și nepăsători, că o bună parte din locuitorii țării, disperăți, au părăsit căminurile, găsindu-și adăpost în Turcia de dincolo de Dunăre, sau în Transilvania, unde numărul lor e chiar mai mare de cât al țării românești. Trecerea în Transilvania prin trecătoarele munților nu e prea grea, dar căderea unui refugiat fără pașaport în mâinile păzitorilor, cari în Valahia se numesc *plăieși*, ar însemna inevitabilă pierdere a vieții. Toată Valahia e o țară deschisă, fără întăriri, fără cetăți și fără înconjur de ziduri. Bucureștiul este actualmente reședința obicinuită a principelui și e orașul cel mai frecventat. El e situat într-un loc foarte jos și mocirlos, și ar fi cu totul impracticabil din cauza noroiului, dacă de o parte și de alta ale străzilor sale principale, nu s-ar fi pus scânduri groase de stejar, în formă de punte. Casele principale din Valahia au în jurul lor garduri din bame de stejar, groase și rotunde, bine înlănțuite între ele, înalte de la 6 până la 7 coți, și în stare să dureze 30 până la 40 de ani.

Numai curtea Principelui din București e înconjurată cu zid, ridicat de Prințul Brâncoveanu cu câteva luni înaintea mazilirii sale. Curtea din Târgoviște e înconjurată cu o centură întărită, din pământ și pietroaie, care se numesc în Valahia, *bolovani*.

Bucureștiul e aproape rotund, având o circonferință destul de mare; numărul locuitorilor însă – care nu trece de 50.000, – nu corespunde întinderii locului, căci casele sunt rare și izolate unele de altele, în formă de insule, cu câte o curte, bucătărie, grajd și deosebit grădină cu arbori fructiferi, ceia ce dă un aspect plăcut și viu. Cișmele nu se găsesc, ci numai câteva fântâni cu apă rea; în schimb Dâmbovița, care udă Bucureștiul prin 2 ramificații, conține o apă ușoară și sănătoasă. Acest râu izvorăște din munții Rucărului, lângă hotarul Transilvaniei, și apele sale cristaline, care udă poalele acestor munți, conțin păstrăvi foarte gustoși. Mai sunt și alte râuri cunoscute care, izvorând din munții Transilvaniei, străbat Valahia și se varsă în Dunărea: Jiul, Oltul, Ialomița, Prahova, Argeșul și Buzăul. Toate aceste râuri conțin destule variații de pești, dar nu atât de abundent cât nenumăratele iazuri, căci nu e domeniu boieresc care să nu-și aibă heleșteul său și care desface peștele în zilele de post, care sunt foarte dese la valahi, după cum vom arăta la locul lor. Din Dunăre se aduc în București cantități de pești de mărimi neobicinuite, mai ales cega și moronul, din cari se scot icrele, foarte mult gustate de boieri, cari le mănâncă proaspete, preparate cu untdelemn, piper și zeamă de lămâie.

Munții mai cunoscuți din Valahia sunt Buceciul, foarte renumit în popor și de unde izvorăște râul Prahova, cu două ramificații: una curge în Ungaria și cealaltă în Valahia, vărsându-se apoi în râul Ialomița, care și el izvorăște din muntele Bobul. Un alt munte se numește Lăuta, al patrulea Pietroasa, și al cincilea, muntele Craiului; se cunosc apoi munții Buzăului și în sfârșit muntele Istrița. De Rucăr am amintit mai sus. Toți acești munți sunt vecinie verzi și acoperiți de brazi. Sarea se găsește în cantități enorme în adâncimele miniere ale acestei țări, și se exportă în țările de peste Dunăre. Mine de aur, argint și alte metale zac în adâncimile pământului, în mari cantități, ascunse de ochii lăcomiei turcești; numai obștia țiganilor e obligată, de Crăciun, să aducă domnitorului în loc de tribut, 15 ocale de aur, scoase din nisipurile râului Argeș, deosebit o livră marelui armaș; anul trebuie să aibă valoarea de 2 galbeni dramul, iar dacă întâmplător nu au vărsat cuvenita cantitate de aur, țiganii trebuie să o completeze, cumpărând-o, după cum și prisosul rămâne în beneficiul lor, dacă cantitatea scoasă din râu e mai mare. Minele de aramă sunt de asemenea pe întinderi mari, iar locul de unde se scoate arama, se numește *madan*,

cuvânt turcesc ce înseamnă mină; apoi mine de fer, care se văd pe drumul ce duce de la Brădiceni la Târgoviște.

Să ne întoarcem privirea către București, la clădirile mai impunătoare ale palatelor și bisericilor, cu toate că arhitectura lor nu e tocmai de samă. Palatul Principelui e de piatră, cu o impunătoare scară de marmură, cu săli mari boltite, dar destul de joase, din care prima – pridvorul – e sus ținută la mijloc de un rând de coloane. A doua servește de *Divan* de judecată, unde au loc și banchetele de zile mari. Altele sunt săli de audiență, care duc în apartamentul Principelui și de aci în al Prințesei, cari se reducea la două odăi și un iatac, până ce Prințesa Ștefan Cantacuzino clădise, de câteva luni, un mic palat cu 8 odăi, într-un colț al grădinii, care e de toată frumusețea, și are forma pătrată, în stil italian. În mijlocul ei, Prințesa Constantin Brâncoveanu clădise un foisor unde lua prânzul, și-și făcea siesta după masă, în mijlocul straturilor de flori.

Toate clădirile din Valahia sunt acoperite cu șindrila, nefiind obiceiul țiglelor. Între alte biserici din București, se află trei pe culmea unui deal: biserica și mănăstirea Mitropoliei, bisericile Radu-Vodă și Mihai Vodă. Două hanuri mari și frumoase sunt demne de văzut în București. Hanul e un loc înconjurat cu ziduri, făcut după modelul marilor mănăstiri catolice, iar împrejur sunt dugheni boltite, de apărare contra focului și ținute de negustori creștini sau turci, cari plătesc o chirie lunară intendentului, care are și însărcinarea să încuie, sără, porțile hanului pentru siguranța mărfurilor. Primul han poartă numele fondatorului Șerban Vodă, iar veniturile sale sunt dăruite mănăstirii Cotrocenilor, zidită de același ctitor, la o milă și jumătate de București. Al doilea e hanul Sft. Gheorghe, zidit de Prințesa Brâncoveanu, având la mijloc o foarte frumoasă biserică, purtând același nume, iar veniturile hanului sunt dăruite Patriarhiei din Erusalim.

N-aș vrea să obosesc cititorii cu descrierea amănunțită a topografiei Valahiei, un rezumat ar fi totuși necesar pentru locurile mai renumite. Târgoviștea a fost în vechime reședința domnitorilor, într-o vreme când aceștia nu se prea temeau de turci, dar mai târziu a fost mutată, din ordinul străpânitorilor, la București, care mai aproape de Dunăre și de granița lor. Totuși Prințesa Brâncoveanu locuia la țară cel puțin 6-7 luni pe an, ceia ce nu convenea boierilor, nici negustorilor, căci trebuiau să urmeze Curtea, cu mare cheltuielă. Turcii priveau și ei cu ochii roșii această preferință a Voievodului, căci Târgoviștea era mai aproape de munți decât de malurile Dunărei, și vom vedea mai departe efectul catastrofal al acestor nemulțumiri.

La distanță de o zi de drum de Târgoviște, către granițele Transilvaniei, se găsește Câmpulungul, oraș renumit pentru bălciul anual ce are loc pe la mijlocul lui Iulie, și la care iau parte negustori din toate părțile, înspre șes se află orașul Pitești, renumit pentru vinurile sale albe și dulci; de aici e un drum spre Ribnic, care e reședință episcopală. Mai e un oraș cu același nume Ribnic, pe lângă Buzău. Craiova e un oraș mare, situat între Cernăuți, extremitatea țării, și București, și e reședința Banului, care e prima demnitate după Domnitor. Se află aci, în partea principală a orașului, un han frumos, zidit acum doisprezece ani de starețul mănăstirii Horez, pentru venituri. Buzăul care poartă numele râului ce curge acolo, e tot reședință episcopală. Urmând aceiași cale, dăm de Focșani, care e udat de râul Milcov, și desparte Valahia de Moldova, iar pe ambele părți ale podului de peste Milcov sunt punctele de vamă. Orașele mai principale care sunt ocârmuite de către căpeteniile alese dintre marii boieri sunt: Târgoviște, Cernăuți, Focșani, Ploiești, Gheorgheni, Roșiorii de Vede. Minele de sare mai cunoscute sunt: Ribnic, Telega și Slănicul. Pentru delict grave, Prințesa trimete pe condamnați la saline, în valahă *ocne*, și unde mor unii din condamnați, fără a se mai cerceta cauza. Sunt cazuri de condamnări la moarte, când Domnitorul, printr-un act de clemență, schimbă această pedeapsă cu ocna, după ce taie întâi urechile condamnatului. Cred că acest supliciu să fie aceiași, pe care-l întrebuințau romanii cu condamnații *ad metalla*, precum și cu primii martiri ai bisericii primitive.

Salinele se arendează celui ce oferă mai mult Principelui, cărui aparțin arende, care ajung până la suma de 20.000 galbeni pe an, în care se cuprind însă și tutun ăritul, oieritul și taxele de export pentru Transilvania; pentru acest scop sunt destinate două trecători, Cîmpina și Dragoslavele, iar o parte din taxele ce se percep la Dragoslavele, aparțin mănăstirii Sft. Ilie din Câmpulung, unde are loc vestitul bălci anual, de care am mai pomenit.

În ce privește bălciul din Câmpulung, trebuie pomenit vechiul privilegiu de care s-au bucurat aici preoții franciscani, cari veneau aici din Bulgaria să supravegheze parohia catolicilor, în majoritate negustori din Chiprovaci și Copilovaci și cari trăiesc împrăștiați în diferite orașe ale Valahiei. Acești preoți franciscani aveau acest privilegiu, întărit cu pecete domnească de un voevod al Valahiei, în virtutea căruia încasau o anumită dare din mărfurile ce se aduceau anual la Câmpulung, și care servea pentru întreținerea lor; dar privilegiul cu sigil, ca și alte multe hrisoave de mare importanță, s-a pierdut în ultimul război dintre nemți și turci, când tătarii au jefuit Târgoviștea și mai ales; mănăstirea franciscanilor, din cari unii au fost luați ca sclavi, dar răscumparați din mila Principelui Brîncoveanu, Se văd până azi rămășițele unei biserici cu clopotnița ei, care a fost a sașilor catolici, cari trăiau atunci în Valahia și lucru probabil, căci am văzut la intrarea bisericii noastre, a Sf. Ion cel Mare din Câmpulung, următoarea inscripție sepulcrală: *hic requiescit in pace generosus dominus Johanes P. . . , hujus saxonialis ecclestae custos, qui obiit MCCCLXXIII*. Alte urme sau inscripții nu se găsesc în Valahia, din cauza continuilor perturbări, și unde bogăția țării, n-a fost ultimul motiv al ruinii sale. În ce privește fertilitatea pământului, e de notat, că-n toamnă se fac două arături, și apoi se sămănează grâul care crește de o jumătate de palmă înălțime până la căderea zăpezii, după care, în primăvară, iese din nou până se coace.

Meiul se sămănează primăvara și se culege în Iulie; porumbul tot în primăvară, dar se culege în August. Vița de vie se îngroapă după culesul viilor și rămâne astfel până la timpul ridicării.

Să ne întoarcem la preoții franciscani. Ei trăiesc și din venitul câtorva terenuri mici, și mai ales din vânzarea unei cantități oarecare de vin, din pomenile catolicilor, și dintr-o cantitate de grâu ce le dăruiește în fiecare an Domnitorul, care, deosebit, mai varsă gardianului franciscan din Târgoviște și o parte din vin ărit și din alte impozite.

Se știe că mănăstirea și biserica din Târgoviște au fost zidite de Sfântul Ioan de Capistrano.

Biserica catolică din București e o biată casă de lemn închinată Sf. Fecioare, a cărei icoană cu copilul în brațe, frumos pictată în stil grecesc, e așezată între alte două icoane, dar scandalos zugrăvite. Una e icoana Sf. Ștefan și alta al Sft. Sixt (Papă și Martir), dar care e legată și de numele lui Ștefan Sisto, un chirurg sas, cunoscut de mine, care a făcut pe cheltuiala sa altarul bisericii, în cimitiul căreia e și înmormântat. Biserica posedă odoare sacre, 6 candelabre cu cruce și pedestale, candelă și lampă, totul în argint, și care fură apoi toate transportate, spre mai bună siguranță, în Transilvania, de către părintele Biagio Marinovici, împreună cu argintăria capelei din Brădiceni; de aici oarecari neînțelegeri acum 5 ani, între zisul părinte și negustori catolici din Chiprovaci și Copilovaci, cari se plânseră Papii, dar odoarele n-au fost încă înapoiate, din cauza actualelor împrejurări de război.

Împăratul Leopold, de vecinică și glorioasă amintire, dăruiește preotului Elia Mettejanici 1500 galbeni de aur, pentru clădirea bisericii din București, dar o parte din sumă a fost întrebuințată în alte scopuri, rămânând un rest de 1200 galbeni în mâni sigure, până ce îndurarea divină va îngădui să se îndeplinească dorința Augustului Binefăcător.

În părțile unde locuiesc familii de negustori catolici se află un paroh, ales dintre frații franciscani; în București, Târgoviște și Câmpulung însă, ei se întitulează gardiani, cu

toate că numai cele din urmă două orașe posedă biserici propriu zise, cu altare și clopote, cu călugări, cu paraclise, după modelul micilor mănăstiri. În biserica din Târgoviște se află și o orgă care atrage în timpul slujbei curiozitatea valahilor, cari n-au în bisericile lor nici un fel de instrumente muzicale.

În Craiova, Brădiceni, Suțetești, Râbnic, Ploiești, Aninoasa și Perieni, se află câte o mică capelă, iar slujbele bisericesti sunt îndeplinite de înșiși credincioșii.

Preotul, care e schimbat la fiecare trei ani, capătă tain zilnic, plătit pentru liturghie, afară de unele avantaje din partea autorității parohiale. Cu toate acestea, ei trăiesc în mizerie, și lucru grav e că bieții, catolici sunt câte odată lipsiți săptămâni întregi de slujba liturghiei, cum ni s-a întâmplat anul trecut în București, când mai bine de trei luni a lipsit preotul gardian Michel Iavich, fost custode al provinciei, însărcinat fiind cu o înaltă misiune în Ungaria din partea Principelui Nicolai Mavrocordat, și numai îndurarea Domnului a cruțat de boală sau de moarte pe enoriașii comunității catolice, rămasă fără asistență religioasă, și evitând astfel indignarea valahilor, riguroși observatori ai purtărilor noastre, mai ales în ce privește religia catolică.

Sunt cinci ani când chiar Sfântul Mir lipsea, până ce părintele Antonie Gunghici, pe atunci șeful catolicilor din Valahia, a arătat Păpui, printr-o scrisoare, starea rea a catolicilor din țară, unde sunt câțiva tineri convertiți, fără a poseda Uchiul Sfânt pentru miruirea lor. Papa a expediat repede două epistole Monsignonului Paul Iosici, arhiepiscop de Sofia, punându-i – în prima – să treacă Dunărea în Valahia și Transilvania și, cu delegatul Sf. Scaun Apostolic, să viziteze mănăstirile și parohiile preoților franciscani, ceea ce nu-i fu îngăduit de aceștia până atunci. În a doua îl autoriză, dându-i depline puteri, de a exercita funcțiunile arhiepiscopale unde va crede necesar, spre mântuirea sufletelor și pentru a servi Sf. Scaun.

În același an 1715, cam prin mijlocul postului Paștelui, el ajunse în București întovărit de Marco di Raguși, vicarul său, și de monsignorul Paul Iosici, vrednic apostol al vremurilor noastre, care înfruntă persecuții continue din partea turcilor din Nicopol, Sofia sau Filipopol, cu vecinicile lor stoarceri de bani de la catolici, ori de câte ori li se prezintă ocazia.

Arhiepiscopul fu primit de noi toți cu mare bucurie și venerație, convenite unui atare prelat. Principele Ștefan Cantacuzino, care îi acordă mai târziu audiență, sărutându-i chiar mâna, mă însărcină a-i ura bun venit, și în tot timpul șederii sale la București, îl întreține cu alimente și vinuri alese. În săptămâna Patimilor s-a amenajat paraclisul nostru, ridicându-se tronul arhiepiscopal, cu baldachin și toate cele necesare pentru sfârșirea Sf. Mir de Joia Mare, iar slujba fu oficiată cu pompă de însuși Arhiepiscopul, înconjurat de preoții franciscani. În zilele următoare Paștelui, avu loc ceremonia miruirii de însuși Monsignorul, care plecă apoi în celelalte orașe din Valahia și Transilvania, pentru executarea ponucii Sf. Scaun.

Reședința arhiepiscopului de Sofia e actualmente în Filipopole, iar înainte era în Chiprovaci, unde locuiau catolici în număr destul de mare, având o mare mănăstire a lor, așezată într-o poziție încântătoare, cu alte trei schituri alături, dar toate fură prefăcute în cenușă de către turci, în ultimul război, când mulți dintre ai noștri au fost măcelăriți, iar alții luați ca sclavi. Cu toate acestea zeloșii prelați din Bulgaria întrețin misionari, îmbrăcați turcește, pentru a putea mai ușor asista pe bieții creștini. Sunt îndreptățite rugile creștinilor către Dumnezeu, pentru a scăpa creștinătatea de apăsătorul jug otoman, și a râvni la protecția austriacă. Dacă în actualul război armele creștine vor ieși victorioase, e lucru neîndoielnic, că majoritatea bulgarilor și a sârbilor nu vor mai recunoaște ca stăpân, de cât pe împăratul și pe Sf. Papa. Cât privește de convertirea valahilor, voi vorbi cu prilejul descrierii religiei lor.

CAPITOLUL II.

Obiceiurile și moravurile valahilor.

Valahii sunt de un temperament vioi, voinici și rezistenți la oboseală, și obișnuiți din copilărie cu călăria.

De multe ori am remarcat curiosul spectacol, cum băieții între 7-8 ani, călări, conduceau grupe de cai la adăpat, iar dacă vre-un cal se abătea din grup, băiatul îl striga rechemându-l cu înjurături triviale, iar dacă nu izbutea, începea să plângă continuând totuși pomelnicul de înjurături obscene, fără însă să cunoască înțelesul lor. În popor părinții însă și deprind copiii cu înjurături, și se delectează când aceștia descurg primele silabe din expresii triviale, măgulindu-se chiar când combină noi înjurături. În timpul celor 7 ani de ședere în Valahia n-am avut ocazia să aud ca cineva să fi fost pedepsit pentru înjurături, fie de către instanțele judiciare sau de cele bisericești. În general valahii nu prea sunt evlavioși, totuși nu uită să-și facă cruce ori de câte ori trec dinaintea unei biserici, ori a unei icoane, și sunt atât de riguroși observatori ai zilelor de post, că nici nu vor să audă de scutirea lor în timpul unei boli sau altei nevoi; de aici convingerea lor că ne pot ataca pe noi catolici, imputându-ne ușurință în nepăzirea posturilor, și considerându-se de buni creștini, că în postul Paștelui nu mănâncă de cât de două ori pește, adică prima și ultima săptămână ce ei numesc *Săptămâna Mare* abținându-se de la vin și de la mâncăruri cu untdelemn, dar cu mai puțină rigoare în celelalte zile ale Păresimii. În Valahia nu se află ospătării ca în celelalte țări din Europa, mai ales ca în Italia, astfel că dacă cineva vrea să capete vin, trebuie să-l cumpere de la niște cantine subterane, numite *crâșme*. Vinul e vândut de femei desfrânate, și de aici rușinea mare; pentru un străin că să intre în crăsmă, unde-l așteaptă beția, desfrânarea și chiar furtul. Persoane vrednice de crezut mi-au povestit, că se întâmplă ca un țaran să vie la oraș înainte de sărbătoare să-și desfășoare produsul muncii, pentru întreținerea familiei sale sau plata dărilor, și să se abată la acele crâșme, în mijlocul acestor femei și altor indivizi, cari-l antrenează la beție până în noapte, iar a doua zi, când se desmeticește, își vede banii furăți, iar pentru plata chefului, mai lasă haina amanet, blestemând momentul în care a pus piciorul în crăsmă. Asemene cazuri sunt însă puțin frecvente, și numai pe alocuri, și trebuie să recunoaștem că valahii sunt iubitori de străini, ospitalieri și vrednici de laudă.

Spuneam mai sus că în Valahia nu se gătesc ospătării; totuși, când un străin ajunge noaptea la vreo crăsmă de țară, de obicei un bordei, gazda îi cedează bucuros patul, îl ospătează cu ce are, îngrijește de cai săi, și la urmă se mulțumește cu plata pentru vin și fin, fără a pretinde ceva pentru găzduire. Dacă sosește un străin în vre-un oraș, și mai ales în București, e primit cu multă curtoazie, după importanța sa, chiar când nu posedă scrisori de recomandatie, E găzduit fără plată, iar dacă rămâne pentru un timp mai lung și e cunoscutor al uneia dintre limbile italiană, latină, germană, etc., găsește loc pe la vre-un boier pentru instrucțiunea fiilor săi. Cu atât mai mult dacă străinul este chemat anume în țară fie de domn sau vre-un mare boier; în acest caz este primit chiar de căpitanul de graniță, care e prevenit prin ordin; îi se atașază o călăuză care se numește *țimiraș*, adică un soldat grănicer, care poartă o placă de argint având stema Valahiei pe ea. Fiecare sat sau oraș de popas e dator să asculte de acest țimiraș, și să aibă grijă de găzduire, provizii, cai și căruță până la etapa următoare, până ajung la locul de reședință al Principei. Aici se iau măsuri pentru găzduirea străinului, dându-i-se imediat tain zilnic de carne, pâine și lumânări, sau chiar pâine și vin de la Curte, și chiar plată lunară de la Visterie dacă e persoană cu vază. A fără de danurile ce obicinuește Principele să facă de zile mari, străinul chemat în țară capătă de Paști postav și atlas, pentru a se îmbrăca după obiceiul țării, spre a fi ferit de privirea dușmănoasă a turcilor ce zilnic vin în țară, și cari nu privesc cu ochi buni

portul și obiceiurile străine de ei; cu toate acestea, 5 sau 6 dintre noi, străini ce avem actualmente servicii la Curte, cu toată îmbrăcămintea valahă, purtăm penucă și palane, cravată și baston de India, îmbrăcămintea valahilor e aceeași ca și a turcilor, exceptând căciula în formă poloneză, adică având în jurul ei o bandă din blană de astrahan, de 4 degete lățime, ce se importă din Rusia, iar cele mai scumpe sunt purtate de boieri. Boierii de rangul întâi poartă în loc de astrahan, samur. Locuitorii țării poartă părul scurt în schimb preoții și călugării îl poartă lung, după datinele Bisericii Ortodoxe. Majoritatea valahilor poartă barbă, ca și celelalte popoare orientale, iar alții poartă numai musteți; îmbrăcămintea femeilor e un amestec de modă grecească și turcească, fără față acoperită. Cele măritate își acoperă capul a doua zi după nuntă cu o maramă albă adusă în jurul bărbiei, și legată la spate în 2 cozi lungi atârdate. Fetele își gâtesc capul cu părul propriu împletit în cosiță, din care apoi formează un coc prins în ace. În zile de sărbătoare se gâtesc cu haine bogate și juvănuri scumpe, cu salbe de monete de aur de diferite mărimi, până la valoarea de 10 galbeni. Fetele mai sărace poartă salbe de argint după punga lor. Jupănesele se plimbă în oraș în rădvanе trase de câte doi cai, cu valtrapuri de culoare verde sau albastră, dar nici odată roșie, cubare rezervată numai familiei domnitorului. Vizitiul nu șade în față, pe capră ca la noi, ci călare pe calul din stânga. Înlauntrul trăsurii, când nu e de modă nemțească, nu se află: locuri de șezut, dar se improvizează ușor cu covoare și peme mari, acoperite cu catifea. Servitoarea, de obicei femeie bătrână, care însoțește jupăneasa, șade în dosul stăpânei pe scândura fără peme. Boierii umblă în oraș călare, însoțiți de un alai de slugi după demnitatea ce ocupă, iar la intrarea în curtea palatului descălecă, și înainte de a sui scara Curții își scot ghetetele, punând în picioare niște pantofi, numiți turcește *papuci*; același obicei respectuos se întrebuințează la vizitele între boieri. Dacă vizitatorul e supusul unei națiuni orientale, îi se oferă loc de ședere la capătul divanului, loc de cinste, unde se așează cu picioarele încrucișate sub el, după obiceiul oriental și cu spatele rezemat de peme, care sunt înșirate de-a lungul peretelui, în toată lungimea divanului care nu e mișcător, ci fixat de perete. Patul nu se desface de cât noaptea, pentru dormit, așa încât saltelele umplute cu bumbac și plapumele, sunt strânse înfostat și îndoit la capete, formând o masă patrată și înaltă, și acoperită cu un cearșaf alb și subțire, cu flori de mătase și terminată apoi cu peme din aceeași pânză.

Fiecare odaie are câte un cămin, care se numește în limba valahă *sobă*, cu o portiță ovală prin care se bagă lemnele și o eșire pentru fum, iar partea inferioară transmite căldura prin una sau două coloane pătrate sau rotunde, lucrute cu stuh, și care încălzesc odaia. Tapițerii sau alte ornamente nu se văd în casele din Valahia, de cit doar vre-o icoană încadrată și atârdată într-un loc înalt, pe postav de Damasc sau brocard. Măsuța (când nu e de lemn scump) e totdeauna acoperită cu un covoraș și așezată într-un colț al odăiei; scaune nu se întrebuințează, în schimb sunt bănci fixate în jurul pereților și acoperite cu postav (ce numai la Curte e de culoare roșie), care îmbracă și pereții până la oarecare înălțime, servind de razim. Odaia de mâncare se numește *casa mare*. Casele boierești însă au și terase spre grădini, unde se ia masa în timpul verii, la răcoare. Masa pe care se mănâncă e în felul celor din sălile de mâncare din mănăstirile catolice, neuzitându-se la valahi mese ovale, sau rotunde, în mijlocul odăiei. Comesenii se așează de o parte și de alta a mesei, pe bănci lungi, cu spătare acoperite cu lăicere. Capul mesei e rezervat stăpânului casei, sau unei persoane cu vază. Fața de masă e din pânză de casă lucrată din în foarte subțire, ca și șervetele, dar când acestea nu ajung pentru numărul comesenilor, atunci se servesc de un ștergar lung, cu care se acoperă de obicei farfuriile și tacâmurile, și cu care comesenii își potrivește câte o porțiune în loc de șervet. Până se servește masa invitații se întrețin cu gazda în odaia sa, unde se servește vutcă și se aduce apă pentru spălătul mâinilor; își scot apoi anterele pe care le prind numai într-o copcă la guler, rămânând mânecile atârdate în lung, la spate. Acesta e un act de bună cuviință pentru invitați. Preotul, care de obicei nu

lipsește, spune un *Tatăl nostru* în grecește sau slavonește, și binecuvintează masa. Fiecare se așează apoi după rang, și după ce, preotul moaie o bucată de pâine în mâncarea adusă, ceilalți își fac cruce și înclinându-se ușor spre gazdă începe masa. Dacă e zi de sărbătoare își urează reciproc sănătate și aceiași întâlnire pentru anul viitor după care stăpânul casei, după ce-și face din nou cruce, bea primul pahar cu vin. La valahi nu e obiceiul să se ceară de băut, ci se așteaptă invitația gazdei care oferă de băut în acelaș pahar, care trece din mână în mână; străinul deprins cu altă igienă se; acomodează cu greu la acest obicei.

Mesele lor sunt foarte îmbelșugate, dar mâncărurile nu sunt bine gătite și ceea ce e mai rău, e că sunt servite destul de reci, căci în Valahia bucătăriile sunt în; fundul curților și deci departe de casă. Valahii au oroare de mâncare de broaște, broaște țestoase sau melci; s-au introdus însă în ultimul timp melcii, cari se mănâncă cu multă poftă, mai ales în postul Paștelui și se trimit chiar soldații la Târgoviște, în locurile unde se află mănăstirea franciscanilor, ca să caute melci pentru masa Domnitorului. După masă toată lumea se întoarce în odaia unde s-a servit vutca, și acolo își spală din nou mâinile și gura. Pentru acest scop apa e adusă în lighene turcești, de aramă spoită, cu capace găurite, lucrate cu multă artă, și aduse special din orașul Serai din Bosnia, unde m-am oprit 2 săptămâni, în Martie 1710, în călătoria mea, prin Belgrad, spre Valahia. După spălat se aduc cafele, unii mai beau înainte un pahar cu vin, iar narghileaua e oferită odată cu cafeaua. În sfârșit boierii își pun antereele și, după mulțumirile cuvenite, încalcă fiecare și se întorc acasă pentru somnul de după masă, obicei ce există nu numai în zilele lungi de vară ci și în cele de iarnă. Somnul e ușurat și de vinurile servite din belșug la masă, fără însă să fi amestecat pe invitați. Cucoanele sunt superstițioase, și nu mă pot opri de a nu nota curiosul obicei, când se ivește o boală contagioasă. Se adună un număr de femei și timp de 24 ore țesă, torc și coasă o cămașă de cânepă, cărei îi dau foc în mijlocul curții, și-n felul acesta cred că, împreună cu cămașa, a ars și epidemia.

Copiii sunt îmbăiați zilnic până la vârsta de 7-8 ani. Doica nu uită să facă copilului un semn negru pe frunte contra deochiului; leagănele sunt necunoscute în Valahia, dar se întrebunțează un fel de cutie de lemn, pătrată, cu fund de pânză tare, peste care e așezut un postav roș, apoi pema și învelitoarea copilului. Cutia e prinsă de un piron în tavan, prin patru coarde roșii în formă de piramidă, iar dacă, din patul ei, leagăna cutia când copilul se deșteaptă. Casele sunt foarte curate, și prin odăi sunt împrăștiate ierburi mirositoare ca pelin, nută, jaleș, mintă, cimbru și alte ierburi, care împrăștie un miros plăcut și sănătos. Valahii detestă obiceiul de a ține în casă vase pentru necesități de noapte, și în toiu iemii se duc la locul comun, situat departe, la extremitatea clădirii. De asemenea sunt indignați contra chirurgilor cari se servesc de cadavre omenești pentru anatomie; chirurgii au apărut în ultimul timp în Valahia, și trebuie să fie atenți față de această prejudecată a valahilor, care merge până a-i numi contaminați, în limba lor *spurcați*, și în acest caz, medicul e boicotat chiar în cazuri urgente, ca luare de sânge sau altă operație chirurgicală. Valahii, mai ales femeile, pretind a cunoaște mai simple și mai practice leacuri medicale pentru vindecarea bolnavilor, cari mor, cred ei, numai în urma intervenției medicilor. Oamenii înțeleghători însă respectă pe medic. Medicul Prime e foarte bine plătit de Visterie (Tezaurul public), cu două mii de galbeni pe an, afară de taină zilnic, de pâine pentru servitori, de came, lumânări de său și de ceară etc., deosebit daruri din toate părțile; mai ales medicului care a reușit să redea sănătatea vreunui boier bolnav, răsplăta e cu atât mai mare, în bani și un cal de preț. Valahii sunt deci mărinoși, mai cu seamă față de străini, dar sunt și răsbunători și nu uită insulta nici odată, nici față de proprii părinți. Sunt plini de curtoazie între ei, și începutul și sfârșitul unei urări e sănătatea; când se întâlnesc valahi de aceiași situație socială, își strâng mâna dreaptă, scoțând părările, și fac gestul, simulând sărutarea reciprocă a mâinii. Când unul e de o situație socială inferioară, sărută mâna boierului, atingând apoi cu fruntea mâna sărutată. Femeile din clasa de mijloc sunt deasemenea foarte

respectuoase, s ărută și ele mâna boierului pe care o ating apoi de obrazul lor. Cucoanele din clasa boierească trăiesc foarte rezervate, neavând relațiuni sociale. Servitorul pedepsit de boier cu b ătaia, vine și el de s ărută mâna boierului, promi țând c ă nu va mai repeta greșala făcută. Femeile, la trecerea unei persoane mai de seam ă, se ridic ă repede, în semn de respect. Ocupa ția obișnuit ă a femeilor în Valahia e țesutul. R ăzboaiele de țesut se țin în subsolurile caselor boierești, iar din pânza lucrat ă, care e îngust ă de 3/4 de cot, se fac c ămăși, cari se poart ă lungi pân ă la p ământ și sunt brodate cu flori de matas ă, și ismene cu br ău brodat de care nimeni nu se poate lipsi, nici ziua nici noaptea. Fetele și țigancele roabe lucreaz ă în odaia jup ănesei în ăframe brodate cu flori de matas ă și cu fire de aur, care se ofer ă apoi la ocazii solemne, sau la vizite de fe țe bisericești, c ănd jup ăneasa ofer ă preotului n ăframe și-i s ărută mâna. O credin ță superstițioasă de care țin și catolicele n ăscute în Valahia, este c ă Vinerea Mare e oprit ă orice lucrare cu acul, c ăci în acea zi Fiul Domnului a suferit at ătea împuns ături.

Valahii sunt foarte meșteri în ori care meserie. Sunt sprinteni la c ăl ărie, ageri în m ănuirea s ăbiei și arcași dibaci; dac ă ar fi instrui ți în știin ță militar ă ar face mari progrese. C ănd privește de meserii mecanice ei reușesc admirabil. Deprind ușor tot ce v ăd, și nu e lucrare manual ă pe care s ă n-o imit ă, fie de industrie turc ă sau venețian ă: am v ăzut un t ăn ăr servitor din casa Cantacuzinilor care deprinsese at ă de bine desenul, c ă lucr ărilor sale p ăreau clișeie în aram ă. Un altul, fratele unui negustor cunoscut în Vene ția, din acei ce importeaz ă aci m ărfuri din Valahia, a copiat at ă de bine unele picturi bisericești din Vene ția, c ă întorc ăndu-se în țar ă, a pictat diverse icoane, între care pe sfântul Francisc în genunchiat, primind stigmatizarea, care, se poate vedea pe altarul bisericii catolice din T ărgoviște. C ănd privește industria sticl ăriei, era o fabric ă la 2 mile italiene departe de T ărgoviște, care producea o sticl ă foarte transparent ă și curat ă, cu toate c ă era de culoare albastr ă; se aducea din Polonia o sticl ă mai alb ă, dar plin ă de pete și alte defecte, care nu suporta compara ția cu cea fabricat ă în Valahia. Boierii îns ă, ca și str ăinii, obișnui ți cu risipa, importau cristaluri din Ungaria și din Boemia, care erau aduse de dou ă ori pe an, de negustori ce vin din Lipsca și cu alte m ărfuri. Dar st ăruii mai ales asupra dib ăciei cu care valahii izbutesc în orice meșteșug de provenien ță italian ă, nem țească, francez ă etc., mai cur ănd ca în cea turcească. Am v ăzut clișeie în lemn și aram ă pentru trebuin țele tipografiei, a c ăruia director pe timpul meu, era Antim, Mitropolitul Valahiei, de na ționalitate georgian ă care, sclav în tinere ță, ajunsese gra ție; talentului ce-i d ăruise D-zeu pân ă la cea mai înalt ă treapt ă ecles iastic ă, de unde, mai apoi, avu un sfârșit tragic, cum vom vedea la finele acestei lucr ări. Tipografia e instalat ă în M ăn ăstirea Mitropoliei Valahiei, și posed ă litere arabe, grecești, rom ănești și slave. Lucr ătorii tipografi sunt valahi, instrui ți în această art ă de meșteri, elevi ai însuși Mitropolitului Antim.

Între alte lucr ări, tip ărite pân ă azi în Valahia, sunt și urm ătoarele:

Vechiul și noul Testament, dup ă versiunea celor, 70, traduse în valah ă de doi boieri, fra ți Greceanu (unul din ei fu tat ăl Principesei P ăuna, care tr ăiește; acum în Vene ția). Tip ărirea acestei opere s-a început sub domnia lui Șerban Cantacuzino, cam pe la anul 1688, și s-a terminat dup ă c ățiva ani sub domnia lui Br ăncoveanu. Opera formeaz ă un volum în folio, pe h ărtie bun ă, cu marginea lat ă, cu coperta artistic; tip ărit ă, dup ă care urmeaz ă p pagin ă cu stema Valahiei, adic ă o pas ăre cu aripele des f ăcute, cu crucea în plisc, av ănd la dreapta și la st ănga soarele și luna urmeaz ă apoi dedica ția adresat ă Principelui Constantin Br ăncoveanu.

Epistole și Liturghii, pentru uzul Bisericii, tip ărite în valah ă.

Psaltirea, în slavonește și valah ă.

Vie țile Sfm ților, de S. Ion Damaschin, traduse și tip ărite în valah ă.

Antifoane, Tropare și Immuri, pentru tot anul, tip ărite întâi în slavonește și apoi în grecește.

Diverse cărți de *Rugăciuni*, tipărite în grecește și valahă.

Alexandriile sau Istoria lui Alexandru Machedon, în valahă. Această Istorie e într-adevăr foarte interesantă, prin, multe și variatele legende ce conține.

Pildele Orientalilor, traduse din franceză în italiană de mine, și dedicată Principelui Constantin Brîncoveanu, care însărcina pe părintele Ioan Abrami, predicator în serviciul Domnitorului, a le traduce în grecește. Mitropolitul Antim le traduse din grecește în valahă, cu însemnate schimbări, și tipări apoi ultimele două traduceri pe cheltuiala lui Apostol Mano, în București, în, anul 1713.

Panegirice diverse, despre Sft. Ștefan și Împăratul Constantin cel Mare, compuse de preotul *Maiota Candidotul*, care era profesorul de greacă al lui Constantin; și Ștefan, cei doi fii ai lui Brîncoveanu. Panegiricile erau recitate pederost de fiii Domnitorului, în prezența tatălui lor, în zilele de patron, și erau în același timp un exercițiu și un examen de cele învățate. Preotul-profesor era apoi răsplătit de Domnitor cu bani și onoruri, ceea ce n-a împiedicat ca, în schimb, Maiota să se arate vajnic dușman al lui Brîncoveanu pe lângă turcii din Constantinople.

Istoria Judeilor, în grecește, operă postumă a faimosului Alexandru Mavrocordat, tipărită în Mitropolia din București cu spezele Principelui Nicolai Mavrocordat, Domnitorul Valahiei, fiul autorului, în anul 1716, luna August. Conține și o scrisoare închinată Sfintei Treimi, din care se distinge marea înțelepciune a Principelui Nicolai Mavrocordat, care se află azi prizonier de război în Transilvania, după cum vom vedea mai departe.

S-ar cădea, ca pe lângă această înșirare de cărți tipărite, să fie și o Istorie a domnitorilor valahi, dar nu e de mirare lipsa ei, căci cu toată ușurința tiparului, o astfel de Istorie, obiectivă, e greu de închipuit, căci fiecare boier posedă câte-o cronică făcută după placul său, în care laudă sau ponegrește voevozii trecutului, după binele sau răul ce avusese familia boierului de la aceștia.

Unii boieri pătrund pe fiii lor din copilărie cu acest soi de istorii, astfel că a conținutul ziselor cronici devine tradiție în familiile lor.

CAPITOLUL III.

Riturile valahilor.

Să nu se pară de prisos cetitorului că voi descrie jocurile copilărești ale valahilor, căci va vedea în ele încă o dovadă că ei sunt urmașii vechilor coloniști lăsați de Traian după cucerirea Daciei, și cari au transmis generațiilor, până în ziua de astăzi, aceleași jocuri mingea, titirezul, nucile, bâzâita, de a caii, scrânciobul baba oarba și altele, toate întrebuintate la anotimpul lor. Au copiii și alte jocuri turcești, deprinse de la copiii negustorilor turci stabiliți în Valahia. Boierii, joacă tablele. și, am remarcat că numără punctele de la zaruri în limba persiană. Ultima sară de camaval, la ortodoksi, Duminecă, boierul oferă familiei și comesenilor o distracție la sfârșitul mesei. Aduc 3-4 țigani, rânđași de bucurărie, unși cu funingine pe obraz, și stăpânul pune înaintea lor o farfurie cu făină, în care sunt băgate câteva monete; țiganii cu mâinile la spate sunt puși să scoată cu dinții monetele, și stănesc mare veselie, privind fețele lor cu funingine și făină.

Urmează și alte distracții: să prinză cu gura, alergând, un ou suspendat în aer, sau să tragă cu dinții o monetă înfiptă într-o lumânare lângă flacăra, fără să o atingă. Evident că se alege cu părulars și buzele fripte. Se mai pune o lumânare aprinsă în mijlocul unei grămezi de făină, în care erau ascunși bani, și pe cari țiganul trebuia să-i scoată cu dinții, stingând lumânarea cu nările. Flacăra suflată aprindea făina și aprindea și pălău țiganului.

Odată terminate distracțiile, înainte de culcare, comensii își cer iertare pentru greșelile făcute unul altuia în cursul anului, și își urează reciproc să ajungă sănătoși Paștele. Aceiași urare se obicinuește la Curte cu oarecare solemnitate, în aceeași sară de Duminecă. Se adună acolo boierii și fețele bisericești, în numele căroră Marele Logofăt citește o mică alocuțiune Principelui, cerându-i iertare, iar acesta răspunde „dorim tuturor sănătate pentru Paștele viitor”, după care îi concediază.

Paștele se celebrează cu mari petreceri și multe distracții, ca scrânciobul depildă, care se ridică nu numai în fiecare sat, dar și în piața de lângă Palatul domnesc, unde se instalează și alte distracții sub cerul liber, plătindu-se doi gologani de persoană pentru un loc. Acești bani se împart apoi între *paici*, slujitori ce au însărcinarea de a susține de braț pe Principe când suie scările, sau vre-o personalitate turcă când vine în audiență. Paicii sunt în număr de 12, sau mai mulți, după voiața Domnitorului, și sunt aleși dintre bărbați înalți și bine făcuți. În săptămâna Paștelui paicii străbat orașul cu mici vase de argint sau de porcelan fin, conținând apă mirositoare, cu care stropesc pe trecători pe față și pe mâni, spunându-le: *Christos anesti*. E vrednic de notat acest obicei strădat la toate națiunile de rit ortodoxă, din Paști până la înălțarea Domnului, nu se salută altfel decât cu: *Christos anesti*, la care se răspunde: *alitos onestii* ceea ce înseamnă, *Cristos a înviat: Adevărat că a înviat*. Acei ce nu știu grecește, se servesc de slavonescul: *Cristos vascriș, vaissena uascriș*. Toate aceste distracții, jocuri, ca și datina cu apă parfumată, sunt în profitul paicilor și al celorlalți slujitori ai Principelui, cari în zilele de Paști mai întind un covor în anticamera și sălile Palatului, pentru demnitarii și funcționarii cari vin de sărută mâna Domnitorului, și cari sosesc cu fișicuri cu bani, pe care îi împart în dreapta și în stânga. Mai ales noi străinii trebuie să fim mai damici, pentru a nu ni se impută sgarcenia.

Trebuie pomenit și despre darurile ce revărsă Principele cu ocazia Paștelui. Boierul capătă o blană de sobol, patru jumătate coți de postav și 10 coți de atlas. Străinii însărcinați cu instrucția fiilor Domnitorului, sau secretarii acestuia, în loc de blană capătă postav, atlas și o sumă de bani: 25, 30, 40, până la 60 galbeni, și acești bani obicinuia Principele Ștefan Cantacuzino a-i dăruia cu 10 sau 12 zile înainte de Paști, pentru ca profitorii să-și îngrijască din timp de cele necesare. Prințesa dăruia instructorului copiilor săi o cămașă lungă până la pământ, după moda turcească, cusută cu flori de matasă albă, o pereche de indispensabili cu brâu colorat, și o basma de asemeni cu flori de matasă. Prințesa Maria Brâncoveanu, soția fostului Domnitor Constantin Brâncoveanu decapitat acum trei ani la Constantinopol, obicinuia să înfășure în batistă un număr de galbeni ungurești de aur. Jupâneșele dăruiesc de Paști o batistă și două ouă încondeiate, artă în care valahelile sunt foarte înscușite, și acest obicei se întrebuițează și între rude și amici. În special sunt foarte atenți valahii cu străinii, pe care nu-i uită când e vorba de daruri, și mai ales față de acei ce sunt în serviciul boierilor. Afară de darurile aproape zilnice, străinii capătă de Paști de la boieri, un miel sau un ied viu, la toamnă un vas cu vin, și de Crăciun un porc viu, găni și vânat, așa că străinul își strânge ușor un mic depozit, din care să trăiască fără mare cheltuielă.

Găsesc util să descriu masa oferită boierilor, de Paști, de către domni, după care cetitorul va putea deduce despre cheltuielile celorlalte festivități de la Curte.

După slujba religioasă, la ora mesei, trâmbiștii dau semnalul, și se aduc în sala cea mare mâncăturile, Boierii de primul rang, împreună cu Domnitorul, sunt serviți într-o odaie vecină cu vutcă și dulceață, după care își spală, în ordine, mâinile, își desbracă hainele care rămân prinse la gât numai în copcă, cu mânicile atâmate la spate, după care, prânzul este anunțat. În frunte cu Principele se îndreaptă toți spre sala de mâncare, își ocupă locurile, după demnitatea fiecăruia, afară de cei ce stau în picioare la spatele Principelui pentru a-l servi. De se întâmplă un Patriarh la masă. (cum a fost cazul pe timpul meu, cu cel din Erusalim sau Alexandria), acesta ocupă capul mesei, la dreapta Principelui. În lipsa Patriarhului, Mitropolitul Valahiei ocupă un fotoliu cu spătar, lângă

Domnitor, în capul mesei. Urmează apoi marii dregători, după rang, unul în fața altuia, în ordinea următoare:

Banul, care e prima demnitate după Domnitor și guvernează aproape jumătate din țară, făcând și judecățile.

Vornicul, adică primul judecător.

Logofătul, primul ministru.

Spătarul, comandant al cavaleriei.

La banchete Spătarul stă în picioare, ținând sabia și cuca domnească. În atare ocaziune el, ca și ceilalți boieri cari servesc în astfel de zile, poartă căftane. Demnitatea spătarului se oferă fratelui domnitorului său, în lipsa acestuia, celei mai apropiate rude.

Vistiernicul, Ministrul de finanțe.

Chucerul, comisarul proviziilor.

Postelnicul, Mareșalul Curții. Stă și el în picioare, gata să dea ordine în Curte.

Paharnicul, care toată vremea vine la domnitor.

Stolnicul, care servește bucate domnitorului.

Comisul, supraveghetorul grajdurilor domnești.

Slugerul, însărcinat cu aprovizionarea armatei și a Curții cu carne.

Medelnicerul, servește principelui ligheanul pentru spălat minele.

Serdarul, comandant de cavalerie.

Pitarul, care are grija rădvanelor Curții.

Camarașul de ocne, inspector general peste minele de sare.

Aga, general de infanterie, stă în picioare gata să dea ordine miliției și

Armașul, comandantul dorobanților și a zbirilor.

Boierii însărcinați să servească pe domnitor, după un ceas de serviciu la masă care durează 5-6 ore, se retrag în altă odaie, unde la rândul lor sunt serviți cu aceleași onoruri și cu aceleași bucate, și se întorc la masa domnitorului, când încep toasturile însoțite mereu de sloboziri de tunuri.

În apartamentul doamnei are loc aceeași masă, cu aceeași orânduială, cu jupănesele care ocupă locurile, sau servesc ca și respectivii lor bărbăți, îndată ce domnitorul își ocupă locul la masă, orchestra compusă din trâmbițe și tobe, cântă în curte, până ce principele rădică primul toast, ascultat în picioare de toți; afară de mitropolit, care de obicei închină înaintea domnitorului, în sănătatea acestuia. Principele bea în sănătatea fiecărui boier în parte, și toasturile continuă trei ore în șir. Paharnicul toată vremea din nou câte un pahar domnitorului și mitropolitului, care rostește următoarea rugăciune, ascultată în picioare:

În onoarea și slava lui Dumnezeu, care prin mila sa am ajuns sănătoși această sfântă zi, ne rugăm să; ajungem la anul, aceeași zi sfântă, cu sănătate și pace; se slobozesc cele 12 tunuri întovărășite de salve de puști, care în timpul lui Constantin Brâncoveanu, erau în număr de 2000 și mai bine. După salve, se pomesc muzicele, adică trâmbițele, tobele, țimbalele, flautele etc. iar înăuntru cântă muzica bisericească. Se dă apoi și celei țigănești cu vioară și cobză, și se cântă și din gură, după dorința principelui. Al doilea toast e pentru Împărat, (termin echivoc, cu care turcii înțeleg pe Sultan, iar domnitorul pe împăratul creștin) e urmat iarăși de tunuri, salve și muzici. Al treilea toast, e cel ridicat de patriarh pentru domnitor, apoi pentru boierii țării etc..

Acest banchet se repetă la zile mari, cu mica deosebire că la 1 Ianuarie, de Sf. Vasile, dacă strănută un boier, i se oferă repede un pahar cu vin, iar domnitorul îi dăruiește postav și atlas pentru haine, iar dacă domnitorul strănută, visteria îi oferă brocard aurit pentru haină. Ca desert, se servește plăcintă, în care sunt băgați băni și bilete cu conținut amuzant. Fiecare boier e dator să cetească tare conținutul foaiei sale de plăcintă și se nimeresc cuvintele: *beție, îngâmfare, fățarnicie, râvnitor de domnie*, la care domnitorul adăuga câte un cuvânt de duh care stâmbia entuziasmul comensalilor. Aceiași masă cu

aceleași amuzamente e în, apartamentul doamnei, cu jupânesele pomenite. Odată terminate toasturile și salvele, armata pleacă spre căzărni, fiecare companie cu steagul ei. Masa însuși urmează tot mai aprinsă de vinurile cele mai bune, și licherurile, care, la mesele lui Constantin Brîncoveanu erau din cele mai alese din Europa. Mâncăturile erau gustoase și preparate după bucătăria franceză, nemțească și italiană. Era o veche datină, ca la zilele solene sau la nuntă boierească, făruriile să nu se ridice de pe masă, ci se puneau una peste alta, și se formau coloane de fărurii atât de înalte, că la boierii, chiar în picioare, nu vedeau pe cei de cealaltă parte a mesei. Domnul și chiar boierii, trimiteau zilnic de la masă lor, câte unui protejat, mai ales străinilor, câte un fel de mâncare sau câteva sticle cu vin.

Din Paști până la înălțarea Domnului, în fiecare Joi, băieții îmbrăcați din cap până-n picioare, cu pir sau alte ierburii, pe care le zmulg cu pământul prins de rădăcini, joacă și cântă în fața ușilor locuitorilor și nu pleacă, până ce gospodina nu-și udă cu cofa cu apă. Cântecul lor vesel și glumeț se cheamă în românește: *Paparudele*.

În săptămâna Rusaliilor, cete de țigani colindă târgul mascați și cu foi de tablă sunătoare la călcăi, care produc un sunet bizar în timpul dansului, cu sărituri care țin până ce cad leșinați de oboseală și fac spumă la gură. Acești dansatori se numesc de către români, *călușari*.

Interesant este iarăși reprezentația de Sf. Ion Botezătorul, când fetele îmbrăcate bărbătește, iar una din ele cu o sabie în mână, umblă pe la casele oamenilor, unde joacă și reprezintă pe Irodiada cu călăul, care taie capul Sft. Precursor, ceea ce mai curând ar trebui potrivit pe ziua de 29 August. Fata care dansează cu sabie în mână, e numită de români *Drăgaica*.

Mai are loc în Decembrie o altă reprezentație cu măști respingătoare, tolerată și în casele boierești. Acțiunea e reprezentată de 2 personaje, unul cu un plisc de barză cu care ține tactul muzicii, ca un fel de castanete și sărind din când în când pe spatele celuilalt, care poartă o mare barbă falsă. Primul e *cloanța*, iar al doilea, cel cu barba, e *unchiașul*.

De Crăciun, demnitarii aduc la Curte, în semn de omagiu, daruri, constând din covoare persane sau potire turcești, cu capace de argint aurit, lucrări artistice, cu flori în filigrană. Ceremonia înmânării darurilor lui Vodă, e întovărășită de discursul logofătului, care în numele tuturor, luând ca temă un pasaj din Evanghelie referitor la sărbătoarea Crăciunului, urează Principelui și familiei sale toate fericirile pentru binele patriei, guvernată de el cu dreptate și părintească milă. După discurs, boierii sărută pe rând mâna Voievodului care le mulțumește în puține cuvinte, asigurându-i de dorința sa, de a guverna patria ca părinte și nu ca stăpân, după care ceremonia ia sfârșit.

De Crăciun, de Anul Nou și de Bobotează, casele sunt cutreerate de servitorii Curții, cu urări de sărbători fericite și strângând bacșișuri; călăreți cu harapnicele, rânđași de grajd cu țesalele, cei de bucătărie cu mici piulițe și piluge, înșfârșit darabani, trâmbițași, cobzari și alți muzicanți, creștini și turci, astfel că trebuie ținută sau ușa încuiată, sau punga deschisă.

Bobotează, care e zi foarte solemnă pentru Biserica Orientală, pentru botezul lui Cristos, paicii stropesc cu apă mirositoare obrazul celor în stare a mulțumi cu bacșiș și chiar în ziua următoare, de Sf. Ioan, în cel mai strășnic ger, mulțimea se îmbrânțește în râu, care în acea zi simbolizează Jordanul; unii amici mi-au povestit, că pentru a se răzbuna împotriva cuiva, se plătia să fie anunțat în apă, iar dacă adversarul oferea mai mult, se anunța celălalt în apă.

Toate acestea descrise, în ce privește datinile valahilor la diversele ocazii în cursul anului, se cuvine a spune ceva despre nunțile lor, așa că cine va ceti descrierea noastră, să rămâie convins de grija de a nu fi neglijat tot ce ar putea interesa pe cititor.

CAPITOLUL IV.

Solemnitatea nunților la români.

În Valahia, nu numai că nu e obiceiul ca un tânăr să fie în dragoste cu o fată, pentru a o lua apoi în căsătorie, cum se obișnuiește la noi, ci în cele mai multe cazuri, mai ales în familiile boierești, partida e hotărâtă de către părinții tinerilor, fără ca aceștia să se fi văzut vreodată, și acest obicei lăudabil, se obișnuia altădată și în unele orașe din Italia și până în ziua de azi se menține încă în cele mai însemnate familii nobile din Veneția. Părinții convin asupra zestrei și prepară cele necesare pentru nuntă, care totdeauna va cade Duminică; se întind mese mari, trei zile înainte de nuntă, în casele ambilor logodnici, câte 2 zilnic, una pentru bărbăți și alta pentru cucoane. Joia înaintea nunții, în zori de zi, tarafă de lăutari cântă în curțile logodnicilor timp de aproape o oră și continuă, zilnic, în zori de zi până Duminică, ziua nunții. La nuntă de vlăstar domnesc, banchetele încep de Luni înaintea nunții. După concertele de mai sus, urmează altele în cursul săptămânii cu alți lăutari, cu vioară cu cobze și alte instrumente. În acele zile se invită comensalii în așa fel, că în cele trei zile ce preced nunta, să nu fie omis nici un invitat la una din cele două case ale logodnicilor:

Cucoanele nobile, fie rude sau amice, se duc la nuntă în rădvane precedate de o numeroasă ceată de slugi, cu daruri de nuntă din partea stăpânilor:

Un mare berbec viu, purtat pe umerii unui servitor.

Doi miei sau iezi, deasemenea vii, purtați în brațe.

O cușcă mare, purtată de doi servitori pe stîngii, cu găini, curcani și găște, toate vii.

Una sau două balerce cu vin ales. Unul sau două coșulețe rotunde, cu cozonaci gustoși, făcuți din nișeștea, lapte, zahăr și gălbenuș de ouă; alte coșulețe cu fructe de sezon. Coșulețele sunt acoperite cu câte o basma de mătasă, cu delicate flori brodate pe la colțuri.

În general sunt surprinzător de mari darurile în mâncăruri, ce se revărsă din toate părțile, afară de plocoanele ce sosesc din satele de pe moșiile înșurătorilor. Mare e însă și numărul invitaților, ca și a bucatelor care ajung la 60 și chiar 70 de feluri.

Solemnitatea nunții are loc în sala mare, dar vara ea se serbează într-o palată mare împodobită cu ramuri și frunze, în mijlocul curții, sau a grădinii, într-un decor admirabil. Am asistat personal ca invitat, la multe ocazii de acestea. Înainte de începerea banchetului, la un semnal de trâmbiță și în timp ce feciorii întind fârfuriile, se servesc invitaților lichenuri și dulceață, boierii își scot anterele și se așează fiecare după rang. Dacă se află vreun fiu de domnitor, el ia loc în capul mesei; dacă e un patriarh sau arhiepiscop, acesta în picioare, cu toți asistenții, pe la mijlocul mesei, rostește rugăciunea amintită la banchetele Curții, de astădată fără descărcări de tunuri nici de puști, însă în curte, răsună tarafă de lăutari nemți sau turci, iar în sala banchetului, cântec de psalmi. Trei ceasuri țin mesele de Joi și Vineri (aceasta din urmă e servită cu mîncare de pește), dar cel de Sâmbătă, se prelungeste, din cauza unei frumoase ceremonii, a cărei descriere, sper că nu va fi displăcută.

Cam pe la sfârșitul celui de al doilea banchet în casa logodnicului, o rudă sau prieten de al acestuia, însoțit de amici și de slugi, cu lăutari în frunte, se pomesc spre casa logodnicei, ducându-i după datina țării, în numele viitorului soț, o frumoasă broboadă de cap, omată cu pietre scumpe și broderii, deosebit un inel de preț, o centură bătută în monede de câte 5 și 10 galbeni ungurești, precum și o pereche de pantofi de atlas alb, omăți cu perle și cu flori brodate; acești pantofi sunt deschiși la mijloc, cu cățărâmi și butonași fini, în stil turcesc, și încălță piciorul până la talpă.

Mireasa șade pe ceva mai ridicat, în formă de pat de nuntă, având de ambele părți șase fete în haine vaporoză, în chip de îngerași, cu cunună în cap.

În timpul mesei, în mijlocul veseliei, își face apariția *căltunarul*, primit cu aclamații de boierii veseli, pe cari îi amuză cu câte un compliment potrivit; în schimb, își răspunde cu câte un toast, iar el e dator să golească de fiecare dată, un pahar mare cu vin. Înainte de sfârșitul mesei de Sâmbătă, din casa mirelui, având în cap căciula cu pană și întovărașit de amici, mirele în frunte cu lăutari, se pomenește spre casa cuscului, unde e primit în saln. El îi sărută mâna, închinându-se și îi prezintă în dar, două piei de lup și un covor, pe care se așează cu toții și se cinstește câte un pahar cu vin, trecut din mână în mână, după care se întorc acasă, în felul cum au venit.

Duminică, ziua nunții, de dimineață, drumul de la casa mirelui spre cea a miresei și apoi spre biserică, e gătit cu ramuri de brad. În curtea mirelui se strâng-fete din, popor gătit, și-n cântecul lăutei și a cobzei, se prind în horă, și smerite, cu ochii în jos, dansează lin, nemișcate parcă din loc. Sosește și o companie sau chiar două de soldați călări, în uniformă roșie, numiți *seimeni*, cari sunt plătiți de Sultan și cari servesc de gardă personală a Domnitorului. În frunte cu seimenii și toți boierii, mirele cu căciula de preț și dulamă pe umeri, călări pe cai superbi și scumpi, merg de ridică pe cuscul, căruia mirele sărută mâna și în mijlocul alaiului, cu cuscul în dreapta și alt boier în stânga, cortegiul ajunge la casa miresei, unde așteaptă în trăsură cu șase cai, mama mirelui. Toți afară de mire, care stă pe călare în curte; intră în casă, unde așteaptă mireasa cu un voal de mătasă brodată; soacra o conduce de mână, jos în curte, către mire, și atunci se varsă o cofă cu apă înaintea lui. Mirele descalică și ambii se întorc în casă, ținuți de mână de părinți și, îngenunchi, ascultă o rugăciune și primesc binecuvântarea preotului, care își primește, în dar, năframa de preț. Mireasa se ridică apoi, își ia rămas bun de la părinți, vărsând lacrimi, care înduioșează pe asistenți și alaiul, în-aceiași ordine, cu seimenii în frunte, ținând fiecare o ramură de brad în mână, se îndreaptă spre biserică. În biserică, socrii țin lumânări aprinse în mână, iar preotul, după rugăciunile conform ritului ortodox, împreună cu mânele mirilor în formă de cruce și le pune câte o cunună pe cap. Se aruncă apoi bani prin biserică, iar dacă mirii sunt de condiție mai modestă se aruncă nuci, alune, castane etc. Odată terminată cununia în biserică, mireasa e condusă în casa soțului, unde lumea ia loc la o masă bogat gătită, afară de însurăței, cari se retrag; fiecare în altă odaie, întovărașiți de rude.

La nunțile celor mai nevoiași și chiar la negustori, când se servește la masă friptura, se obișnuiește a se împărți invitaților câte o basma ce li se pune pe umăr. Atunci fiecare comesan, aruncă în farfurie câte o sumă de bani, pe care îi strânge apoi cuscul într-o basma legată și o încredințează miresei, care e adusă în sala de masă, cu fața acoperită și unde sărută mâna cuscului. Se înapoiază apoi în odaia ei, fiind tot timpul nelipsită de soacră. Același obicei e în uz și la boieri, înspre seară, când cheful continuă încă, se aduce zestrea miresei, aștemutul de pat, hainele, lăngeria, bijuteriile și altele. Masa cea din urmă terminată, invitații se întorc acasă, iar mireasa doarme pentru prima oară în casa mirelui.

Luni, înaintea prânzului, tot cu alai, însurățul face vizită nașului, unde e primit cu toți ai lui și cinstit cu licher, cozonac și dulceață, după care se întoarce acasă unde e așteptat cu masa întinsă, la care iau parte numai însurății și părinții lor. Soția are fața descoperită și pentru întâia oară testemel pe cap, sennul femeiei măritate în Valahia.

În timpul acestui prânz intim, sosesc servitori cu alai de lăutari din partea socrului și încărcăți cu restul zestreii, cu argintărie, sticlărie, servicii de masă, vase de aramă în toate mărimile, pline cu bucate, sticle cu vin și vutcă și altele.

Joia ce urmează, soțul cu nevasta iau dejunul în casa socrului și-au care-i dăruiește un cal de preț de care se servește pentru întâia oară, la întoarcerea spre casă, iar soția sa, capătă caretă cu șase cai, care rămâne pentru uzul ei personal.

Cel ce cunună, se cheamă în limba valahă *naș*, sau *nun*, iar cucoana sa, *nașă*, sau *nună*; cununatul se numește *ginere* (de la latinescul *gener*), iar tovarășa sa *mireasă*.

După descrierea nunții la valahi, rămâne a mai aminti oarecari datini de botez.

Nașii sunt de obicei și cumătrii la primul nașcut. În ce privește descrierea ceremoniei religioase, cetitorul o poate vedea la biserica grecească (Sf. Gheorghe din Veneția); voi aminti numai că copilul, după câteva luni de la botez, e adus în casa cumătrei cu un dar din partea lui, constând din cafea nerășnită, cozonac și altele. Cumătră îl primește în brațe, îl desbracă și îl îmbrăciaza în apă caldă, îl șterge și îl gătește cu hâinuțe noi. Îi taie câte o șuviță de păr din trei părți ale capului - în față și la tâmplă - îi pune apoi o scufiță nouă, cu câteva monede de aur cusute, și-l retrimete părinților.

Copilul botezat e numit de către cumătrii, *fin* sau *fină*, care cuvânt pare să-și tragă origina din latinescul *affinis*.

CAPITOLUL V.

Înmormântările la valahi.

Ași descrie în primul loc înmormântările la boieri și în urmă la oameni de rând, fără a mă întinde prea mult, dar reținând exact, ceea ce poate interesa pe cetitori. Întâmplându-se însă moartea unei principese domnitoare (ceea ce de mult nu s-a văzut în Valahia) cred că nu pot trece peste acest eveniment, fără a-l pomeni.

În 1716, Vinerea înaintea Duminicii Rusaliilor, în faptul zilei, muri în București, puține zile după naștere, Domnița Pulheria, nașcută la Constantinopol și a doua soție a lui Nicolai Alexandru Mavrocordat, fost în două rânduri Domnul Moldovei și apoi al Valahiei, iar actualmente, prizonier de războiu la nemți, în Sibiu. Moartea a fost anunțată prin sunetele clopotelor tuturor bisericilor iar condamnații civili și chiar unii criminali, liberați din închisori, spre a se ruga de sufletul celei moarte, ceace se obicinuieste la moartea oricărei rude apropiate de domn. Acelaș lucru a făcut și Principele Ștefan la moartea fratelui său, Spătarul Radu Cantacuzino, în Februarie 1915, Corpul Principesei frumos gătit, a fost întins pe o masă acoperită cu covoare, într-una din sălile de audiență, având în jur lumânări mari aprinse, Avea pe piept o icoană a Sff. Fecioare, cu copilul în brațe. Sala era plină cu soțiile marilor boieri, venite să formeze cortegiul defunctei lor Doamne și păstrau o atitudine măiestoasă, de adâncă tăcere. Sâmbătă dimineață, înmormântarea a avut loc cu mare pompă, în biserica mitropolitană din București, în ordinea următoare:

La ora 12, toată garda seimenilor care aștepta în curtea palatului în două șiruri, se pomește pe jos, în rând câte doi, fără arme, ținând fiecare câte o lumânare aprinsă.

După gardă, urma o trupă de cazaci în aceeaș orânduire, după care veneau breslele de meseriași și în urmă, corpul neguțitorilor.

Urmau preoții tuturor bisericilor din București în patrafire, de asemenea stareții mănăstirilor, cu prapurele desfășurate. Corpul defunctei care fusese pus într-un sicriu căptușit cu atlas roș, fu ridicat și purtat de 6 dintre primii mari demnitari ai țării, adică de Marele *Ban*, Marele *Vornic*, Marele *Logofăt*, Marele *Spătar*, Marele *Vistier* și Marele *Chucer*, schimbați din timp în timp cu alți boieri, care le luau locul. La scoborârea de pe scară, Domnitorul apăsut dintr-o odaie unde se întretaiea cu Patriahul Alexandriei și avându-l pe acesta la dreapta, luase loc în urma sicriului și îl urmă pe jos, îmbrăcat în uniformă roșie ca și fiul său de la prima soție. Urma o cămărășită bătrână, cu fața acoperită de un lung voal negru, apoi jupănesele boierilor, urmate de 14 sau 15 roabe despletite, cari boceau, după stăpâna lor. La urmă veneau rădvanele defunctei, trase de câte șase, cai albi, În sunetele clopotelor, procesiunea ajunge la Mitropolie, unde începe slujba religioasă, terminată cu rugăciunea funebră făcută de Mitropolitul Valahiei, care din cauza podagrei,

nu putuse urma procesiunea, după care Patriarhul și înalții prelați sărută icoana de pe pieptul; moartei. La urmă, Domnitorul urmat de fiul său, se apropie să-și ia rămas bun de la foasta sa tovarășă, ceea ce stâmi plânsetele și bocetele întregii asistențe, cari asurziră urechile. În sfârșit, sicriul fu ridicat de primii șase mari demnitari și adus lângă cavou, fu acoperit cu capacul ce-n timpul procesiunii era dus pe umeri de un ofițer și apoi depus în gropniță. Patriarhul apucă cu o săpă pământ din patru părți, în formă de cruce, și-l aruncă peste sicriu, intonând psalmul al 23-lea. Principele îngenunchie, ca și fiul său, aruncă și el câte un pumn de țarină, după care și alții urmară la fel până se umplu gropnița.

După terminarea slujbelor, preoții căpătară câte o năframă de preț, iar cei mai de frunte, având și bani înfășurați întrânsa; Domnitorul încălecă apoi și urmat de boieri, se întoarce la Curte unde bogate pomeni, stau: pregătite pentru săraci, de sufletul defunctei.

Din descrierea înmormântării acestei Princesese, cetitorul va putea cunoaște, felul acestei ceremonii la boieri, notând numai că la cucoane, sicriul e așezat pe trăsură. Rudele mortului, fie boieri sau servitori, nu obicinuiesc a lua parte la înmormântare, ca-n alte țări, în haine negre, făcute anume pentru această ocaziune, ci își vopsesc în negru hainele uzate. După înmormântare au loc praznice copioase și se împart săracilor pomeni. Zilele hotărâte acestor pomeni, sunt a treia, a noua, a patruzecă, apoi a treia, a șasea și a noua lună și un an-după moarte. În fiecare din aceste zile, se trimite la biserică un colac mare, o lumânare de ceară și o fârfurie, mare cu grâu copt în apă, din care apoi fiecare ia câte o lingură, adăugând în limba valahă: *D-zeu să-i ierte sufletul*. Aceleași cuvinte repetă și săracii, cari capătă câte o lumânare, un covrig, o căniță cu vin și bani. Deosebit, se slujește de către patriarh, mitropolit sau episcop, o liturghie la 40 zile, care se numește *sarandar*, de la cuvântul grec *saranda*, ce însumă 40, iar slujitorul primește, după importanța gradului, o basma de preț, în care e strânsă o sumă de galbeni. Cei nevoiași fac și ei, după puterea și credința lor, ca amintirea celor morți să nu fie dată uitării. Îmi amintesc, că-n timpul șederei mele la Târgoviște, locuința mea se învecina cu o biserică, în cimitirul căreia era înmormântat preotul acelei biserici. În fiecare dimineață, timp de un an de zile, preoteasa văduvă, venea să aprindă tămâie în jurul montantului și punea o lumânare aprinsă la partea unde era capul mortului și șezând la pământ, bocea pe cel mort și povestea cântând viața defunctului, iar în zile de sărbătoare, nu uita să adauge în lungul ei pomelnic, cum obicinuia răposatul să-și petreacă acea zi Calicimea care nu poate aduce zilnic nici tămâie, nici luminări-uşurează sufletele celor morți prin diverse pămîtiri, timp de un an întreg umblând cu capul gol pe ploaie ninsoare, sau sub arșița soarelui.

Fiindcă e vorba de morți, voi pomeni și de nenorociții cari sunt condamnați la moarte prin spânzurătoare.

Spânzurătoarea se află într-un loc, la o jumătate de poștă afară din oraș, numit *Târgul de afară* și aici se ține bâlci de două ori pe săptămână: Mercuri și Sâmbătă. Condamnatul e condus pe jos, până la acel loc, iar celor întâlniți în cale, le strigă: *iertăți-mă; fraților*, iar aceștia îi răspund: *iertat să fi*. Din crășme, femeile îi iesă în cale cu vin, îndemnându-l să bea pentru a nu simți tortura morții, iar mama sau soția condamnatului care-l însoțesc și asistă la moartea lui, îl îndeamnă și ele, așa că nenorocitul nu-și prea dă samă la ce moarte e sortit.

Cei condamnați pentru furt sunt purtați prin ulițele populate, și cu dugheni, legați câte doi de brațe, bătuți cu biciul și obligați să strige „*așa se cuvine celui ce fură*” și să strige singuri delictul comis.

CAPITOLUL VI.

Religia valahilor.

Valahii, ca și moldovenii, țin de Biserica Orientală, numită de ei ortodoxă, deosebindu-se de latini, cari-și zic catolici. Epoca creștinării lor, e greu de aflat. Unii susțin că datează din vremuri foarte îndepărtate, înainte ca bulgarii, sârbii și alte popoare vecine să fi îmbrățișat religia creștină, ceea ce, după părerea mea, nu e fără temei, dacă ținem seama, că valahii întrebunțează alfabetul chirilic și mai ales, că termenii bisericești nu sunt luați din limba lor și nici din cea grecească, ci din cea ilirică și sunt întrebunțări aproape în toate bisericile la servicii divine și liturghii. În unele biserici se slujește și în limba valahă, și la surprinderea mea, de față cu unii boieri, mi s-a răspuns că această inovație a fost introdusă în timpul din urmă, căci preoții cei tineri nu cunosc altă limbă decât valaha, și susțin că asistenții înțeleg mai bine slujbele în limba țării de cât în cea slavonă sau grecească, cu totul străine de ei. Acesta e și motivul pentru care Mitropolitul Valahiei s-a hotărât a ține în limba țării, câteva cărți bisericești de care am pomenit mai sus.

Alții susțin însă că valahii s-au creștinat pe timpul creștinării ungarilor, după pilda Regelui lor Apostolic, Sfântul Ștefan. Cât privește de întrebunțarea limbii grecești în unele biserici, nu văd altă explicație, decât că odată cu stăpânirea turcilor, s-a ivit călugării și preoții greci, cari n-au venit în această bogată provincie numai cu gândul de a introduce limba lor, ci, cum e notoriu, de a se sustrage tributului și impozitelor ce-i sufocă în Turcia. Arhiepiscopul Valahiei poartă titlul de Mitropolit, e ales de Domn și de Sfatul Domnesc și confirmat de Patriarhul din Constantinopol. El are sub ascultarea sa 2 episcopi, pe cel de Buzău și Ribnic. Actualul episcop de Ribnic e cel ce a fost anul trecut în solie la Viena cu alți 5 boieri, la Maestatea Sa împăratul, care i-a dăruit o cruce de aur încrustată cu diamante.

Mitropolitul Valahiei pretinde a avea jurisdicție spirituală și în Ungaria. În serviciile divine numele lui e pomenit cu titlul de Arhiepiscop Mitropolit al *Ungro-Vlahiei*. În timpul slujbei, poartă-n cap o mitră scumpă, purtată numai de el și cei 4 Patriarhi.

Serviciile divine se fac în Valahia cu mare fast și deosebită strălucire, mai ales în prezența Domnitorului. Bisericile, mai toate de aceeași arhitectură, trebuie să aibă altarul cu fața spre Orient, cum se poate vedea și în Veneția, în biserica ducală San Marc și-n Sff. Gheorghe a grecilor sau alte multe biserici vechi din diferite țări creștine. Fiecare biserică are un altar, iar slujbele au loc cel puțin odată pe zi.

Ritualul ceremonialului în bisericile valaha, gășesc de prisos a-l descrie, căci este la fel în toate bisericile de rit grecesc și destul de cunoscut prin cărțile de rugăciune, țările în grecește și latinește. Toate bisericile se află izolate, nefiind lipite de nici un fel de clădire, afară doar de vreo mănăstire. În Valahia bisericile sunt zugrăvite în interior cu chipurile Sfinților, și unele din aceste icoane sunt admirabile, fiind lucrate de meșteri, cari au deprins arta de la pictorii moscoviți, cari sunt desăvârșiți în această artă. Fațadele sunt la fel pe din afară. Partea superioară are zugrăvită Sfânta Treime, adică Dumnezeu așezat pe tron, Fiul la dreapta și Sfântul Duh, în formă de porumbiță, deasupra, iar de ambele părți ale Domnului și Sf. Duh, 12 alte tronuri mai mici cu cei 12 Apostoli, având la spatele lor îngeri, cu câte o luncie în mână. La dreapta și la stânga, imediat după Cristos, sunt icoanele Sf. Fecioare și Sf. Ioan, ambii în picioare. La intrarea în biserică, pe stânga fațadei, e înfățișat Paradisul, cu înconjur de zid și cu o singură poartă încuiată, iar Sf. Petru, gata să o deschidă, are îndărătul lui nenumărați Sfinți și Sfinte, cari stau să intre în slava cerească, după credința ortodoxă, că cei drepti nu vor intra în Cer, nici păcătoșii în Infern, până-n ziua Judecării, când Mântuitorul va pronunța sentința, cu cuvintele Evanghelistului: *veniți cei binecuvântați și cei păcătoși*. Pe un loc care corespunde cu Paradisul, adică la dreapta

intrării în biserică, e zugrăvită o balenă, care anunță flăcări dintr-o gură de infern și provenite dintr-un fulger care pomește de lângă picioarele Atotputemicului, unde apare deasemenea un șarpe cu coada în gură, care simbolizează Vecinicia. Aproape de gura balenei stau diavolii cu furcile în mână, zmulgând sufletele pe care le aruncă în gura infemală a balenei. Ceva mai jos sunt înfățișate câteva Păcate mortale, din acele ce trimet pe făptuitori în Infern, iar de partea opusă, Virtuți, prin care se dobândește Paradisul. Sfintele icoane lucrate în relief sau în basrelief sunt atât de detestate de valahi, că le privesc chiar ca semn de idolatrie. Îmi amintesc că la Târgoviște, niște valahi veniți din curiozitate în biserică noastră și apropiindu-se ca să asculte mai bine orga, au refuzat să sărute Imaginea Sfântă de pe un mic crucifix în relief, așa că pentru viitor, pentru evitarea unor astfel de inconveniente, s-a hotărât întrebuițarea unei cruci obicnuite. În privința mănăstirii, sunt foarte riguroși în abținerea de la orice fel de carne de animal mort; aversiunea însă pentru, broaște, și pentru cei ce le mănâncă, e de neînchipuit, De asemenea au groază de broaștele țestoase, fie de uscat sau de apă, iar cel ce le mănâncă, e numit de vulg „*spurcat*” și nevredește să primească Sfânta Grijanie. Aceiaș aversiune aveau și pentru melci, dar au început a se obicnui, după cum am amintit mai sus.

CAPITOLUL VII.

Despre posturile valahilor.

Patru posturi pe an sunt observate de valahi. Postul cel mare numit Păresime, care se ține 40 zile și postul Sf. Petru, care începe după Duminică Sf. Treimi și n-are zile fixe de calendar. În acest post se poate mânca pește, afară de Mercuri și Vineri, exceptând ziua de Sf. Ion Botezătorul dacă cade în una din aceste 2 zile. Al treilea post e cel al Adormirii Prea Curatei și ține 14 zile, fără mâncăruri de pește, exceptând ziua Schimbării la Față. Preoții franciscani, ca și mulți catolici din Valahia, Bulgaria și Transilvania, păzesc postul acestor 14 zile, împreună cu ortodocșii. În sfârșit, al patrulea post e cel înaintea Crăciunului, de 40 zile, când se mănâncă pește, afară de Mercuri și Vineri, exceptând însă sărbătorile Sf. Neculai și Sf. Spiridon. De ajunul Crăciunului ca și al Bobotezei, alte posturi, când se mănâncă o singură dată, sară, târziu, dar fără pește. De asemenea mai sunt alte 2 zile, în care se abține și de la pește cu sânge, adică în 29 August, Tăierea Capului Sf. Ion și în 14 Septembrie, înălțarea Sf. Cruci.

În schimb, ortodocșii, deci și valahii, spre deosebire de noi catolicii, au multe zile când mănâncă carne, ca de pildă din ziua Crăciunului până în ajunul Bobotezei. Demnitățile eclasiastice pot fi ocupate numai de preoți călugăriți. Preoții se pot însura, dar murind soția, aceștia rămân celibatari. Mireni rămăși văduvi după a doua căsătorie, cu greu capătă dispensă pentru o a treia. În mănăstirile de călugări, nu e oprită intrarea femeilor. În cele de călugărițe nu sunt ca la catolici, fete tinere, ci femei vrăstnice, care, rămase văduve, se retrag la mănăstiri și pot ieși când vor, fie pentru interese proprii sau ale mănăstirii. În caz de delict grave se taie părul călugărilor care e exclus din tagma monastică.

Cele 7 Taine se deosebesc puțin de cele ale catolicilor. Botezul se face, cufundându-se de 3 ori și pomenindu-se de fiecare dată câte un nume din Sf. Treime, la care asistența răspunde *amin*.

Mituirea se face și de către preoții obicnuți, dar cu autorizarea Patriarhului care prepară Uleiul Sfânt, cu mare solemnitate, pe care îl împarte apoi bisericilor.

Sfânta împărtășanie pentru tot anul nu se face decât în dimineața Joiei Sfinte, iar prescurile anului trecut se dau celor ce se împărtășesc în acea zi.

Spovedania se face în picioare și nu în genunchi ca la catolici; după spovedanie, credinciosul dă confesorului o sumă, după puterea pungii, și împarte pomeni la săraci.

Prințul Constantin Brâncoveanu, când se spovăduia de Paști, dădea confesorului său, Arhiepiscopul Nis, actualmente Mitropolitul Valahiei, 2000 de galbeni, iar în ziua Joiei Sfinte, acorda o largă amnistie, și cu generositate creștinească ierta pe boerii disgrațiați. Înaintea grijaniei, ortodoxul ține post câteva zile, abținându-se de la vin, mâncăruri de pește și cu untdelemn și făcând zilnic sute de mătâni înaintea unei icoane, și rugându-se pentru iertarea păcatelor. Sft. Maslu e făcut de oricare preot, iar ungerea se face cu rugăciuni din partea clerului, după care pronunță cuvântul grecesc *axios*, ceea ce înseamnă vrednic.

Valahii ar fi mai blânzi față de biserica catolică, dacă n-ar fi înveninați cu învățăturile unor refugiați unguri, eretici, cari-și câștigă existența aici, predând limba latină fiilor de boieri.

Anumite solemnități religioase, sunt celebrate cu atâta fast și strălucire în Valahia, că, în afară de Moscovia, nici o țară creștină orientală nu o egalează.

Sărbătorile lor se celebrează după calendarul vechi, 10 zile după cel catolic, și vom descrie unele ceremonii religioase începând cu Boboteaza, văzută de mine la Târgoviște 3 ani consecutivi, pe când trăia Principele Constantin Brâncoveanu, adică în anii 1711, 1712 și 1713.

CAPITOLUL VIII.

Ceremoniile eclesiastice în Valahia.

În curtea cea mare a palatului, în fața bisericii, iera improvisat un altar cu sfeșnice, cruce și cele necesare botezului apei. În fața acestui altar, la 20 de pași, pe o estradă exagonală cu trei trepte, acoperită cu postav roș, se afla tronul Principelui, îmbrăcat în catifea roșie, cu franjuri de aur și bătut cu ținte mari de argint aurit. La stânga acestui tron stau alte 4, mai mici, destinate celor 4 prinți Brâncoveni, adică lui Constantin Ștefan, Radu și Mateiaș. După aceste 4 urma cel al arhiepiscopului care slujea, și era numai cu 2 trepte. La dreapta Domnitorului, dar perpendicular, pe o banca lungă cu spătar acoperită cu covoare, se așezau, erahic, demnitarii țării și căpiteniile oastei. În față, de cealaltă parte, o altă bancă, la fel, pentru prelații străini și pentru egumenii principalelor mănăstiri din țară, după cari veneau călugării, preoții și psalții, toți în odăjdii. Lângă Domnitor, stau în picioare, în *caftan*, la stânga, *Postelnicul*, ținând bastonul lung de argint, în forma cărjii de pelerin, la dreapta, *Marele Spătar*, care ținea atâmat pe umăr iataganul Stăpânului, iar pe palma dreaptă avea întinsă o năframă brodată, pe care Principele punea cuca, ori de câte ori o scotea din cap.

Mitropolitul, în odăjdii pontificale, după ce corul psalților a intonat antifonele, botează apa cu o cruce mică, după care pomește în procesiune spre râul *Ialomița*, nu departe de Curte, precedat de prapurile mănăstirilor și ale bisericilor, și urmat de cler. În urmă venea armata cu steagurile desfășurate. Credincioșii întâlniți în cale, îngenuncheau în fața cortegiului, plecând smeriți capul până la pământ. Mitropolitul cu fundă crucea în apă; se cufundă apoi și prapurile și drapelele militare.

Înapoiat la Curte procesiunea, Mitropolitul se îndreaptă de la altar către Domnitor, care se grăbește a-i eși în cale. Mitropolitul îi atinge fruntea cu aghiasmataul, iar Domnitorul îi sărută mina și apoi crucea. În acest timp, se slobod 12 tunuri și salve de puști, după care începe muzica cu trâmbițe, timpane, cobze și flaute etc., care ține până începe sărutatul crucii. Întâi se îndreaptă spre ea, cei 4 fii ai Domnitorului, apoi clerul și în sfârșit boierii, fiecare după importanța rangului. Mitropolitul își recupără locul și, în picioare, ținând aghiazmataul, urmărește defilarea fiilor de boieri, înaintea Domnitorului, călări pe cai domnești. În șir câte unul, cu capul descoperit și numai în dulama scumpă, acest mândru corp de cavaleri ajuns în dreptul Domnitorului, face o profundă reverență,

plecând respectos capul, iar ajuns în dreptul Mitropolitului, acesta îi binecuvântează stropindu-i cu aghiazmatanul. La urmă, tot călare și în caftan, defilează și Marele Maestru de călărie, în Valahia *Comisul-Mare*, după care, urmat de acelaș cortegiu, Principele intră în biserică pentru slujba solemnă, iar la ora dejunului începe banchetul, cu aceleași detalii amintite de noi mai sus.

Voi trece acum la descrierea slujbei de *Joia Mare* când se face spălarea picioarelor Apostolilor. Campe amiază, toată asistența de la solemnitatea Bobotezei mai sus descrisă, se află prezentă în curtea Palatului, în aceeași ordine. Acei ce reprezintă persoanele Apostolilor trebuie să fie stareții celor mai însemnate mănăstiri din țară și dacă e de față unul dintre cei doi Episcopi sufragani, al Ribnicului și Buzăului, acesta reprezintă pe Sf. Petru și în schimb, locul lui *Iuda* e ocupat de un preot care nu slujește. Corul cântă antifonele și versetele necesare, după care primul capelan al bisericii Curții cetește din Evanghelie. Apoi Patriarhul sau Mitropolitul care slujește, începe să depună sfintele odăjdii, până la stihar, astfel cum, după Evanghelie, ar fi făcut Cristos cu această ocaziune și încins cu un ștergar, varsă apă într-un lighian de argint și, începând cu *Iuda*, urmează spălarea picioarelor Apostolilor până ajunge la Sf. Petru care zice: *Doamne, tu îmi speli mie picioarele?* la care Mitropolitul sau Patriarhul, care reprezintă pe Crist, răspunde cum e scris în Evanghelie pentru această solemnitate. După spălare, prelatul își pune sfintele odăjdii și reocupându-și locul, ține o mică predică pentru discipoli. Apoi clerul prezent își unge fruntea cu apă din lighean făcând semnul crucii; acelaș lucru face și Domnitorul și boierii, și se intră apoi în biserică pentru serviciul solemn. Uzul de a nu se trage clopotele la liturgia de *Joia Mare* până la cea de *Sâmbăta Mare*, ca la noi catolicii, nu este în Valahia, ca și pretutindeni unde se practică ritul ortodox, de asemenea e de notat că ortodoxii nu omit nici odată în slujbele lor religioase „*Slavă Tatălui*” și *Aleluia* fie în *Săptămâna Mare*, ca și în slujbele funebre. În dimineața *Sâmbetei Mari*, în zorii zilei, în paraclisul Curții ca și în toate celelalte biserici, se face procesiunea funerară cu icoana Mântuitorului mort, și se trag toate clopotele în oraș. Ceea ce impresionează în schimb, e datina veche cu larma asurzitoare ce face băieții toată noaptea spre *Duminica Peștelui*, umplând clopotnițele și trăgând clopotele pentru grabirea *Paștelui*, care stă gata să sosească.

În dimineața *Paștelui*, în zorii zilei, se face aceeași pregătire în curtea Palatului, cu aceeași asistență, cu mai mult fast însă, ca de pildă în timpul șederii mele, când luase parte și Patriarhul de *Erusalim*. Pe altar era așezată o icoană a *Învierii* și o evanghelie cu încheetare. Logofătul împărți asistenței lumânări de ceară, oferite de Domnitor. Prelatul care slujea, apropiindu-se de altar, își face cruce și spune cu voce tare: *Pre Tatăl, pre Fiul și Treimea cea de o ființă și nedespărțită...* după care cântă *Cristos a înviat*, urmat de replica conului, iar Prelatul cu cădelnița în mână, tămăiază pe Domnitor și apoi întreaga asistență. După aceasta, Mitropolitul ridică cu ambele mâni evanghelia și o duce către Principe, care o întâmpină și o sărută și primește binecuvântarea, în timp ce se slobod 12 tunuri, iar muzicile încep să cânte. Fiecare își reocupă apoi locul. Cămărașul, închinându-se adânc și sărutând mâna Domnitorului, îi oferă o cruce mică bătută în diamante și cu o năframă atâmată la capătul de jos. Arhiepiscopii și episcopii, cu câte o cruce în mână, se îndreaptă spre altar să sărute Evanghelia și se întorc apoi cu Mitropolitul spre Domnitor, care, în picioare întinde crucea de o sărută fiecare. Domnitorul sărută și el crucea și apoi mâna Mitropolitului, care-i întoarce sărutul pe frunte. Aceiaș frumoasă ceremonie se face și cu fiii Domnitorului. Stareții vin și ei în ordinea amintită, pentru acelaș schimb de sărutări, cu diferența că Domnitorul nu le sărută mâna, ci numai crucea și așezându-se, își pune cuca de samur cu surguciu în dreapta, format dintr-un panăș de pene de bătlan și omat cu o rozetă de diamante, și pe care persoane de încredere l-au evaluat la 40,000 galbeni. După stareți vine rândul boierimii și slujba se termină, iar Domnitorul se urcă în palat și, în sala de audiență, pe tron primește sărutul mâinii de la persoanele cu vază, (în special de la străini

care nu luaseră parte jos, în curtea Palatului). Prințesa primește și ea în apartamentul ei pe prelați, cărora le s'arută mâna, stând în picioare, și le dăruiește câte o năframă brodată ca și străinilor cu vază, șezând însă. Boierilor ca și jupănescelor, cari vin de s'arută mâna, Doamna le dăruiește câte un ou roș, sau încondeiat cu flori și alte desene bizare.

După toate aceste datini, vom trece la descrierea liturghiei solemne din biserica Curții, care începe două ore după slujba mai sus descrisă.

În sunetul clopotelor, Patriarhul sau Mitropolitul urmat de cler, intrând în biserică, scoboară și Domnitorul urmat de boierime și se așează pe tronul său din fața altarului, la dreapta, înspre strană. Tronul are două trepte și e făcut din lemn cu dantelerii și înflorituri sculptate artistic, iar vârful se termină în formă de baldachin. În față nu e loc de îngenunchiare, ca în ortodoxii stau în picioare în biserică, și nu în genunchi. La dreapta e un alt tron mai mic, destinat prelatului care slujește, lângă care stau înșirați celelalte fețe bisericești. În rând cu clerul stau, Marele Vistiernic, primul medic al Domnitorului, care pe atunci era Bartolomeo Ferrati, conte de Ungaria, și Logofătul, după cari veneau psalții. La stânga Prințelui stau îmbrăcați în *caftan*, Marele Spătar ținând sabia pe umăr și buzduganul răzimat de mâna stângă, ambele ale Domnitorului, iar cea dreaptă acoperită cu o năframă, ținea cuca domnească. La stânga marelui Spătar, stătea Marele Postelnic cu bastonul de argint, după care stau înșirați alți 12 Postelnici, toți boieri tineri, ținând fiecare câte un baston de lemn, și ocupau spațiul între dreapta și stânga stranei. La capătul stranei, stau cei 4 fii ai Domnitorului, apoi ceilalți boieri și la urmă, corul psalților. La ușa bisericii sunt postați, îndată după intrarea Domnitorului, 2 sulițași pentru a opri îmbulzeala poporului și alți 2 soldați la intrarea în strană, îndărătul pajilor și lacheilor domnești.

Îmbrăcați în hainele sacerdotale se aflau Patriarhul, arhiepiscopii, episcopii, preoții și diaconii cari vor oficia împreună, iar cel ce va sluji Sfânta Liturghie înaintea altarului, un diacon, spune cuvintele: „*bine cuvântează Doamne*” la care Patriarhul răspunde cu voce tare: *Lăudat fie Împărăția Tatălui și Fiului și Sf. Duh, acum și pururea și în vecii vecilor Amin...* Urmează apoi Sf. Liturghie, cu rugăciunile și stihurile cântate în bisericile ortodoxe, până la Evanghelia, care, în ziua de Paști e următoarea: „*la început era Cuvântul*”...

Patriarhul stă la altar iar prelații cari oficiază împreună, stau în ordine, unul la spatele celuilalt, până la ușa de intrare a bisericii, cu fața spre altar. La cetirea din Evanghelia, fiecare stih început de Patriarh, e repetat de fiecare prelat în parte, până la ultimul de la ușă. Se poate ceti în această zi Evanghelia, în limbele arabă, greacă, slavonă, latină și valahă, dacă printre clerul oficiant sunt dintre acei ce cunosc aceste limbi. În timpul acestei liturghii trei diaconi de Curte, vin în spatele tronului și scriu pe întrecute sus zisa Evanghelia „*la început era Cuvântul*”. Cel ce a terminat-o întâi, o prezintă Domnitorului cu o profundă reverență, și capătă ca recompensă o bucată de postav de 4 coți și jumătate, care se dă apoi și celorlalți doi diaconi, dar de o calitate mai inferioară. După liturghie, preotul cutare din cor s'arută icoana învierii așezată într-un dulăpior tapisat cu brocat, ceia ce face apoi și Domnitorul cu cei 4 fii ai săi și preoții din cor, cari înaintează spre icoană închinându-se, la ducere și întoarcere, în fața Domnitorului și a Prințivilor. Patriarhul, după oficiare, își reocupă tronul, de unde împarte anafura preoților, ce n-au oficiat cu el, precum și Domnitorului. Apare și Marele Paharnic cu o cupă de argint aurit, acoperită cu o năframă brodată. În cupă e vin și felii de pâine, din care gustă el întâiul, pentru încredințarea Domnitorului că o poate mânca, ceia ce și face împreună cu fiii săi și boierii din jurul lor. Patriarhul depune apoi odăjdile la altar, iar corul cântă, după care Patriarhul binecuvintează pe Domnitor, pe Prințivi și restul asistenței. În timpul binecuvântării corul din strana dreaptă intonează în grecește o rugăciune pentru viața Domnitorului și a familiei sale, iar cel din stânga pentru viața Patriarhului, cu care serviciul solemn din acea zi a luat sfârșit, și ieșirea din biserică începe în ordinea următoare:

Preoții se înșiră pe stânga, lăsând intrarea liberă. Ies întâi înaltele fețe bisericești, care rămân apoi pe loc, afară până trece Principele și Patriarhul, sus ținuți amândoi, la scoborârea de pe trepte, de paici. De pe prima treaptă Domnitorul salută, plecând capul de 3 ori, cleul, boierimea și armata în ținută de paradă, iar Patriarhul îi binecuvântează. Domnitorul se urcă cu acesta în sala de audiență, unde sosesc și ceilalți prelați cari sunt tratați cu cafea; se întreține cu ei până la ora mesei, la care iau parte 70 până la 80 invitați dintre-cler și boierime. După masă toți scoboară din nou în biserică, unde se cetește Liturgia învierii, după care lumea se salută cu Un „Cristos a înviat” și se întoarce acasă: boierii cu muzica în frunte, Patriarhul se înapoiază în rădvan de Curte, cu șase cai, în care ia loc, în fund, și un postelnic de Curte, iar de ambele părți, încadrat cu câte un lung șir de seimeni, în uniformă roșie, cu sabia pe flanc și buzdugan în mână. Ceilalți prelați se înapoiază în alte trăsuri.

A doua zi de Paști, Luni, are loc al doilea banchet, la care iau parte boierii de mână a doua și acei ce-n ziua întâia au servit în *caftan*. Nu se slobod tunurile ci numai salve de puști. În Joia Paștelui se face în curtea Palatului botezul apei, obicinuit în toate bisericile de fiecare zintă al lunii când parohul vizitează casele enoriașilor pe cari-i aghezmuește. În toate zilele de Joi, din Paști până în Rusalii, se fac procesiuni religioase, implorând cerul pentru recoltă bogată și cântându-se anumite litanii.

Cit privește despre alte naționalități, de altă religie decât cea ortodoxă și catolică, mai sunt multe familii de evrei. Trăiesc destul de prost, ocupându-se cu vânzarea rachiuului și cu altele, pentru a-și susține existența. În afară de limba valahă, vorbesc germană, și poloneză. Nu au voie să poarte haine de cât de culoare neagră sau violetă, nici ghete galbene sau roșii, ci numai negre. Mai sunt câteva familii de sași transilvăneni de religie luterană, unii de profesii argintari, sau negustori de brașovenii, pe care le importează din Brașov (în nemțește Cronstadt). Acestor sași, precum și ungarilor calviniști, nu le e permis să aibă biserici sau vre-un alt loc de adunare pentru practica religiei lor. Mai sunt, dar numai în trecere, și negustori armeni, dar cei mai mulți negustori sunt greci și chiar turci, dintre cari unii foarte bogați. Vând diverse mărfuri, în special coloniale, pe care țara nu le produce, de asemenea stoffe, atlasuri, covoare persiane, importate din Constantinopol.

Se pun multe piedici turcilor pentru așezarea lor în Valahia, și stau mai mult ca străini decât ca stăpâni ai țării. Procesele lor civile și criminale sunt supuse judecății *Divanului*. În cele religioase sunt judecați de *Besli-aga* și *Cadiu*.

În toată Valahia, ca și în Moldova, nu se găsește nici o moscheie decât de neînsemnată, așa că pentru rugăciunile lor, turcii sunt nevoiți să se aduna într-un loc mai retras, unde și le fac cu toată discreția. De aici se poate deduce rafinamentul politicii Imperiului Otoman, pentru a câștiga devotamentul popoarelor supuse și a le ușura uitarea libertății pierdute.

PARTEA DOUA. CAPITOLUL I.

Trecerea Valahiei sub dominația turcilor.

Valahii erau tributarii ungarilor, și grație bogăției țării trăiau în pace și nimic nu-i făcea să râvnească la o fericire mai deplină; dar nestatornicia și discordiile lor întemeiate au fost cauza nenorocirilor și au ațâțat pofta vecinilor de a-și împânzi. Trecutul și hrisoavele lor, ale căror veracitate sunt în unele privinți suspecte, sunt mărturia vinovăției lor. Pentru confirmarea celor de mai sus voi pomeni scrisoarea lui Michel Bocignoli din Ragusi către Gerardo Planio, secretarul împăratului, datată în anul 1524, 29 Iunie. Această scrisoare este într-o frumoasă latinească și pentru scopul arătat, o voi traduce cu toată exactitatea, convenită.

„Națiune (spune el despre valahi) primitivă și incultă, nedeosebindu-se de vitele sale, necunoscând arta militară, nici afacerile publice; iubitori de gâlceavă și discordie, nu șovăiesc de a-și asasina domnitorii, iar urmarea acestor apucături este căderea lor sub jugul otoman din simpli tributarii ungarilor". Iar ceva mai departe, scrisoarea urmează: „avut-au ei un principe (în limba lor voevod) pe care-l chema Dracul, om curajos și foarte iscusit în știința militară; nu numai că acesta își apărea țara vitejește, dar iama, când îngheța Dunărea, ataca marginile Turciei pe care le străcea prin foc și sabie. Mahomet, străbunul actualului sultan, mâniat, pentru a răzbuna insulta, trecând Dunărea, intră în Valahia. Dracul evacuase din calea năvălitorului nu numai oamenii și vitele, dar ori-ce i-ar putea fi folositor și se retrase în păduri dese, înconjurată cu smârcuri, astfel că turcii, pentru întreținerea oștilor, erau nevoiți să-și aducă de aiurea proviziile. Dracul cu o ceată de călăreți, în timpul nopții și chiar al zilei, pe drumuri și poteci cunoscute numai lui, ieșea din pădure și ataca cetele de turci ce se îndepărtau de tabăra lor, în căutare de nutreț. Alteori ataca în plin, prin surprindere, ucigând mulți din ei, după care se retrăgea cu ai săi în păduri, nedând răgaz dușmanului de a-l ataca în aceleași condiții. Mahomet văzând pierderile de oameni și lipsit de alimente, neîndrăznind să atace pe Dracul, ascuns în păduri, fu nevoit să se retragă cu oștile sale pe aceiași cale, fără pradă și fără victorie. Dar boierii valahi, scăpați de pericolul năvălitorilor și uitând foloasele aduse de Dracul, uneltiră prin conspirații perverseuciderea acestuia; defăimând faptele sale, lăudau pe turci și susțineau că victoria le va aduce într-o zi mai multă pagubă decât învinșilor. Susțineau că nu pot avea de dușmani pe turci și hotărârea să lege prietenie cu ei, plătind chiar un tribut. Dracul, din contra, se sili să-i convinge să nu ceară pacea de la învinși, ci să-și apere cu armele libertatea și câtă vreme va trăi el, nu va permite, nici odată, ca țara să fie tributară turcilor. Perzistând în această hotărâre, boierii îl atraseră într-o cursă și-l măcelăriră, punând pe altul în domnie. Noul voevod cumpără pacea de la turci cu prețul unui tribut anual de 12.000 galbeni ungurești. Fiii lui Dracul, cu mulți din partizanii săi, se refugiară la turci, unde fură bine primiți și aveau permisiunea de a trăi în religia creștină, fiind de altfel de rit catolic. Dar valahii, vecinic nemulțumiți, nu suferiră mult timp domnia noului voevod și ucisă și pe acesta, dar neînțelegându-se în alegerea unui nou principe, încredințară turcilor această alegere. Aceștia aleseră pe unul din acei crescuți la Constantinopol, și imputemicindu-l cu insignele domniei, îl trimiseră în noua provincie și hotărâră că nimeni nu mai poate fi domnitor în Valahia decât ales sau confirmat de către dâșii. Mai mult chiar, că ori de câte ori noul domnitor va primi ordin de a merge la Constantinopol, se va supune fără întârziere, ca și guvernatorii celorlalte provincii. Urmarea acestei hotărâri fu că valahii căzură cu totul sub dominațiunea turcilor. Cu timpul sultanul cuceri și Belgradul. Basarab, Principele valahilor, pe care îl cunoscui ca boier privat, pe când eram în Valahia, muri lăsând un fiu în etate de 7 ani.

Trebuie să notez cetitorului că din acest Basarab, de care menționează Bocignoli în scrisoarea sa, scoboară familia Prințului Constantin Brâncoveanu Basarab, acela care în anul 1714, la 26 August, fu mișelește decapitat în Constantinopol, după ce a asistat la măcelărirea celor 4 fii ai săi, după cum vom pomeni mai departe. Familia totuși nu este stinsă, fiind în viață actualmente, în Noembrie 1717, Prințele Constantin Basarab de Brâncoveanu, având titlul de Prinț al Sfântului Imperiu Roman, unicul nepot al celui de mai sus, în vârstă de 10 ani și locuiește în București, împreună cu Prințesele văduve, mama și bunica.

Să urmărim cu traducerea scrisoare:

Acestui unic descendent al fostului domnitor, turcii încredințază tronul Valahiei, numindu-i tutori turci pentru guvernarea țării până la majoratul său, și aceasta cu scopul ascuns de a deprinde țara cu prinți de ai lor și de a o ocupa cu totul la primul prilej. Ocuparea țării trebuia să ușureze și trecerea oștilor, turcești contra ungarilor, cu cari turcii începuseră războiul precum și de izvor de aprovizionare, ca oricare altă provincie a imperiului. Dar valahii nu acceptară întronarea nevrăstnicului prinț nici a tutorilor turci, și trimițând solie la Sultan, îl rugară să confirme pe Domnitorul ales de ei în locul celui decapitat, invocând că cel numit de turci nu are nici vârsta necesară unei guvernări, nici tradiția țării nu îngăduie predarea ei în mânele turcilor, ceea ce nici strămoșii lor n-au îngăduit vre-o dată. Sultanul mâniat ordonă, contrar dreptului și legilor, spânzurarea solilor valahi, iar suitei lor le taie urechile și-i întoarce în Valahia. Ordonă deasemenea pașalelor din Nicopole, Vidin și Silistra, să strângă oaste și să pustiască Valahia, Afând despre aceasta, valahii chemară în țară pe Ioan Conte de Sepusio [Zapolia] voevodul Transilvaniei, și încredințându-i cauza lor se răsculară pe față contra turcilor. Ioan strânse oștire, intră în Valahia, și respinse pe turcii cari se pregătiseră a jefui țara. Sultanul la auzul acestei știri, temându-se ca ungurii să nu ocupe provincia, începu a trata pacea cu valahii, oferindu-le vechile condiții. Valahii primiră bucuroși pacea, după sfatul contelui care nu se încrezu în statomicia lor fiind vecinic înclinăți spre răscoală. Se stabiliseră următoarele condiții de pace: turcii să proclame domnitor pe unul din valahii aflați la Curtea Sultanului, iar valahii să plătească tributul ca și înainte, precum și cele rămase în urmă, iar turcii ne mai având alt drept asupra Valahiei. Noul voevod trimese de Sultan sosi în țară, primit de boieri, iar contele de Sepusio se înapoi în Transilvania. Dar valahii, nemulțumiți cu noua stare de lucruri, căutară a o schimba și alungară pe domnul trimese de Poartă, punând în scaun pe un altul, ceea ce înfuriă pe Sultan, care totuși își ascunse mâniă și trimise chiar în țară un ambasador cu 300 călăreți cu insignele domniei, pentru noul ales, adecă buzduganul întuit, stindardul (ce se întrebunțază, în timp de război, de către guvernatorii cu titlul de Sangiaci) cu coada de cal, deosebit cu domnească cu surguci. Ajuns în țară, trimisul Sultanului fu primit cu cinste de noul voevod, dar în timp ce se prefăcu, de față cu boieri și popor de a pune cuca pe capul noului ales, îi izbi cu buzduganul în cap și-l ucise, după ordinul Sultanului. Soldații turci repezindu-se apoi asupra boierilor, uciseră mulți din ei și fără a întâmpina vre-o rezistență, încălecară și plecară în spre cetatea Giurgiului, de pe malul Dunărei, la 12 ore depărtare de București, pe care valahii, după moartea lui Dracul, deveniți tributari, o predară turcilor. Contele de Sepusio, Prințele Transilvaniei, aflând despre aceasta, sosi în grabă în ajutorul țării, pentru a preîntâmpina pericolul comun, căci prin ocuparea Valahiei, pierderea Transilvaniei era de neînlăturat.

Aceasta e scrisoarea lui Boccignoli în ce privește pe valahi, și am menționat-o pentru a servi ca bază fundamentală la cele ce vor urma.

CAPITOLUL II.

Politica Turciei față de Principatul Valahiei.

Moldova și Valahia trebuie să privească cu două ochi corbi pe o mare furtună, unde rareori se bucură cineva de liniște și odihnă.

Prima se mărginește cu Polonia, iar cealaltă cu Transilvania. Fără îndoială că aceste provincii ar fi un adăpost sigur pentru un domnitor care ar dori să scuture jugul turcesc, dar încercarea unei astfel de întreprinderi ar însemna expunerea la mare pericol de nenorociri. Uciderea unora din prinți, în special ai Valahiei, au deschis din nefericire ochii turcilor, cari, cunoscând imensele bogății ale țării, au găsit că tributul e prea mic față de veniturile tot mai mari ale Valahiei. Aceste bogății ațâtau poftele lor și-și întăreau tot mai mult ocupația în această provincie tributară, cu atât mai mult, cu cât această stăpânire ușura pregătirile lor contra Ungariei. Turcii nu uitaseră încă lungul și crâncenul război ce Mihai Viteazul, în alianță cu prințul Moldovei și cel al Transilvaniei, i-a făcut să suporte, și care nu s-ar fi sfârșit fără ruina lor, dacă pasiunile întemeiate și nestatomia valahilor n-ar fi întrerupt acel război, din care țara s-ar fi descătușat de lanțurile sclaviei otomane. De asemenea e vestit în Istoria Valahiei numele lui Matei Basarab, care a domnit în pace peste 20 ani (unele cronici valahice spun 40), și care cu numeroase oști de bulgari și sârbi atacase vitejește pe turcii ajutați de tătari, și numai părăsit de oștile sale Matei fu nevoit să se dea învins. Unii spun că a plătit cu prețul vieții cetezanța sa, alții susțin însă că, grație bogățiilor sale și a prieteniei cu unii din miniștrii Porții, obținuseră iertarea. El fu înmormântat în mănăstirea Amota, zidit pe un loc răpos, unde nu pot ajunge nici trăsăturile, nici caii, de către Negru Vodă care o înzestrăse cu bogate venituri.

Acest Matei Vodă zidi și el mănăstiri, ca Plumbuita, în marginea Bucureștiului, la depărtare de o oră de drum, Brebul, nu departe de Câmpina unde spuneam că se află una din vămile spre Transilvania, mai zidi mănăstirea Strehăia, 6 ore depărtare de Cemeț, care e primul punct de graniță, la distanță de 4 ore de Orșova. Mai zidi Hotărani, lângă Olt, și mai înzestră cu mari venituri vestita mănăstire de la Sfeta Gora, adică Sf. Munte, de lângă Salonic. Mai este știut că pentru răscoala lui Matei Basarab, țara a fost impusă la un tribut, urcat la 300 pungi, adică 150.000 de galbeni, pentru a fi scutită de jaf și ruină. De atunci, urmașii lui Matei au trebuit să renunțe la Târgoviște ca reședință de scaun, pentru a o stabili la București. Nu e deci de mirare, că-n hărțile geografice, mai ales cele vechi, nu apare Bucureștiul, ci numai Târgoviște cu denumirea: *Sedes Voevodae*. Mi se povestește de către persoane demne de încredere, că după părăsirea Târgoviștei ca reședință domnească, localitatea se prefăcu într-un fel de pădure sălbatecă, de unde nu se mai zăreau casele de odinioară, ceea ce, cred, ar fi adevărat, cunoscând faptul descris mai sus, că casele din București formează mici insule, înconjurate cu arbori fructiferi, foarte plăcute în timpul verii. Chiar acum douăzeci de ani, când Constantin Brâncoveanu a hotărât să vină la Târgoviște pentru vilegiatură, ar fi găsit în pivnița Curții domnești un cuib de urși, mari și mici, prășiți și crescuți acolo. Se spune iarăși că într-un loc ascuns al Curții, s-a găsit în timpul restaurării o piatră cu inscripția următoare: *Facă Voevodul Matei să cadă blestemul ceresc asupra oricărui prinț ce va găsi această piatră, dacă nu va reclădi Târgoviștea și repopula ca odinioară*. De aici și legenda că Principele Constantin Brâncoveanu ar fi găsit mari grămezi de monete. Dar lăsând domnitorii cari au urmat lui Matei Basarab, cu atât mai mult cu cât nu avem nimic deosebit de la dânșii, vom aminti însă despre un oarecare Grațian, Principe de Valahia și Moldova, care e pomenit de *Uberto Mireo*, autorul cărții intitulată: *De Bello Bohemico Ferdinand II. caesaris auspiciis feliciter gesto comentarius, ecc.* Aceste sunt cuvintele sale, traduse de mine în limba italiană:

Toamna anului trecut 1819 a fost funestă polonejilor. Aceștia au fost chemați în ajutor contra turcilor și tătarilor, de către Grațian Principe creștin al Moldovii și al Valahiei. După prima și a doua luptă, victoria înclinase spre partea lui Scander - Pașa, Turcul, și a lui Galga, Sultanul tătarilor. Au fost uciși în aceste lupte două mii cinci sute poloni, între cari floarea nobilimii lor, și fu ucis de asemenea și Grațian însăși, ecc.

Cu toată silința mea, nu am putut da de urma acestui prinț în hrisoavele valahilor, și cât e de greu aflarea unor știri mai vechi, când nu se pot găsi acele de un secol încoace.

CAPITOLUL III.

Antonie, Grigore, Radul și Duca, Domni ai Valahiei.

Antonie Vodă, strămoș, din partea tatălui, al Prințesei Maria, văduva Principelui Constantin Brâncoveanu, a fost un domnitor blajin și iubitor de pace. Ducea o viață foarte simplă și departe de uneltirile boierimei sale, ceea ce într-adevăr e lucru rar în viața domnitorilor din aceste provincii. Muri după o domnie liniștită, lăsând popoului său dorința unui urmaș la fel. Din nefericire se învederă din nou cunoscutele tulburări, de oarece pe la anul 1600, Grigore Voevod, de origine grec (națiune vecinic fatală Valahiei), prin puterea banilor și a prietenilor, obținut tronul, nu atât din ambiția de a domni, cât din dorința de a se răzbuna contra unor boieri, în special contra Cantacuzineștilor, una din cele mai puternice și însemnate familii care trăise atunci în Valahia.

Toți istoricii cari amintesc de împărații greci pomenesc familia Cantacuzineștilor, vestită mai ales prin împăratul Ioan Cantacuzino care se călugări, și care fusese autor al câtorva opere erudite. Actualii Cantacuzini pretind a fi descendenții acestuia, cu toate că blazonul lor reprezintă Vulturul Imperial, înțărît de diploma împăratului Leopold, care-le oferă titlul de Conte al Sfântului Imperiu Roman.

Din ordinul acestui Antonie Vodă, bătrânul Constantin Cantacuzino fu închis în mănăstirea Snagov, unde fu ucis. El zidi vestita și bogată mănăstire Mărgineni, a cărei biserică poartă hramul Sf. Arhangheli Mihail și Gavril, și avea o bibliotecă frumoasă care nu știu însă dacă conținea ceva privitor la urmările fatale turburărilor din Valahia,

De la acest Cantacuzino au rămas 6 fii, adică Șerban, care ajunsese Principele Valahiei, Drăghici, Spătanul Iordache, Matei tatăl lui Toma Cantacuzino care locuiește acum în Moscova, Constantin Stolnicul și Spătanul Mihai. Acești doi ultimi frați, bine cunoscuți de mine și cari de multe ori au degnat să mă invite la masa lor, au fost în anul 1716, luna Iunie, uciși, primul, împreună cu prințul Ștefan, fiul său, în Constantinopol, lângă Bostangi-Pașa, iar celălalt în Adrianopol, după puține zile, împreună cu Radu-Dudescul, care avea de soție o soră a suszizului prinț Ștefan. Prințul Grigore, din ordinul Sultanului, pormi un corp de armată la atacul cetății Neuheisel (Hui-War), în Ungaria, contra nemților, depășându-se însă de la grosul armatei Vizirului, fără permisiunea acestuia, trupele sale au fost complet nimicite de nemți, după care, de frică, se refugiase în țările împărătești. Fuga sa a fost îndemnată și de un Dumitru Cantacuzino din Constantinopol, care era mare vestic în Valahia; acesta cu viclenie îi dăse a înțelege, că Vizirul furios că s-a depășit mișelește, a jurat să-i taie capul și, să fugă deci, cât timp mai are puțin. Se adăpostise un timp în Viena, de unde plecă apoi spre Veneția urmărind desfășurarea evenimentelor. În acest timp, un oarecare Radul, poreclit Stridiagiul, adică vânzător de stridii, grec din Epir, luând cu camătă o mare sumă de bani, anume 400.000 de galbeni, obținut tronul Valahiei.

Pentru a putea plăti această datorie puse mari biruri pe țară, care nu mai putea face față atâtor angarale, astfel că, fiind ruinat, se plânse Porții.

Aceasta avu loc în anul 1664, pe timpul înverșunatului asediu al Candiei de către turci. Poarta avea față de națiunile subjugate, mai ales în timp de război, o anumită politică, adică de a-și tunde turmele, dar a nu le jupui; de a ține seamă de nevoile vasalilor pentru a evita răzcoale și, în sfârșit, de a trage foloase din discordiile inteme ale supușilor săi, mai ales ale valahilor și moldovenilor, cari își schimbă întruna domniile, fără a observa răul ce pricinuesc țării.

Voevodul Grigore, refugiat în Italia, prin legăturile sale cu pașalele și unii miniștri ai Porții din Constantinopol și Candiei, știu să se desvînovească cu atâta îndemânare, că fusese rechemat de Poartă și numit din nou în scaunul Valahiei. Cunoscuse el dinainte, și aflase și prin amicii săi turci, intrigile unor boieri, în scopul de a-l distruge, dar primul lui gând era suprimarea celor 5 frați Cantacuzini, fiii bătrânului care fusese ucis, din ordinul său, în mănăstirea Snagov. Șerban, unul din acești frați, fugi la auzul întoarcerii lui Grigore Voevod, dar acesta impuse celorlalte 4 frați plata unei enorme sume de bani, după care poncise închiderea lor și bătaia. (În Valahia se întrebunțează bătaia, după sistemul turcesc, adică la tâlpi, cu vârgi lungi și verzi. O săptămână au fost bătuți la tâlpi cu câte 100 lovituri zilnice. Constantin Cantacuzino, cel ce a fost ucis cu fiul său Ștefan, în 1716, mișcat de fratele său mai mic și plâpând, a cerut grația de a suporta, el, și bastonadele acestuia, ceea ce i s-a admis; acest fapt generos mi s-a comunicat de către persoane vrednice de încredere, care erau de față la acel spectacol. A suportat bătaia, fără a scoate un gemăt sau o lacrimă. Minunat exemplu de mărinimie, care distinge inimile nobile de cele josnice. Dar ură nestinsă a lui Grigore Voevod nu se opri aici, ci continuă răzbunarea prin a stoarce bani și a pedepsi pe acei ce erau suspectați de el. Surghiunise apoi în satele lor mulți boieri, ceea ce în Valahia e lucru obicinuit, căci la suirea pe tron a Principelui Ștefan Cantacuzino, care urmasa lui Constantin Brâncoveanu, au apărut la Curte boieri și străini de samă, foști exilați, ce nu văzusem până atunci. Sunt de altfel boieri vrednici să ocupe înalte posturi la Curte, dar cari preferă să ducă o viață liniștită pe moșiile lor, ocupându-se de gospodărie.

Ne întoarcem la Cantacuzini, începând cu Șerban, care fusese exilat în Candia, cucerită acum de turci. Fiind foarte manierat și de o statură frumoasă și impozantă, a știut să-și câștige grația unor însemnate pașale, și să ocupe mai târziu tronul Valahiei, spre liniștea familiei sale, care începuse a respira de când în locul persecutorului lor Grigore Voevod, fu numit pe tronul țării Duca-Vodă. Acest Duca a fost de neam prost, dar mulțumită imensei sale averi, ajunse la strălucita situație de a ocupa tronul Valahiei, care nu a mai fost ocupat de persoane de neam atât de mic. Era albanez creștin, născut în satul Polidani. A fost un tânăr de toată frumusețea, inteligent și iscusit, și fusese trimis de părinții săi în Valahia pentru a învăța o meserie. Ajunse în București, unde se băga băiat de prăvălie la un negustor de postavuri. Se povestește că într-o noapte, izbucnind focul la o casă vecină de Curte, Principele care era treaz începu să dea alarma, și intrând în odaia pajilor cari lipseau, fiind duși în oraș la petreceri, Domnitorul, furios, a ordonat pedepsirea și alungarea lor de la Curte, iar în locul lor să fie numiți tineri, de orice condiție, dar chipeși la vedere. Între aceștia a fost ales și Duca, care se împotrivi la început, părându-i-se mai profitabilă meseria sa. Norocul se ținu înșă de dânsul până ajunse pe tronul țării. Aduse atunci în țară câteva rude, căror le încredință diferite posturi înalte, iar altor rude trimise daruri între care și costume naționale, după portul jupăneselor valahe, și de atunci acest port s-a întins și în țara lor. Cum guvernarea țării e ușor de înțeles. Tremurau de mânie boierii, văzându-se substituiți cu străini, cari ocupau primele demnități la Curte, pe când ei fură împuși la biruri grele. Între alții, făcea înșă umbră lui Duca Vodă, Șerban Cantacuzino, întors din exil și cu mari legături de prietenie cu putemiciile de la Constantinopol. Pusese la cale Duca Vodă suprimarea acestui Șerban, prin diferite planuri care se zădărniceau înșă, căci Șerban fusese totdeauna avertizat de soția lui Duca Vodă cu care întreținea legături de

dragoste, mai ales în lipsa lui Duca Vod ă plecat la război cu polonii, alături de turci. Șerban, care era Mare Logofăt și supraveghea niște construcții la Curte, avu prilejul să răvnească nu numai la doamna lui Duca, ci și la tronul său. Voevodul, aflând de uneltirile dublului său rival, trimise ordin să fie arestat, cu gândul de a-l spânzura. Doamna lui Duca, aflând însă de acest ordin, îl comunică lui Șerban, care se hotărâ să fugă. Era în ziua Adormirii Maicii Domnului, când Șerban invitase la prânz mai mulți boieri. În timpul mesei, se refugiase la Cotroceni, (două mile de București, unde se vede frumoasa mănăstire, zidită apoi de el, la suirea sape tron) chemă 12 servitori din cei mai credincioși și îndrăzneți și, bine înarmați, fugiră călări, și trecuseră Dunărea, urmând calea până la Adrianopol, unde se găsea atunci Sultanul și Curtea sa.

CAPITOLUL IV.

Șerban Cantacuzino obține tronul Valahiei.

Cu ajutorul protectorilor săi putemici, susținut și de multe pungi de bani, Șerban obține tronul Valahiei și mazălirea lui Duca Vod ă. În amintirea însă a serviciilor aduse de soția acestuia, reuși ca Duca Vod ă să fie numit pe tronul Moldovii, în locul unui domnitor care nu prea era prietenul Cantacuzinilor. I se încredință deci insignele domniei și luându-și rămas bun de la Vizir, binefăcătorul său, acesta se retrase în camera unde era și Sultanul, care privind de la fereastră cu câtă abilitate încălcase Șerban, cu toată statura sa masivă, atrase atenția Vizirului cu aceste cuvinte de admirație: *Cantacuzin Șerban-Oglu*, adică *Cantacuzino e fiul diavolului*, nume ce-are rămas, la turci, până azi, acestei familii. Porecla era potrivită căci, în zece ani de domnie, Șerban Vod ă dăduse de gândit Porții ca nici odată de când Valahia e tributară turcilor. Ajunse în București (de unde plecase spre Moldova, cu câteva zile mai înainte, Duca Vod ă), unde își face intrarea în aclamațiile poporului, bucuros de a vedea pe unul de al lui pe tron, și începe a pune ordine în afacerile țării. Urmărea cu strășnicie împărțirea dreptății, îndrăzneț în hotărâri și nemilos la neexecutarea ordinelor, trecea chiar peste stăruințele mamei sale. Pe cât de sever cu cei vinovați, pe atât de mărinimos era cu cei vrednici. Astfel își asigură credința și dragostea miniștrilor săi, mai ales a capichiaielor ce ținea la Poartă, doi boieri înrudiți de aproape cu el. Pentru a-și putea servi domnul și a-l salva la nevoie, era necesară o vigoare deosebită și o supraveghere la cele ce se petrec în jurul afacerilor Prințului și ale țării. Pentru a-l ținea în curent, expediau știrile prin curieri numiți călărăși, îmbrăcați tătărește și prevăzuți cu cai buni, și înarmați cu sabie, arc și săgeată. Cunoscând bine oamenii și obiceiurile de la Curtea Sultanului, Principele. Șerban puneă preț pe tot ce se petrecea la Constantinopol și pe lângă capicheaiele, care dispuneau de însemnate sume de bani pentru mituirea celor din jurul Vizirului, cultiva legăturile cu vechii protectori și căuta favoarea altora mai noi.

Turcii însă, cu toată renumea de barbari, au totuși marele merit de a păstra recunoștință amicilor, fără deosebire de religie, și a-i apăra la nevoie cu prețurile vieții. Prințul Șerban avea de protector pe lângă Marele Vizir, care era pe atunci, Cara-Mustafa-Pașa și pe Sultana-Valide, adică pe mama Sultanului. Era pe timpul asediului Vienei, când Șerban primise ordinul, ca și Voevodul Moldovii, de a pomeni în fruntea unui corp de 6 până la 7000 de valahi, ceea ce execută în grabă, și-și stabili lagărul în marginea Vienei, unde se vede până azi o cruce care amintește de acest Principe mărinimos, care tributară Porții, îmbrățișase cauza creștină. Tunurile sale nu-și trimeteau ghiulelele în lagărul creștin, iar activitatea sa militară contra nemților, știa să o neutralizeze. Sub pretextul de a trimite spioni să cerceteze situația asediilor, el comunică creștinilor știri din lagărul turcesc. Toate aceste servicii au fost apreciate de împărat, care conferi lui și urmașilor săi titlul de Conte al Sf. Imperiu Roman. Am văzut câteva tunuri și un clopot, cumpărate de Prințul

Șerban de la țării întorși de la asediul Vienei, și aduse pe Dunăre în Valahia, pentru a încredința pe turci, că și ai săi s-au distins prin îndarea nemților.

CAPITOLUL V.

Principele Șerban înfricoșează pe turci.

Întors din război, Șerban Cantacuzino găsi țara în ordine, și din învățămintele culese din cele văzute, atât de la turci cât și de la nemți, se hotărî de a pune în aplicare grandiosul său plan politic. Strânse pe cheltuiala sa vre-o 40.000 sârbi și bulgari, viteji și războinici, cari, cu toată supușenia turcească, făceau deseori atacuri contra lor. Își ținea afară de țară, gata la primul semnal. Pentru întreținerea acestei armate, Șerban, ca să nu puie noi biruri pe țară, recurse la următorul mijloc: tributul se trimetea Porții escortat de soldați de ai țării până la Dunăre, de unde se întorceau cu chitanță de primire din partea turcilor însărcinați să ducă tributul până la locul destinat. În drum spre Adrianopol, haiducii sârbi plățiți de Șerban atacau convoiul, și-l prădau de pungile cu bani. Repetându-se acest sistem, turcii amenințau pe Șerban, dar acesta răspundea răspicat, că orice s-ar întâmpla pe teritoriul turcesc privește numai Poarta Otomană. Turcii veniți la București pentru a cere lămuriri în această privință, au plecat atât de înspăimântați de Șerban care răcnea la ei, că nu se prea zoriau a mai veni la București. Pe când înaintea agalele se îmbulzeau a veni în țară cu diverse treburi din partea Porții, știind că voevozii sunt damici, și nu se întorceau cu mâinile goale, sub Șerban lucrurile s-au schimbat. Odată, fiind nevoie de a trimite un ordin la București pentru a pregăti care cu provizii, nu se găsea nimeni să se grăbească a primi sarcina. Un agent mai curajos se oferî el să înfrunte pe neînfricatul Șerban, care aflând prin agenții săi de sosirea lui, dăse ordine căpitanilor de la Dunăre să fie primit și escortat de o companie de călărași până în București, pe drumuri întortochiate, pentru a-i lungi cât mai mult calea. Turcul ajunsese la București și se așteptase să fie primit la Curte și pus la tain. Ofițeri de ai lui Șerban însă – *Portarii* – însărcinați cu primirea străinilor, îl vizitară pentru a-i ura bun venit, și a-l întreba de scopul sosirii sale. Așa venit cu *firman*, amenințat, cerând să fie primit în audiență, dar primi răspuns, că se va avertiza pe Vodă de sosirea sa, și el va da ordinele convenite, după obiceiul Curții. Șerban Vodă îi puse la dispoziție quartir și tain, și-i trimise vorbă că nu va putea fi primit decât a doua zi. Boierii se aflau prezenți la Curte, iar poporul umpluse împrejurimile Palatului pentru a afla scopul venirii Turcului. Un cortegiu de *paici* și *sulițari* aduseră pe agent pe un cal superb ales din grajdurile lui Vodă, care-l aștepta în sala de audiență, în mijlocul boierilor. La intrarea agentului, Vodă, în picioare, nu ridică privirea spre el decât după ce termină rezolvarea câtorva hârtii care i se păruă mai importante, se întoarse apoi de urează bun venit agentului, și-l pofti să șază, poruncind să se aducă cafea, șerbet și odogaci, după moda turcească. Se întoarse apoi către boieri și prefăcându-se a nu fi mulțumit de executarea unor ordine, începu a răcnii către ei cu atâta strășnicie, încât Turcul, care-și pusese capul la Constantinopol că el va înspăimânta pe Vodă, la vederea acestui Prinț de o statură uriașă, cu ochii mari și vocea de tighiu, într-atâta tremura de frică că-și fripse degetele cu cafeaua fierbinte, și căuta să scurteze repede audiența. Șerban Vodă atent la această scenă, îl întrebă apoi de rostul venirii. Acesta scoase din sân firmanul, și îl înmână lui Vodă care sărută hârtia și o duce la frunte. În picioare, Vodă și boieri ascultară cetirea de către Divan-Effendi și aflând conținutul ordinului, Șerban începuse de astă dată a răcni către Turc, imputându-i îndrăzneala de a fi adus ordinul Sultanului cu atâta întârziere, ordin executat de către țară de 2 zile, și va comunica Porții incapacitatea sa, pentru care va plăti cu capul. Fu recon dus în urmă la quartir cu acelaș ceremonial, cu obiceiul dar: o sumă de bani, o bucată de postav și atlas, iar a doua zi, îl pormi din țară, speriat și confuz de cele pătite.

Aș avea multe de relatat de asprimea cu care Șerban Vodă guverna țara, dar fiind încă în viață persoanele care mi le-au comunicat, nu voi nota de cât faptul, că înainte de a cere audiență și a intra la Domn, boierii obicinuiau a da bacșiș pajului de la ușă, pentru a afla dacă Vodă e bine dispus și atunci, înainte de a intra, își făceau cruce, ca să poată trece spaima din care unii ieșeau chiar bolnavi. Patima sa-știu să lovească și în dușmanii de departe. A știut să convingă pe Ioan Sobieschi, Regele polonilor, mâniat pe Duca Vodă al Moldovei, fostul său persecutor, ca să fie ridicat, chiar în ziua Crăciunului, din Mitropolia din Iași, capitala Moldovii, și dus în Polonia ca prizonier de război, unde muri după câțva timp la Lemberg. Să recunoaștem însă și partea bună a lui Șerban Vodă, care nu condamnă la moarte fără judecata Divanului și fără consimțământul boierilor. Era un om vesel și civilizată și iubitor de străini, pentru cari era foarte generos, întreținea și încuraja talentele și artele frumoase. Ajuta pe dascălii de limba greacă, în care fiii de boieri învățau gramatica, retorica și filozofia. Introduse la Curte un sistem de viață mai civilizată; a fost primul care întrebuițea tacâmuri de argint la masă. Zidi în București un han, pentru tot felul de negustori, care poartă numele Hanul lui Șerbau Vodă și ale cărui venituri sunt destinate mănăstirii Cotroceni, zidită și înzestrată cu mare cheltuială tot de dânsul. Pe locul acestei mănăstiri Cotroceni se afla înainte o bisericuță cu hramul Sfinților Martiri Cozma și Damian, și unde Șerban Vodă se ascunde de ordinul de arestare al lui Duca-Vodă; fiindcă aceea zi se întâmplase a fi 15 August, clerul care avea să sfințească mănăstirea, a convins pe Șerban să o închină Adormirii Maicii Domnului, ceea ce făcu. În general faptele sale erau călăuzite de idei generoase. Introduse în țară ordine și liniște, dorite de multă vreme de locuitori, întreținea corespondență secretă cu diverși prinți creștini, și mai eu seamă cu împăratul Leopold al Austriei, cărui a trimis în misiune secretă la Viena o deputație de boieri, cu daruri. A murit Șerban Vodă puține zile după asta, otrăvit de ai săi, cum susțin unii, după o domnie de 9 ¹/₂ ani. Au rămas văduva, care trăiește și astăzi cu trei copii, două fete și un fiu, adică Prințesa Gheorghe Cantacuzino, care locuiește cu nobila sa familie în Brașov, oraș în Transilvania, iubit și respectat de toată lumea, în special de ofițerii austriaci, pentru memoria părintelui său, ca și pentru calitățile sale cu adevărat princiare.

CAPITOLUL VI.

Constantin Brâncoveanu ales Principe al Valahiei.

Moartea neașteptată a lui Șerban Vodă puse pe boieri în frica de a nu se trezi cu un străin pe tronul țării. Pe de altă parte poporul, de frică năvălirii oștilor haiducești întreținute de defunctul Domn, începu să aclame pe străzi pe Constantin Cantacuzino, fratele lui Șerban, cerându-l de Domn; acesta însă refuză cu hotărâre, nevoind să atragă urgia Porții contra sa și a țării. Dar dorința generală de a vedea pe tron un Constantin, făcu ca noul Domnitor să fie ales în persoana lui Constantin Brâncoveanu, un nepot de soră al defunctului Voevod. Era atunci în vârstă de 34 ani, bărbat frumos și iubit de popor. Ocupase înainte demnitatea de Mare Spătar și, în urmă, de Mare Logofăt și ducea o viață fastuoasă, având în jurul său, înainte de domnie, o suită de 30–40 boieri de primul rang. Unchiul său, Șerban, îl iubea mult pentru caracterul și distincția manierilor sale, și-l lăuda față de boieri, susținând că nimeni nu i-ar putea continua domnia cu aceiași pricepere. Se susține chiar că în ultimele ceasuri, Șerban Vodă l-ar fi chemat la patul său de moarte, și, încredințându-i pecetea domnească, l-ar fi rugat să-și asume sarcina domniei, pentru liniștea sa și a țării. Aceiași rugămintă i-o făcură și boierii străni. la sfat în Mitropolia din București. Brâncoveanu îi refuză cu toată hotărârea și se rugă de a fi lăsat în: pace, căci situația și veniturile sale îi permit să ducă o viață princiară, pe când splendorile domniei sunt vecinic supuse prăbușirii. Bietul prinț, care a avut presimțirea tragicului său sfârșit, a

cedat insistențelor rudelor, prietenilor și aclamațiilor poporului, cari i-au jurat credință și ascultare.

Intrară deci toți în biserică, unde Mitropolitul îl încinse cu sabia, îi puse cuca domnească pe cap, și, îmbrăcat în hlamidă domnească, fu condus pe tron, unde i se dădu primul omagiu - s'ăntătuț mână. După ceremonie urmară funerariile lui Șerban - 3 zile după moarte - urmat de boierime și de noul Domn, pe jos, până la Cotroceni, unde fu îngropat, iar pe mormânt se înfipse un steag roș ce se vede până azi. Sfatul Țării a comunicat Poartii alegerea lui Constantin Brâncoveanu, cerut de popor, și rugă ca toate prerogativele domniei să fie recunoscute de Poartă, căreia atât țara cât și noul Domn rămân credincioși, mai ales în acele vremuri de război. Turcii aprobară alegerea și trimiseră lui Constantin Brâncoveanu insignele domniei. Pe de altă parte Brâncoveanu înștiințeză de suirea sa pe tron și pe împăratul Leopold al Austriei, printr-o scrisoare omagială, expediată în grabă cu doi boieri, cu ordinul de a ajunge pe cei patru boieri trimiși în misiune de Șerban Vodă. Aceștia au fost ajunși nu departe de Buda, unde li se comunică moartea lui; Șerban și ordinul lui Brâncoveanu de a ii se remite lor daturile, ce vor fi duse de ei împăratului, în numele noului domn.

La început solii lui Șerban opuseră împotrivire, dar ajunși la Viena, predară daturile celor 2 boieri, iar ei se întoarseră și rămaseră în Transilvania, de frica lui Brâncoveanu, ca fiind partizanii lui Șerban.

Principesa văduvă, cu fiii ei, care luase parte la înmormântarea soțului, a rămas la Mănăstirea Cotroceni pentru a îngriji de slujbele religioase, dar Brâncoveanu o puse sub supravegherea unei gărzii de 50 soldați, și-i ceru 300 pungi pentru propria ei salvare, Brâncoveanu intenționa să întrebuințeze acești bani pentru a tempera pe putemicii de la Poartă, cari căutau cu tot dinadinsul să puie mâna pe prințul Gheorghe, fiul lui Șerban, care era atunci în vârstă de 8 ani. Văduva lui Șerban ceruse atunci în grabă ajutor de la Constantin Bălăceanu, ginerele ei, care se afla în Transilvania, și care făcuse parte din prima solie a celor 4 boieri. Îl informă prin emisari de pericolul în care se găsesc, atât ei cât și bogățiile lor, dacă vor cădea în mâna turcilor, cari considerau pe Șerban ca rebel față de Poartă.

Bălăceanu avea de soție pe o fiică a lui Șerban, și nu era deci partizanul noului Domn; reușise chiar să convingă pe nemții de a trimite în Valahia 7 - 8 regimente sub comanda Generalului Heisler, care eliberă pe Principesa-văduvă cu fiii ei, și rădică avuțiile care nu prea erau de disprețuit, și-i conduse până la Brașov, unde se găsesc până azi. Brâncoveanu strânse oștirea, dar nu se grăbi să dea piept cu regimentele nemțești, ci se retrase în țară, dând însă de știre turcilor de intrarea lor. La aflarea acestei știri, turcii, foarte furioși, învinuiră pe Brâncoveanu de incapacitate, dar acesta se apără cu abilitate, că nu se putea opune unui dușman superior ca număr. Șase săptămâni rămaseră nemții în București, dar aflând de apropierea unei armate de 50.000 de turci și tătari, precum și de ajutorul de 10.000 - unguri răsvrățiți, sub comanda contelui Tekeli, proclamat de turci la Alba Iulia Principe al Transilvaniei, nemții se retraseră în munții Valahiei și ceruseră ajutor din Transilvania.

Ajunși însă în munții Branului, nemții se văzură anticipați de turci, cari sosiseră înaintea lor pe un drum mai scurt dar mai răpos, dar fără a-și pierde cumpătul și cu toată inferioritatea numerică, nemții dădură piept cu turcii și victoria ar fi fost de partea lor, dacă unghurii sosiți în ajutorul lor n-ar fi fugit chiar la începutul luptei. Generalul Heisler fu făcut prizonier, iar Bălăceanu, pe când se sili să descalice de pe cal care se afundase într-o mocirlă, fu ucis. Știrea fiind adusă lui Brâncoveanu care urmărea lupta, împreună cu câțiva ofițeri turci, de pe vârful unui munte vecin, el ordonă să i se aducă capul lui Bălăceanu. Fu adus înaintea sa și generalul Heisler, cărui trimise însă vorbă în taină, să fie încredințat, că prințul Brâncoveanu va lucra pentru eliberarea sa, ceea ce și făcu. Turcii semețindu-se

după victorie, înaintar ă în Transilvania și intrar ă în Alba Iulia, unde proclamar ă de Principe al Transilvaniei pe Tekeli. Dar bucuria lor nu fu de lung ă durat ă, c ăci la știrea c ă un corp de armat ă austriac se afla în apropiere, o luar ă la fug ă înapoi cu at ăta iu țeal ă, c ă ajunser ă în F ăg ăraș, care fusese atunci în puterea lor, dup ă o zi și o noapte, în loc de cel pu țin 3 zile. Turcii și t ătarii se înapoiar ă apoi în țările lor, iar Brâncoveanu și Tekeli cu ungurii s ăi r ămaser ă în Valahia, unde fur ă cartirui ți prin sate, unde se purtar ă ca în țar ă dușman ă, cauz ănd mari neajunsuri popula ției. Aici ar ătase Brâncoveanu iste țimea sa politic ă, recunoscut ă de turci ca și de nem ții, c ă și de popula ția țării care se v ăzu liberat ă de oaspe ții unguri. Se plânse Por ții c ă tekelianii ruineaz ă țara prin jafurile lor, și c ă supușii s ăi fug peste grani ță, și dac ă starea aceasta va continua îi va fi imposibil s ă plăteasc ă tributul. R ăspunsul Por ții sosi, c ă: *Cine, sub pretext de refugiu prietinesc, se poart ă ostil în țara voastr ă, merit ă s ă fie tratat ca inamic: aveți autoritatea și aplicați-o dup ă nevoie.* Brâncoveanu scris e în secret și nem ților, c ă va extermina pe rebelii unguri și va îndep ărta pe Tekeli. Împ ăr țise deci oștire prin satele unde se aflau ungurii, și ucise o mare parte din ei, iar restul sc ăp ă prin fug ă în Moldova sau Turcia. Tekeli v ăzându-se singur și f ără putere, plec ă la Constantinopol, de unde Poarta îl îndrum ăz ă cu familia sa spre Nicomedia, unde-și s fârșii zilele, uitat de lume. Restabilind liniștea în țar ă, spre mul țumirea cel pu țin aparent ă a turcilor, Brâncoveanu cultiv ă rela țiile cu austriacii și cu potenta ții creștini, între țin ănd cu ei intim ă coresponden ță și inform ăndu-i de planurile turcilor. În acest scop el ținea la Constantinopol doi din cei mai fideli boieri, afar ă de al ții partizani, cari-l costau sumi considerabile,

Valahia e situat ă între dou ă împ ăr țări cu care formeaz ă o balan ță: Principele trebuie s ă duc ă o politic ă de echilibru. Plec ănd balan ță peste îndatoririle stricte c ătre turci, risc ă pericolul de a pierde țara și libertatea dinspre partea nem țeasc ă, dup ă pilda cu Nicolai Mavrocordat, de care vom vorbi mai departe. În schimb, aplec ănd-o spre nem ții sau alte puteri creștine, va pierde domnia și via ță dinspre partea turcilor. E vie înc ă amintirea tragicului s fârșit, din anul trecut, al Principelui Ștefan Cantacuzino, și doi ani mai înainte cel al lui Brâncoveanu. Detronarea acestuia s-a mai putut evita odat ă, numai cu puterea aunu lui, distribuit atunci putemicilor de la Curtea Otoman ă

CAPITOLUL VII.

Chemarea lui Brâncoveanu la Adrianopol.

La relatarea acestui fapt, trebuie sc ă ținute în sam ă inform ă țiile procurate de Dl. *Iacopo Pilarino* - cet ă țean al republicii vene țiene - fost Prim medic în Valahia al Principelui Șerban Cantacuzino, și apoi al lui Brâncoveanu. În anul 1703, luna April, sosește la Dun ăre un *Imbrohor*, trimis de Sultan. Sosirea sa neașteptat ă surprinse pe toat ă lumea și mai ales pe Vod ă, care nu fusese inform ăt de Capichiaelele sale de la Adrianopol, unde se afla atunci reședin ță Cur ții Imperiale. La marginea Bucureștiului îl întâmpin ă Brâncoveanu cu cuvenitele onoruri, și îl conduse p ăn ă la Palat, unde Imbrohorul îi prezint ă firmanul de a pomi f ără z ăbav ă la Adrianopol, pentru a prezenta omagiile cuvenite Suveranului s ău. A doua zi îns ă Principele, îmbohn ăvindu-se, cap ă ță febr ă, iar a treia zi fa ță i se umfl ă. Doctorul Pilarino, cu experien ță sa, v ăzu imediat c ă e vorba de un erizipel, și în scurt timp, în dou ă s ăpt ăm ăni, vindec ă tumoarea și durerile Principelui pe care lumea îl credea pierdut, iar dup ă alte dou ă de convalescen ță, Brâncoveanu era gata de drum. În acest timp Imbrohorul, încurcat de situa ție și b ănuind c ă boala e simulat ă, ceruse s ă v ăz ă pe Prin ț, dar r ămase uimit v ăzându-l umflat la cap, obraz și g ăt, de abia recunosc ăndu-l. Odat ă restabilit, Brâncoveanu urmat de suit ă pompoas ă compus ă din

oșteni, boierime, slugi și alți curteni, făcuse drumul, după indicațiile medicului Pilarino care îl întovărășise, cu mare băgare de seamă, în timp de 30 zile, în loc de cele 10 obicnuite. Scopul trăgându-l înșă era să câștige timpul necesar, în care amicii săi să obțină la Poartă ca totul să se desfășoare cu bine.

Dar Marele Vizir, *Rami Pașa*, și sfetnicul său favorit bătrânul Mavrocordat, dușmanii săi neîmpăcați, nu se lăseau înduplecați de nimic, și ținteau la marea avere a lui Brâncoveanu și la depunerea sa de pe tronul Valahiei, Brâncoveanu cunoștea de mult gândul rău al Vizirului și uneltirile lui Mavrocordat, și nu se hotărâa să execute firmanul de a pleca din București, de cât după ce primise scrisori de încurajare din partea altor puternici din jurul Sultanului, ca *muftiul Kislar Aga, Ali-Silictar Aga* (mai târziu mare vizir), *Hasan Pașa*, cumnat cu Sultanul, cari-l îndemneau să vie neapărat la Adrianopol, încrezându-se în puterea lor. Brâncoveanu ajunsese la Adrianopol și-și întinse corturile la două mii de oraș. Aici primi vizita lui Mavrocordat, și după lungi convorbiri, Brâncoveanu reușește să-l câștige de partea sa. Apoi, cu câțiva boieri, se mută în oraș în casa Mitropolitului grec, iar după 8 zile e primit în primă audiență de Marele Vizir, care după sfatul lui Mavrocordat îl îmbracă cu caftan împreună cu principalii boieri din suita sa, și-l asigură de reconfirmarea tronului. Cunoștea Vizirul dispoziția Sultanului în urma intervențiilor muftiului și ale celorlalți binevoitori ai lui Brâncoveanu, și fu silit să-și ascundă gândul și să asigure pe Brâncoveanu că chemarea sa la Adrianopol, nu avea alt scop decât de a convinge personal pe Sultan de neadevărurile inamicilor, caru-l acuzară de nesupunere față de Poartă. Fu introdus apoi în audiență la Sultan, care îi confirmă tronul și-l îmbracă, ca și pe boieri, cu caftan, și fu condus cu mare pompă la locuința sa, pe un cal de rasă ales din grajdurile împărătești și cu surugiu pe cap, semnul demnității și al investirii.

Se cuvine, a reaminti că Poarta exercită drepturi absolute asupra Valahiei și Moldovii, asupra domniilor și a boierilor, dispunând de viața și averile lor. De notat că numai Principele are voie să întrebuițeze sigiliul cu ceară roșie, iar scrisorile adresate lui, fie chiar de miniștrii săi, trebuie să aibă pe plic câte o cruce în cele patru colțuri, și o a cincea la mijloc.

Brâncoveanu odată reconfirmat, se grăbi să se întoarcă în țară, făcând drumul numai în șase zile, pentru a-și revedea cât mai repede familia și supușii săi și a eși din painjenșul de intrigi care avea să-l coste averea, libertatea și chiar viața, îndată după plecarea sa însă, izbucni revolta ienicerilor în Constantinopol, cari pomiră în marș spre Adrianopol, sub pretextul de a înlocui pe noi miniștrii, mai cu seamă pe muftiu, precum și pe Sultanul Mustafa. Revolta se întinse și în rândurile gârzii Sultanului, care cu steagurile desfășurate intrară împreună în Adrianopol, asediară Palatul și puseră la închisoare pe Sultan, unde și muri după puțină vreme, iar în locul lui fu scos din închisoare fratele acestuia, Ahmet, care fu proclamat împărat. Dacă Principele ar fi fost surprins de aceste evenimente, sfârșitul său era inevitabil, ca partizan al lui Mustafa. Dar ajuns în țară și aflând de schimbările de la Poartă, scrise capichiaelor, de a se adapta noii situații, și în locul foștilor protectori să-și procure alții-mai cu seamă să câștige favoarea Sultanei Valide. Pentru cumpărarea noilor potentați impuse țării noi biruri, dar suportabile, ceea ce făcu poporul să spuie că: „*Principele Constantin Brâncoveanu jumulește țarea fără s-o facă să țipe*”. Mai stăruie în politica externă de apropiere cu suveranii creștini, întreținând cu ei corespondență prin secretari pentru limbile italiană, latină, germană și polonă, afară de grecește și turcește.

Secretarii erau puși sub ordinele lui Constantin Cantacuzino, unchiul lui Brâncoveanu, care dirija corespondența, cu toată fricțiunea între aceste două familii întreținută de uneltirile unor boieri, cari au dus la ruină ambele dinastii. Fapt este că Principele Brâncoveanu acordă Cantacuzinilor cele mai de seamă demnități, și păstra un respect deosebit pentru cei doi unchi ai săi, Constantin și Mihai, frații lui Șerban

Cantacuzino, cari fură spânzurați în anul 1716, unul la Constantinopol și celălalt la Adrianopol, după cum vom arăta mai departe,

Din cauza acestei discordii, moscoviții, cari ajunseră în 1711 până la hotarele Valahiei, s-au văzută înșelați în speranța lor de a căpăta proviziile promise de către țară. Cu ocazia acestei intrări a rușilor, Poarta ordonă lui Brâncoveanu să fie gata de război. Comandant al oștilor fu numit Spătarul Toma Cantacuzino, nepot de frate al lui Șerban Vodă, care-și stabilește tabăra la Gura Urliților, 8 ore de drum de Târgoviște. Era acel spătar om ales și curajos, cunoscând la perfecție limbile latină și italiană, și posedând o cultură variată. Aici, la Gura Urliților, ținu Brâncoveanu sfat cu boierii în privința aprovizionării rușilor. Se hotărâse să li se comunice, că nu li se poate da mărindă, decât după ocuparea țării și apărarea ei contra turcilor, cari ar pustii-o în caz de ajutorarea inamicului lor. Rușii, lipsiți de cele necesare, încheiară pacea cum putură. Dimitrie Cantemir, Domnul Moldovii, trecuse de partea rușilor, iar spătarul Toma Cantacuzino sub pretextul de a se odihni noaptea în conacul său de pe o colină învecinată, lăsase ordinele necesare ofițerilor săi, și părăsindu-și soția, cărui lăsase anume instrucțiuni, trecu cu câțiva partizani frontul, punându-se la ordinele țarului, unde fu primit și răsplătit pentru devotamentul său. Brâncoveanu, consternat de fapta nebănuită a spătarului, plângea de durere, așteptându-se la răzbunarea turcilor. De frica unei nenorociri obținute prin capichiaele de la Adrianopol, cu prețul unei sume considerabile, permisiunea de a merge la Târgoviște, unde ajunse în ajunul Sff. Petru, după stilul vechi.

Nenorocitele împrejurări ale ultimului timp îl făcuseră să se gândească serios la găsierea unui adăpost mai sigur, unde să se retragă cu numeroasa sa familie. Investise dinainte o parte din averea sa la băncile din Viena și Veneția, și cumpără și în Transilvania moșii, între cari două cari se numesc Sâmbăta, unde începu clădirea unui palat, căci amintirea groazei din anul 1703, când fu chemat la Adrianopol, nu-i dădea liniște, și țintea la unicul scop de a fugi. Totuși nu se putea hotărâi să părăsească țara și imensa avere strămoșească pentru a trăi în țări străine, cu sarcina unei grele familii compusă din soție, patru fii și șase fiice, toate măritate, afară de prima care era văduvă. Ar fi putut totuși birui greutățile, dacă avea mai buni miniștri și mai puțin dușmani, în lăuntrul țării cât și în afară, cari intrigaseră până la exterminarea sa.

Brâncoveanu era de o fire atât de naivă, că nu credea în posibilitatea unei trădări. Observai cu surprindere că la Curtea sa nu se știa ce e secret de Stat. De abia descălecau curierii sosiți din Constantinopol, și se și colportau prin dughenile orașului noile știri venite de la Poartă, iar zvonurile se întindeau până peste hotare, îmi amintesc să fi cetit eu însumi, la Târgoviște unde se afla Prințul, o gazetă, în 1713, tipărită la ... .. cu următoarea știre: *Aflăm din Valahia, că în Constantinopol etc. etc.* O știre de mică importanță, dar urmări funeste au dovedit însă că turcii, căror dușmanii lui Brâncoveanu trimeteau acele gazete, dădeau toată atențiunea acelor știri. Dar acestea nu însemnau mare lucru pe lângă cursele întinse de acei ce rod ca viermii rădăcina țării, și cari erau invidioși de mărimea și strălucirea lui Brâncoveanu. Era aproape de al 60-lea an al vieții și al 25-lea al guvernării sale, când hotărâse căsătoria celui de al treilea fiu al său, prințul Radu, cu fata lui Antioh, fostul Domnitor al Moldovei care trăia la Constantinopol, și frate cu Dimitrie Cantemir care a fugit la ruși. Printr-o scrisoare respectuoasă comunică hotărârea sa lui Ali Pașa, Marele Vizir, care căzu apoi în lupta de la Petervaradin ucis de nemții la 5 August 1716, zi glorioasă pentru lumea creștină, și triumfătoare pentru Serenismul Principe Eugen. Iată conținutul: *„Că din grația divină având patru fii, și fiind hotărâtă de soție, de multă vreme, celui de al treilea fiu, fiica lui Antioh Cantemir; de oarece însă Dimitri, Principele Moldovei, unchiul ei, s-a declarat rebel față de Poartă, părăsind țara și trecând la ruși, deci fidelitatea sa fără prihană față de Sultan, Suveranul său, îl face, cu drept cuvânt, să se*

teamă ca această căsătorie proiectată să nu pricinuiască vre-o bănuială. Dacă astfel este cazul, e gata să anuleze contractul de căsătorie, cu toate că e contra datinilor”.

Scrisoarea era întovărașită de un dar de 4000 galbeni și o frumoasă blană de samur. Turcul rămase surprins de atâta generozitate, și discutând cu un subaltem, îi zise: « *Eu nu știu ce trebuie să cred de Voevodul Valahiei - Brâncoveanu: trebuie să-l apreciez ca pe un om bun, de vreme ce adesea îmi trimite daruri; în afară de tributul plătit la timp, îngrijește apoi de-care de provizii, și tot ce-i cere stăpânul nostru; pe de altă parte am și motive să-l cred de om rău, constatând acușările ce-mi parvin din Valahia. Va trebui deci supravegheat bine, pentru a putea lua măsuri potrivite*». Nu acceptă decât blana, asigurând pe Brâncoveanu de solitudinea și protecția sa. În privința căsătoriei, Vizirul îi trimite o scrisoare de felicitare spunându-i: « *Ca să trimeată cu cea mai mare pompă cum se cuvine unui prinț de rangul său, a se lua soția, care să fie condusă din Constantinopol până în Valahia cu un cortegiu măreț; să celebreze nunta cu fastul și veselia cuvenită, căci, prin grația lui Dumnezeu, Poarta fiind în pace cu toată lumea, se poate bucura și el de aceiași liniște în țara sa, fără a se teme de război*».

Cine examinează bine senzul acestei scrisori, și ceia ce se întâmplă lui Brâncoveanu câteva luni mai târziu, ușor va aprecia sistemul politicii turcești. Memoria lui Șerban Cantacuzino e încă vie în mintea lor. Maxima lor politică e prefăcătoria, de care au uzat și la întronarea lui Brâncoveanu, ales fără avizul Porții, și dacă n-a fost depus la chemarea sa în Adrianopol, la 1703, singurul motiv a fost că turcii așteptau de la el o acumulare de mai mari averi. Lăcomia fără saț a Sultanului Achmet nu pierdea din vedere pe Brâncoveanu, supusul lui, poreclit de popor Altin-Bei adică Prințul Aurului, numit astfel pentru dămiția față de oricare turc care obținea favoarea să fie trimis în "Valahia, pentru a putea strânge avere. În schimb se imputa lui Brâncoveanu zgârcenia, acolo unde nu era nevoie. Să ne întoarcem la Ali Pașa, marele vizir, care luase toate măsurile, ca să fie înlăturat orice obstacol în vederea războiului ce pusese la cale contra principilor creștini. Se știa de persoane inițiate că, îndată după pacea cu rușii, în 1711, Sultanul, de acord cu Marele Vizir, a hotărât o năpraznică exterminare a ambelor familii, Brâncoveanu și Cantacuzino, și că pregătise lista celor ce trebuiau să piară ca rebeli față de Poartă. Vestitele bogății ale lui Brâncoveanu și politica rafinată a Cantacuzinilor erau un obstacol pentru succesul războiului, pregătit în secret contra venețienilor: nu erau sigur turcii de sinceritatea rivalității între aceste două familii. Puseră deci totul în mișcare pentru a urmări activitatea lor. Nu a fost prea greu Vizirului să afle chiar mai mult de cât spera. Cunoscuta nestatomie a valahilor, rămasă aproape ereditară la unele familii, dăinuiește până azi, și numai din respect pentru ele trec numele lor sub tăcere. Marele vizir plănua să fie readuse în Valahia bogățiile lui Brâncoveanu și ale boierilor, care au fost evacuate în Transilvania de frica turcilor și a tătarilor, în războiul lor cu rușii.

Acel ce a procurat toate informațiile Vizirului asupra bogățiilor evacuate, era persoană din sferele înalte, și, se afla refugiat în Transilvania în urma evenimentelor rusești; nu era valah, dar numele lui se trecea sub tăcere. El primea instrucțiuni din Valahia pentru urzirea infamei sale trădări. A comandat, sub pretextul unei însărcinări, câteva sigilii de ale marilor boieri, de care se servi mai târziu, ca să poată dovedi următoarele acușări contra bietului Principe Brâncoveanu.

CAPITOLUL VIII.

Capetele de acuzare trimise Por ții Otomane contra Principelui Brâncoveanu

Întâiul. Că întreținea corespondență secretă cu Împăratul Austriei, cu Moscova, cu Polonia și cu Republica Veneției, cărora procura știri privitoare la turci.

Al doilea. Că împăratul Leopold, prin diploma dată la Viena în 30 Ianuarie 1695, declară în toată forma pe Brâncoveanu cu succesorii săi în linie bărbătească, ca Prinț al Sf. Imperiu Roman, pentru serviciile însemnate aduse Maiestății Sale Chesariene.

Al treilea. Că, pentru acumulare de considerabile averi, a sărăcit țara prin grele asupriri și impozite, neaflătoare pe timpul predecesorilor săi.

Al patrulea. Că, sub pretextul de a schimba aienul, locuia 9 până la 7 luni la Târgoviște, aducând prin aceasta pagube, atât supușilor săi cât și traficului din București, și aceasta pentru a putea mai ușor fugi, într-o bună zi, cu toată familia și bogățiile sale în Transilvania, unde spre acest scop.

Al cincilea, a cumpărat multe moșii, pe una din ele pregătindu-se chiar clădirea unui mare palat.

Al șaselea. Că a depus sume mari, nu numai la Viena dar și la Veneția, ținând agenți în ambele aceste locuri.

Al șaptelea. Că fuga lui Toma Cantacuzino la Moscova, în 1711, a fost cu consimțământul său.

Al optulea. Că și-a procurat din Viena timpane și trimbițe de argint, ceea ce era insolent, căci însuși Marele Sultan nu le posedă.

Al nouălea. Că a bătut în Transilvania monete de aur, în formă de medalii, de o valoare de la 2 până la 10 galbeni una.

.....
Din aceste monete s-a trimis una la Constantinopol pentru dovedirea existenței lor. Restul monetelor a fost găsit în tezaurul lui Brâncoveanu după depunerea sa, împreună cu multe juvaieruri de o valoare considerabilă. Pentru scopul acestor medalii, plăcerile sunt diferite, dar cea mai curentă e următoarea: în ziua Adormirii; Maicii Domnului, în anul 1714, intrând în al 60-lea an de vârstă și al 26-lea de domnie, Brâncoveanu proiectase pentru acea zi un banchet solemn, la sfârșitul căruia avea să ofere floarei nobilimii sale medaliile de mai sus, dar vai! exact în acea zi, văzu căderea capetelor celor 4 fii ai săi, după care căzu și capul său la picioarele călăului, cum vom vedea în capitolul XI.

Acestea au fost principalele capete de acuzare trimise Porții cu scopul de a extermina, împreună cu toată familia sa, pe unul din cei mai buni domnitori a avut Valahia. Marele Vizir știa că Brâncoveanu trimise la Constantinopol pe una din fiicele sale cu soțul ei, să aducă în Valahia pe Doamna sa și pentru a nu pierde timpul, luase toate măsurile ca cel înșărcinat cu detronarea - capugiul - să ajungă la București în Săptămâna Sfântă, când creștinii sunt ocupați cu slujbele bisericesti. Cu toată tănuirea Marelui Vizir, un grec, prieten al lui Brâncoveanu, află de cele puse la cale, și iată cum:

Un turc din familia caimacamului din Constantinopol îmbolnăvindu-se, fu vizitat de un prieten, secretar al Vizirului. Discutând de noutățile zilei secretarul împărtășește bolnavului, între altele, că Vlach-beiul (Prințipele Valahiei) a fost declarat rebel, și în scurt timp va fi adus la Constantinopol cu familia sa, iar imensele sale averi vor fi depuse în tezaurul Sultanului. Rămase numai, desemnarea capugiului pentru executarea ordinului. La această mărturisire a fost de față și medicul turcului, doctorul Antonio Corect, care a trăit în Valahia acum câțiva ani, și care mi-a declarat că a studiat la Roma și cunoaște limbile latină și greacă. Doctorul se prefăcu a nu băga în seamă convoorbirea dintre turci, și prepara un medicament pentru bolnav. Ieșind de la bolnav găsi pe celălalt grec, amicul său,

căru i împărtăși tot ce auzise, conjurându-l a nu destăinui numele său. Acesta scris în toată graba lui Brâncoveanu, înfurmându-l de toate cele puse la cale, pentru a lua măsurile necesare, situația sa fiind foarte gravă. Principele ceruse scrisoarea în prezența câtorva miniștri și le ceru părerea dacă scrisoarea trebuie luată ca atare, întrucât Vizirul îi scrisese de curând, îndemnându-l a trimite după mireasă și a celebra nunta în toată voia. Unii dintre acești miniștri, între cari unul care murise decapitat sub ochii Voevodului, răspunseră:

„Alteță, Pastele e aproape. Grecul neavând bani de sărbători, s-a servit de acest pretext ipocrit și zelos, ca să stoarcă bani. Atunci Principele, aruncând scrisoarea cu dispreț, zise: ducă-se dracului acest cobitor de vești rele! Dacă n-a găsit decât un astfel de pretext, nu va căpăta nici un ban.

Principele avea motiv de a nu da crezare știrii, mai ales că nu primise confirmarea ei de la agenții săi din Constantinopol. Doamna Maria însă era de părere ca o astfel de veste trebuie să aibă o bază adevărată, și propuse mutarea lor, pentru câțiva timp, la Târgoviște (de unde sosiseră de abia câteva săptămâni înainte) așteptând acolo desfășurarea lucrurilor. Grecul scris din nou Principelui dar fără folos, căci viclenele scrisoare a Vizirului adormise vigilența Principelui, până nu simți sabia tăind capetele celor patru nevinovați feciori ai săi, și aceiaș sabie pe grumazul său. În aceste zile de nehotărâre, căzu bohavă fiica mai mare a Voevodului, Doamna Stanca, care în agonie chemă pe Doamna, mama ei, și surorile ei, arătându-le, halucinând, o ceată de turci care zvoneste de grumaz pe tatăl ei, vrând să-l ducă la Constantinopol. Cu greu fu liniștită de cei din jurul ei, dar muri după câteva ore. Acest fapt mi-au povestit surorile defunctei, înainte de detronarea tatălui lor. În ziua înmormântării Principesei, care avu loc în biserica metropolitană din București, aflai de un alt caz memorabil, vrednic de a fi notat. Mitropolia e pe vârful unui deal. În vale e palatul Brâncovenesc. În afara porții palatului se află o cruce de piatră albă, cu o inscripție în limba valahă, că-n acelaș loc tatăl Principelui a fost tăiat în bucăți de dorobanți răsculați contra sa. Principele Constantin scoborând călare de la Mitropolie, cu tot alaiul pompos, în dreptul aceleiași cruci, o găină îi zbură pe braț; acest semn a fost atribuit unei iminente nenorociri, căci întâmplările cele mai simple sunt efectele misterioase ale Providenței.

CAPITOLUL IX.

Detronarea Principelui Constantin Brâncoveanu, declarat rebel față de Poarta Otomană.

Era în ziua de Marți 4 Aprilie a anului 1714, a treia zi de Paști după calendarul nostru latin, și în 23 Martie după cel vechi, în Marția Sfântă la ortodoksi, când ajunse în București, de la Constantiaopol, *capugiul Mustafa-aga*. Era unul din cei mai vechi amici ai lui Brâncoveanu, ales anume de Marele Vizir, pentru ca sosirea sa să nu înspăimânte pe Domnitor. Acesta îi trimese, după obicei, ofițeri pentru a-l saluta și a îngriji de tot ce avea nevoie, întrebându-l dacă dorește a fi primit imediat, la Curte, în audiență. Turcul răspunse cu fineță că nu are nici o afacere urgentă, fiind însă în trecere spre Hotin, și fiind obosit, iar ziua fiind spre sfârșite, ar dori să vadă pe Principe a doua zi dimineață. A doua zi, Mercuri, obicinuitul alai conduse pe capugiul la Curte, așteptat de Brâncoveanu în marea sală de audiență unde, sosind Turcul, Domnitorul se ridică de pe tron, îl întâmpină până la jumătatea odăiei și urându-i bun venit îl pofteste să șadă. Turcul răspunse că nu este timp de șezut, și fiindu-i vechi prieten regretă a-i fi adus o știre rea, dar să aibă răbdare și să se supuiе voinții divine și să asculte de ordinele Sultanului, și scoțând o năframă de mătasă neagră o puse pe un umăr al Principelui, spunându-i: *mazil*, ceea ce înseamnă *detronat*. Bietul Principe, surprins, începu să deteste nerecunoștința sălbatică a turcilor, cari

răsplătesc în așa fel serviciile aduse împărăției în 25 și mai bine de ani, și voind a se așeza pe tron, fu împins la o parte de turci, care-i spuse că locul său nu mai este pe tron.

Fură chemați în grabă principalii boieri și Mitropolitul, și-n prezența lor fu citit firmanul, în virtutea căruia Voievodul Constantin Brâncoveanu e declarat cu totul a familia sa hain, adică rebel, și deci detronat. De notat că Mustafa-aga, înainte de a pleca de la Marele Vizir, îl întrebă umil ce măsuri se ia în cazul unei provocări de răsvrătire a popoului de către Brâncoveanu, prin aruncare de bani prin ferestre, în momentul cetirii firmanului de detronare. Vizirul îi puse la dispoziție câțiva slujitori din cei mai fideli și curajoși, și bine înarmați, cari vor păzi la ușa sălii de audiență în timpul cetirii firmanului, și cari la cel mai mic tumult vor ucide pe Principe și pe toți acei ce vor încerca să-l apere.

Am văzut eu însuși șase din slujitorii cari nu lăsar pe nimeni să pătrundă în sală, ca să nu comunice cu bietul Brâncoveanu, și nu plecară de la ușă până ce acesta nu fu dat în paza boierilor cari aveau Ordin strașnic din partea Sultanului, ca prin semnătură cu sigiliul lor, să se declare răspunzători, cu viața și averea, de fuga lui Brâncoveanu. Într-atâta era grija turcilor! Pentru mai mare precauție fu chemat corpul negustorilor, cărui se aduse la cunoștință prin formulă solemnă, ca să se constituie garant pentru boieri. În urma acestor precauțiuni capugiul pomisă sigileze vistieria și apoi tezaurul privat al Principelui, adică Cămara, și după ce mai dăduse anumite ordine se înapoiază la locuința sa.

Bietul Principe se retrase în odăile sale, cu sufletul agitat de gânduri triste: îndoială, gelozie, frică și speranțe. își aminti de scrisoarea amicului său din Constanținopol și se căie de a nu-l fi ascultat. Nesfârșită era însă jalea când se înapoieră acasă Doamna sa cu cei 4 fii și tot atâtea fiice, care erau constemate, neștiind unde se va termina nenorocirea. Plângeau de compătimirea lor și persoanele cari, din curiozitate, intrară în odăile lor.

În București era mare agitație. Fel de fel de versiuni circulau. Se zvonca de o încercare de fugă a lui Brâncoveanu, ceea ce nu corespundea adevărului, căci însuși el convinsese pe fiul său Prințul Ștefăniță de a renunța la intențiunea sa de a fugi în Transilvania, iar de acolo, prin Viena, în Italia, căci, fără îndoială, turcii au dat ordine riguroase tuturor punctelor de graniță pentru a opri pe oricine va încerca să treacă fără pașaport, iar reușita fugii ar îndârji și mai mult pe turci. Inamicii lui Brâncoveanu, pe de altă parte, pentru a-i sugera că fuga i-ar fi imposibilă și pentru a înfricoșa populația, au lansat știrea în București că un corp de 12,000 turci stă gata de marș pentru a trece țara prin foc și sabie, în cazul unei încercări de rebeliune.

Adevărul era că venea imbrohoul, adică șeful grajdurilor împărătești, cu oareșicare suită, pentru a asista la alegerea noului Domnitor. Primise știrea din partea capugiului că detronarea s-a săvârșit fără nici un incident, și poate pomi spre București pentru a executa ordinele Porții. În dimineața zilei următoare, care era de două ori solemnă, fiind Joia Mare și Buna-Vestire, boierii ieșiră călări în întâmpinarea imbrohoului, care fu salutat respectos și condus la locuința, pregătită. Aici, înainte de a se despărți de boieri, îi ordonă în mod sever ca la ora prânzului să fie din nou prezenți, pentru a se pune de acord asupra persoanei noului ales.

CAPITOLUL X.

Ștefan Cantacuzino ales Principe al Valahiei.

La ora fixată boierii se adunară la locuința capugiului, care se interesă de numele și titlul fiecărui în parte, încercară ei să aleagă pe unul dintre ai lor, dar niciunul nu fu aprobat de Turci. La urmă, adresându-se boierilor, întrebă care din ei e Marele Spătar Ștefan Cantacuzino și, punând mâna pe umărul acestuia, îl declară Domnitor al Valahiei și ordonă

boierilor să încalce și să-l conducă la Curte. Unii începură a bănuși că totul a fost pus la cale, în țară, de Cantacuzini, și înfăpuit apoi la Constantinopol.

Neavând pe loc caftanul de domnitor, care se afla sub sigiliu în tezaur, Turcul scoase propria lui haină pe care o puse pe umerii lui Cantacuzino. Dar înainte de a se pomi alaiul, se aduse caftanul de mare spătar, de care noul voevod se servia înainte în funcțiunile solemne și, la sunetul muzicii și cu un ceremonial repede improvizat, fu condus la Curte. Fu primit în biserică de către Mitropolit și prelații, cari oficială slujba convenită a situațiunii, și condus apoi sus, în palat, în marea sală a Divanului, și așezat pe tronul acoperit cu catifea roșie, Turcul ceti firmanul care declară pe Ștefan Cantacuzino Domn al Valahei în locul lui Constantin Brâncoveanu, declarat rebel față de Poarta Otomană. Se sloboziră și tunurile, iar boierimea îi prezintă omagiile cu sărutul mâinii.

Ce priveliște rară! ce schimbare unică! în acelaș-timp, doi Voevozi în aceeași Curte: unul depus, iar altul, cumșuș ține toată lumea, impus. Pe acelaș-teatru două scene cu totul opuse: aceea a Principelui Cantacuzino, plină de veselie și jubilară, fiecare din aderenții săi hrănind speranțe; dincolo tristeță și consternare, cu nesfârșite gânduri negre.

Principele Ștefan, după primirea omagiilor, trecu în apartamentul lui Brâncoveanu pe care-l asigură de surprinderea întronării sale fără voce, precum și de calitățile ce recunoaște fostului Voievod. În timpul acestei întrevederi am remarcat că Cantacuzino sta în picioare, iar Brâncoveanu care ședea, având cuca pe cap, îi răspunse cu politețea sa cunoscută că: *e mai bine că domnia a fost încredințată lui decât unui străin*. După acest schimb de politețe, Principele Ștefan se retrase în apartamentul său, și așezându-se pe tron începu împărțirea demnităților care erau până acum ocupate de oamenii lui Brâncoveanu, ceea ce impresiona neplăcut pe mulți, convenindu-se ca, cel puțin până la plecarea lui Brâncoveanu și în vederea nudeniei cu el, să nu fi făcut nici o schimbare.

A doua zi, Vinerea Mare, la ora 9 seară, Principele Brâncoveanu cu cei 4 fii fură duși la Constantinopol către o moarte fără milă. Nu putuse obține amânarea plecării până după sărbători. Inamicii săi sugerară imbrohorului pericolul unei astfel de amânări prin sosirea nemților, cari l-ar putea elibera. Principele Ștefan îl conduse cu capul gol până la carată. La scoborârea scării din Curte, Brâncoveanu îi adresă următoarele cuvinte precise: *Finule Ștefan dacă aceste nenorociri sunt de la Dumnezeu pentru păcatele mele, făcă-se voia lui. Dacă însă sunt fructul răutății omenești, pentru pieirea mea, Dumnezeu să ierte pe dușmanii mei, dar păzească-se de mâna teribilă și răsbunătoare a judecății divine*.

Pomi deci bietul Principe, cu Doamna sa, cu cei 4 fii, Doamna celui mai vârstnic cu un băețș al lor, precum și 4 gineri, rămânând în București soțiile a-cestora cu copiii. Capugiul conduse convoiul, care parcurse drumul noaptea, până la Rusciuc, dincolo de Dunăre, unde ajunse a doua zi dimineață, prima zi de Paști.

În aceeași zi de Paști avu loc la Constantinopol arestarea fiicei lui Brâncoveanu, care sosise de curând cu soțul ei să conducă în Valahia fata lui Cantemir, logodnica fratelui ei. Neștiind de detronarea părintelui ei, știre parvenită la Constantinopol după patru zile, Princesa, înapoiată de la Patriarhie unde ascultase liturghia de Paști, găsi casa plină de turci cari o despoiară de toate bijuteriile, rădicară tot ce găsiră și o închiseră în apartamentul femeilor din închisoarea *Ceauș-Emini*, iar pe soțul ei la *BaşbaInculi*, adică la executorul debitorilor Sultanului.

După aproape trei săptămâni de drum ajunse la Constantinopol și Brâncoveanu cu toată familia sa, și în loc de a fi condus la unul din palatele sale, cum spera, fu condus direct la închisoarea „Cele șapte tumuri”, într-un loc întunecos, exceptând pe Doamna, nora cu copilul și fiica, care fură închise într-un loc mai înalt și mai luminos. Bagajele au fost depuse în altă parte, din ordinul tefferdanului.

Și iată deci un prinț bogat, obicinuș din copilărie cu fast și strălucire, redus, după 25 ani de domnie, la o haină mizerabilă, căci turcii l-au dezbăcat de cele domnești cu care

plecase din București. Percheziții severe se făcură tuturor pentru a găsi lucruri de preț, iar imbrohorul, rămas în acest scop în Valahia, dase severe înștiințări publice de a se denunța, sub pedeapsă de moarte, până la data cutare, orice cunoștință despre avera lui Brâncoveanu.

Mulți se supuseră proclamației; unii pentru a intra în grațiile noului domnitor sau de frica pedepsei, alții în fine din dorința de a grăbi desființarea lui Brâncoveanu. Dintre boierii mai intimi fură arestați și trimiși la Constantinopol, visticșicul secret al lui Brâncoveanu și primul său ministru, Văcărescu, căruia se tăie capul în prezența fostului său domnitor, iar celălalt fu trimis în exil împreună cu Doamna, după ce rămase văduvă, și cu ginerii ei.

Imbrohorul deschise la București tezaurul privat al lui Brâncoveanu sigilat de capugi, și făcu inventarul bogățiilor găsite: bani, bijuterii de mare valoare, vestimente superbe, în mare parte căptușite cu sobol, și alte blănuri de preț aduse din Moscova. Tacâmurile, mobilele și toate de ale casei fură vândute la mezinț de către turci, sub ochii Prințeselor rămase, iar noul domnitor găsi se cu cale să interzică, prin ordin sever, orice ajutor, fie chiar al medicilor în caz de boală, dat familiei celui detronat.

În dezastrul lor Prințesele rămase izolate găsiră un mare ajutor în asistența doctorului Gheorghe Trapezundul, un fost bursier al părintelui lor, care-l întreținu la Padova până la terminarea studiilor sale medicale, sub direcțiunea faimosului Antonio Vallisneri. Acest Gheorghe Trapezundul, cu pericolul vieții sale își arătă recunoștința față de familia binefăcătorului său, iar la întoarcerea în țară din exil, Doamna lui Brâncoveanu îi încredință misiunea de a pleca la Vena și Veneția, unde devine agentul ei pentru afacerile ei private. În trecerea imbrohorului prin satele lui Brâncoveanu pentru a le lua în primire, inamicii lui Brâncoveanu puseră pe țărani să iasă în calea Turcului și să strige răzbunare și dreptate contra lui Brâncoveanu, care era nenorocirea țării. Turcul se prefăcu a-i compătimi, dar înțelese de cine se puse la cale. Terminându-și misiunea, Turcul se înapoia la Constantinopol ducând cu sine bogățiile confiscate care uliseră pe Sultan, și-i ațâțară mai mult pofta de a le poseda.

CAPITOLUL XI.

Decapitarea Principelui Brâncoveanu și a celor 4 fii ai săi.

Imbrohorul, după ce comunică lui Brâncoveanu gravele acuzațiuni din partea Sultanului, ascultate cu demnitate de el, ordonă supunerea lui ca și a fiului cel mare la grele torturi, pentru a zmulge mărturisirea averii lor. După ce mărturisiră toate, după 5 zile, Duminică în 26 August, Adormirea Sff. Fecioare, în prezența Sultanului care sta la o anumită distanță, imbrohorul supuse pe Voevod la un nou interogator, la care Brâncoveanu răspunse fără frică, după care, la un semn, se apropie gealatul. Când Brâncoveanu îi văzu că se apropie cu sabia în mână, făcu o scurtă rugăciune, și se adresă fiilor săi cu următoarele cuvinte: *fii mei, fiți curajoși, am pierdut tot ce am avut în această lume; cel puțin să salvăm sufletele noastre și să ne spălăm păcatele cu sângele nostru.*

Primul decapitat fu Văcărescu, apoi prin țisorul cel mic Mateiaș, și al treilea fiu Răducanu, (care urma, să facă nunta după învoirea Vizirului), după care fură decapitați Ștefăniță și Constantin, cel mai mare, iar la urmă, nenorocitul Voevod, părintele lor, care a fost spectator la această cruzime și barbarie.

După tragedie Sultanul se îndepărță iar capetele celor uciși fură purtate prin oraș, pe prăjini. Se strânse lume multă în jurul acestor cadavre iar Marele Vizir, temându-se de vre-o răscoală, căci însăși turcii se îngroziseră de atâta nedreptate, ordonă anuncarea

cadavrelor în mare, de unde, pe ascuns, fură pescuite de câțiva creștini și îngropate într-o mănăstire numită Calchi, nu departe de Constantinopol.

În ce chinuri se zăbătea nenorocita Doamna, când i se aduse vestea uciderii iubitului ei soț și a scumpilor ei fii, își poate oricine imagina. Eu, care 4 ani neîntrepuț am avut onoarea de a fi în intimitatea acestor prinți, nu-mi pot aminti această teribilă catastrofă fără a vărsa lacrimi. Doamna Maria se găsea atunci închisă cu nepotul, nora și ginerii ei. Câțiva binevoitori se întepuseră pentru a obține de la Vizir, în schimbul sumei de 50.000 galbeni, eliberarea acestor nenorociți, sperând că sângele vărsat va fi slăbit furia turcilor. Bani fură împrumutați cu enorma dobândă de 30%. Dar câtă eroare! Neîmpăcații lor dușmani din Valahia, gășind noi cabalini, trimiseră Vizirului 40.000 galbeni pentru anularea liberării celor închiși, cari fură exilați la Kutajeh, de unde, după 3 ani, fură liberați și înapoiați în Valahia, câteva luni după uciderea de către nemți la Petervardin, a aceluiaș vizir, Ali-Pașa.

Să ne întoarcem în Valahia pentru a urmări purtarea Principelui Ștefan Cantacuzino.

Puțin după întronarea sa trimete 2 boieri ca agenți la Constantinopol, și obține în schimbul unei mari sume de bani confirmarea alegerii sale. Își face intrarea solemnă în ziua de Sf. Gheorghe, într-o Vineri dimineață, având marele penaci pe cap și celelalte însemne pentru astfel de ocaziuni trimese de Poartă. Era surprinzător faptul că Principele Ștefan alege, între agenții săi, pe un boier, dintr-o familie a cărei descendenți au fost, față de toți domnitorii, intriganți și nestatomici. Fără îndoială că împrejurările politice l-au îndemnat la acea alegere pentru a grăbi exterminarea Brâncovenilor, ceea ce acel reprezentant îndeplini fără greș. Cantacuzino, pe de altă parte, voia să-și inaugureze domnia cu o acțiune însemnată, care să preocupe populația și să o distragă de la convingerea obștească, de vina sa în destituirea lui Brâncoveanu. Adună deci, a treia Duminică după Paști, în Mitropolia din București, boierimea, clerul monastic și mirean și populația, și după liturghie se comunică asistenței decretul, prin care, sub severe afurisenii confirmate de Patriarhul din Constantinopol ca și de Mitropolitul țării, e interzis oricărui voevod de a mai putea impune, în viitor, darea numită văcăritul, ca și oricui va cuteza să mai propună acest impozit. Văcăritul a fost o dajdie, de o treime de galben de fiecare cal sau vită, introdusă cu mult înaintea lui Șerban Cantacuzino, și care producea anual o mare sumă de bani, cunoscând nenumăratele cirezi și herghelii din Valahia. Scuti apoi de orice impozit preoțimea, cu impunerea însă de a celebra, în fiecare an, o liturghie pentru domn. Jubilase, cu drept cuvânt, clerul pentru această operă evlavioasă, și binecuvânta pe Șerban, dar se folosi prea puțin de ea cum vom arăta mai departe. Mai ordonă dărâmarea sinagogii evreilor, cu toate că se afla pe un loc retras, interzicându-le de a se mai putea ruga în adunări.

Astfel de demonstrațiuni zeloase față de cele religioase erau de natură să impresioneze mintea poporului. Se arăta foarte dragăstos și față de preoții franciscani, mărturisindu-mi chiar într-o dimineață, când avui onoarea de a lua masa cu el, ceea ce se întâmpla ori de câte ori lua masa în mod privat, intențiunea de a dăruia materialul necesar restaurării bisericii noastre din București, care sta să se dărâme, cu condiția de a nu ridica clopotniță, pentru a nu isbi în ochii turcilor. Îrăspunsei că va face o faptă pioasă, cu atât mai mult cu cât biserica e închinată Sf. Ștefan, Primul Martir, al cărui nume poartă și înălțimea Sa.

Avea în sfârșit planuri mari, neîndoindu-se că domnia, avea să-i fie de lungă durată.

Obicinuia odată pe săptămână cel puțin, să viziteze pe părințele său, Constantin Stolnicul, cu care se întreținea până în miezul nopții, întreținea corespondență cu nemții, moscoviții și polonii, din ordinul Mareșului Vizir, care socotea să aflu, pe această cale, activitatea acestor trei puteri.

Opri mai cu seamă pe noi străinii, sub strașnice pedepse, și sub orice pretext, de a corespunde cu amicii noștri. A interzis intrarea în țară a foglietelor (gazete) tipărite pentru aflarea știrilor și, lucru curios, oprise chiar intrarea calendarelor din Veneția. Era o provocare, ieșită dintr-o minte confuză și coruptă, socotită drept sistem politic, care nu avea alt scop decât intenția urăcioasă de a traduce gazetele din limba, italiană în cea grecească, și a reda, după capriciul său, chiar în mod fals, acele știri cari puteau influența mintea cetitorilor.

În acest timp Marele Vizir pregăti, grabnic și în taină, războiul Moreiei. Porunci Principelui Ștefan că, sub pedeapsă de moarte, să pregătească, în cutare termen, două mii de care cu câte patru boi și tot atâți oameni de fiecare car, deosebit atâtea mii de saci de făină de orz, precum și unt, și miere în mare cantitate. În plus ceruse și plată anticipată a tributului pe un an. De la începutul domniei încă, Principele Ștefan închide agenții lui Brâncoveanu cari administrau imensele sale venituri și, prin bătaii și alte maltratări, isbuti să le stoarcă mari sume de bani. Totuși sumele acestea neajungând să astâmpere neconținutele cereri de bani din partea turcilor, Principele Ștefan decretează câteva împrumuturi, care aveau să fie acoperite de către boieri și negustori; împrumuturi pierdute, căci zilele guvernării, ca și ale vieții sale, erau numărate.

Crudul Vizir nu se da înlăturat de la orice ar fi putut satisface lăcomia și ambiția Sultanului. El declară într-o zi acestuia că vrea să facă război creștinilor, fără a atinge tezaurul împărătesc. Demnitarii turci, cari se întoarseră din campania de la Petervaradin, îi comunicară, în trecerea lor prin Valahia, că nici un alt Vizir n-avuzăgrumătat atâtea pașale, în scopul de a le confisca averile. Faptul de a fi bogat era de ajuns motiv pentru pierderea vieții și averii, cu atât mai mult când cineva era în grațiile Sultanului. Unul din aceștia a fost imbrohorul însărcinat cu aducerea bogățiilor lui Brâncoveanu la Constantinopol. Vizirul cunoștea dragostea Sultanului pentru acesta, a cărei fiică în etate de 7-8 ani, era crescută la Curtea împăratului și destinată a-i fi soție, când va ajunge vârsta necesară. Împăratul obicinuia să viziteze în acest scop pe imbrohor de două ori pe săptămână, și totuși Vizirul puse la cale pierirea lui. Se întâmplase la Bender o răscoală care reclama prezența unui șef iscusit care să o înăbușe, și Vizirul, în semn de mare cinste, numise pașă de Bender pe imbrohor, cu gândul viclean de a scăpa de un rival. Noul pașă își ocupă postul la Bender, dar după câteva luni Vizirul ordonă în taină unor demnitari de acolo, de a-i trimite o plângere cu diferite acuzațiuni contra pașei. Plângerea ajunse în mâinile Sultanului, care chemă pe Vizir să o cetească. Vicleanul Vizir se prefăcu a fi uimit de conținut, zicând că nu se îndoiește nici odată de fidelitatea pașei și de meritul său de a se bucura de înalta favoare a Sultanului, dar ceea ce e regretabil, e că pașă împreună cu Principele Ștefan și-au însușit multe bijuterii din inventarul lui Brâncoveanu, ceea ce știe în mod cert de la câțiva boieri din Valahia. Sultanul, atins în lăcomia sa, furios, poruncește uciderea lor. Vizirul dădu atunci ordin grabnic de spânzurarea pașei de Bender, iar capul său să fie trimis la Constantinopol. În acest fâlcăp de un rival, dar lipsește pe Principele Ștefan de un puternic protector.

Domnitorul fu întristat la aflarea știrii de pierderea amicului său, dar nu se gândea nici de cum la o eventuală pierdere a tronului și a vieții, cu toate că un amic credincios (și am fost personal martor la aceasta) îi atrase atenția în mod curajos, că astfel de împrejurări trebuie să-i servească de învățământ pentru propria sa cauză. Totul era însă de prisos, căci depunerea lui Cantacuzino era hotărâtă de Vizir, rămânând numai alegerea noului domn într-o persoană de încredere. Câteva rude apropiate de ale Principelui Ștefan, împreună cu o parte din boierime, lucraseră *sotto mano* în favoarea numirii lui Mihai Racoviță, detronatul Domn al Moldovei. Dar Vizirul, în urma războiului nedrept și crud contra Moreiei, considerând inevitabil războiul cu nemții, găsi se cu cale să numească în scaunul

Valahiei, pe Principele Nicolai Domnul Moldovii, fiul vestitului Alexandru Mavrocordat, și trimeterea în Moldova în locul acestuia pe Mihai Racoviță, actualul Domnitor.

CAPITOLUL XII.

Detronarea lui Ștefan Cantacuzino și înlocuirea sa cu Nicolai Mavrocordat.

Marți în 21 Ianuarie anul 1716, sosi în București un capugiu pentru executarea destituirii. Principele Ștefan, nefiind avizat de agenții săi din Constantinopol, socoti venirea Turcului în scopul de a cere bani asupra tributului. Chemă atunci pe Marele Spătar, Radu Dudescul, cumnatul său și pe Marele Vistiernic și le poruncește pregătirea sumii; aceștia însă sfătuiră pe Domn să aștepte mai întâi scopul venirii capugiului. Dimineața următoare Turcul apare înaintea Domnului și, după convenitele politețe schimbate, îl întreabă dacă se va supune bucuros, voienții suverane a Sultanului. Domnul răspunde afirmativ. Turcul scoate atunci firmanul și i-l înmânează. Domnul sărută firmanul, îl duce la frunte, și-l trece lui Divan-Efendi spre a-l citi. Conținutul era următorul: deoarece a ocupat îndeajuns tronul Valahiei, voiența Marelui Sultan este înlocuirea sa cu Mavrocordat, Domnul Moldovii, iar Principele Ștefan va pleca la Constantinopol, unde va trăi în tihnă din mila Măriei Sale Sultanul.

După această solemnitate se aleseră în grabă 2 caimacami, adică locuitori, cari să guverneze țara până la sosirea noului domn. În oraș circulau fel de fel de zvonuri; se arătase mare nemulțumire mai cu seamă de către acei cari acoperiseră împrumutul forțat. Dealtfel Principele Ștefan pără a nu înțelege cauza, destituirii sale, și căută chiar a grăbi plecarea care urmasă în după amiaza zilei a Sâmbetei următoare, în 25 Ianuarie. În această călătorie era însoțit de tatăl său, Constantin Stoilnicul, de Doamna sa Păuna cu cei doi fii, Radu și Constantin, cari din cauza timpului aspru se îmbolnăviseră grav pe drum, întârziind călătoria la Constantinopol, unde ajung abia după patru săptămâni.

I se permise să descindă în palatul, proprietatea țării sale, unde îl vizitară neconțenit prieteni, și creștini și turci, făgăduindu-i fiecare în parte sprijinul său, și făcând pe Voevod să aibă toată nădejdea de a-și întocmi din nou situația, neștiind că voiența Vizirului, care-i hotărâse pieirea, era îndemnată și de anumite rude apropiate, care nu erau poate decât unelte ale Justiției Divine cum îi prevestise Brâncoveanu la plecarea din București.

La 10 Februarie 1716, Principele Nicolai Mavrocordat, care sosise repede din Moldova, își face intrarea solemnă în București, cu obicinuitul cortegiu de boierime ieșită în întâmpinarea sa, unde fu primit cu salve de tunuri, înfățișarea sa măreață și jovială dădu credință tuturor de a fi un stăpân bun, drept și iubitor de liniște pentru această țară care, de la detronarea lui Brâncoveanu, decăzuse cu totul din situația ei înfloritoare. Puse în adevăr toată silința pentru a repune în ordine afacerile economice și politice din țară, ajutat și de zelul și sfatul boierimeii binevoitoare, începură însă să curgă și părțile boierilor contra Voevodului detronat, numindu-l tiran și distrugător de țară, și cezură ca acușările lor precum și unele scrisori din partea Generalului Comandant al Transilvaniei, cari au fost interceptate de boieri, să fie denunțate Porții. Fiindcă aceste scrisori nu conțineau lucruri grave contra Principei Ștefan, se ticluie o traducere, făcută de o anumită persoană, cu adăugiri agravante, care făcuse pe Merele Vizir să dea grabnică poruncă caimacamanului din Constantinopol, să spânzure atât pe Domn cât și pe tatăl său.

Bieții oameni, cari erau închiși la Bașbachiculi, fură conduși în carcerile de la Bostangi-Bași unde, în Duminica Sfintei Treimi, în 7 Iunie 1716, la ora patru de noapte, fură spânzurați, întâi Principele Ștefan, și apoi părințele său, iar capetele lor tăiate, apoi golite și umplute cu câlți, se trimiseră Marelui Vizir la Adrianopol.

După puține zile fură aduși în Constantinopol, sub bună pază, Mihai Cantacuzino, fratele Stolnicului Constantin, și Radu Dudescu, a cărei soție era sora Domnitorului și ambii își sfârșiră zilele pe spânzurătoare. Doamna Păuna, aflând de moartea soțului și a socrului, ca să-și salveze copiii, se ascunde împreună cu ei, travestiți, într-un loc sigur, ajutați de prieteni, cu toată silința turcilor de a pune mâna pe ei. Închiria apoi o corabie și pomi din Constantinopol, cu mare pericol, spre a debarca după patru săptămâni la Messina. De aici trecu cu copiii la Napoli și prin Bologna și Ferrara, ajung la Veneția, unde fură găzduiți, cu toată îngrijirea, în casa D-lui *Nicolai Caragiani* și după cinci zile luară drumul spre Viena.

Puține săptămâni în urmă fugise din București și Doamna Marin, a lui Toma Cantacuzino, acel care luase vrednică hotărâre de a se pune în serviciul țării, și care se găsește actualmente în Ucraina, având gradul de general. Se travestise în țărăncă și împreună cu un băețăș al ei, înșelând grănicerii, trecu în Transilvania, unde e primită cu cinstea cuvenită de către nemici; din Transilvania își urmează apoi, cu ușurință, călătoria spre soțul ei. În acest timp membrii familiei Cantacuzino sunt urmăriți cu strășnicie în țară. Lucrurile lor sunt vândute la mețat ca și la Brâncoveanu, iar ei estorcați de mari sume de bani. Închisoarea și bătaia erau pedepsile cele mai ușoare. Numele Cantacuzino, sau a fi rudă cu astfel de nume, erau delict susceptibile de pedeapsa cu moartea. Unii din aceștia, văzându-se urmăriți fără cruțare, cu prețul vieții, încearcă fuga în Transilvania. Pe de altă parte Mavrocordat, Domnitorul, deveni tot mai aspru: destituie din demnități pe boierii fostului regim, pe cari îi înlocuiește cu rude și prieteni cari se îmbulzeau din Constantinopol să strângă avere. Le înparte acestora satele Cantacuzinilor și ale boierimeii partizane, pe cari îi lipsește de orice venituri cu atâta cruzime și tiranie, că mama Principelui Ștefan, după ce perdu fiul și soțul, fu redusă în mizerie, neavând chiar pentru traiul zilnic. Am fost de față, și am servit de tâlmaci, când sârmana femeie trimite rugămintea la unul din noii miniștri greci, de ținător silnic al satelor ei, să o miluiască cu o mică cantitate de făină. Casa Cantacuzinilor, care era adăpostul sâracilor și al străinilor, ajunse într-o stare de plâns. Grecii, mai cu seamă cei din Constantinopol, au fost totdeauna fatali Valahiei ori de câte ori dețineau frânela guvernării. Ambiția și orgoliul unora din ei n-au slăbit de loc. Vrând nevrând țara suferea. Jalba la Poartă ar fi înăspriț situația, căci Domnitorul se bucura de toată încrederea turcilor. Se cercase altă cale: înțelegerea cu nemicii prin mijlocirea secretă a boierilor refugiați în Transilvania, înțelegerea era ușoară, căci vechea armonie între Ardeal și Valahia era întreruptă. Dase Principele Mavrocordat un ordin, după instigareă vicleană a unor boieri, să se confişte cirezile de vite care treceau munții în Valahia pentru pășune, în schimbul obicinuitei dijme. Confiscarea se făcuse în folosul turcilor cari și-au pomit oștile spre Belgrad, de unde avea să pomească atacul spre Petervaradin. Confiscarea pricinuind mare lipsă de carne în Transilvania, huzarii împărătești făcură câteva incursiuni peste munți, mai cu samă în ținuturile unde pășunau cirezile confiscate, și fură bine primiți de țărani, după ponca secretă a boierilor proprietarii acelor ținuturi. Miliția lui Mavrocordat trimeasă să alunge pe huzari fiind dată peste cap, mânia Domnitorului se revarsă peste capul populației prin noi biruri și asupriri. Mavrocordat aștepta cu nerăbdare succesul armelor otomane chiar la primul lor atac asupra Petervaradinului. Aflând însă de înfrângerea lor, la 7 August, cu moartea lui Ali Pașa, Marele Vizir, Domnul se silii zadarnic să ascundă victoria creștinilor, căci boierimea țării o aflase și puse la cale o festă ciudată a Voevodului și grecilor săi, cari ocupau demnitățile principale la Curte.

CAPITOLUL XIII.

Fuga lui Mavrocordat din București spre Dunăre.

O companie a unui regiment nemțesc trecu Olul, sub comanda unui locotenent, și ocupă fără rezistență Căinenii, sat de vamă și de hotar, dincoace de Sibiu. Știrea ajunse sub o formă exagerată la Curtea lui Mavrocordat. Vineri, 4 Septembrie 1716, o oră înainte de apus de soare, lumea alergă pe ulițele Bucureștiului strigând: nemții nemții! Domnitorul, înspăimântat, își făcu în grabă bagajele și împreună cu ai săi încalcară și o luară repede spre Giurgiu, cetate turcească așezată pe malul Dunării, la depărtare de 15 ore de drum de București, cum se poate ușor vedea pe harta geografică.

Către miezul nopții, spre a mai odihni caii, se opri într-un sat, Odaia, și poposi în bordeiul unui țaran unde ceru de băut. Se încinse aici o discuțiune între el și Antim, Mitropolitul Valahiei, care numai vroia să-l urmeze, susținând că sub nici un preț nu-și poate părăsi turma, mai cu samă în împrejurări nenorocite ca acestea, când se putea ivi vre-o răscoală din lipsa Domnitorului și a Mitropolitului. În timpul discuțiilor Mitropolitul fu chemat afară din bordei, și i se înmână o scrisoare sosită cu poșta din București. După ce o citi, intră în casă și se adresă Voevodului cu următoarele cuvinte: *Alteță, nu mai este vreme de pierdut aci, vine Principele Gheorghe, fiul fostului Domnitor Șerban Cantacuzino, din Transilvania, cu 12.000 de turci să ocupe Valahia.*

Mavrocordat cuprins de spaimă, poruncește repede pregătirea cailor. Din nou îndeamnă pe Mitropolit să-l urmeze, căci înapoierea sa la București n-ar avea alt scop decât întronarea noului domn, și-l amenință că peste câteva zile se va reîntoarce în țară cu o armată numeroasă de turci și tătari, care o va distruge ca rebelă față de Poartă. Mitropolitul socotea însă că Mavrocordat nu va mai revedea țara, și se întoarse deci la București. În dimineața următoare – Sâmbăta – către răsăritul soarelui, grupul lui Mavrocordat ajunge în Giurgiu. Turcii, surprinși de neașteptata oaspețe, credeau pe nemții în apropiere, și se retraseră parte în cetate iar alții se îmbulzeau să treacă Dunărea la Ruscium. În graba fugii câteva bărci se încercă în Dunăre, cu 25 până la 30 de ai lor, iar cei salvați băgaseră spaima în oraș. Ajunse și Domnitorul cu ai săi, cu multe care cu bagaje prețioase pe care le îndumează în grabă spre Constantinopol. Cadiul, mullaliul și alți turci de samă veniră să-l vază, și să afle motivul fugii sale grabnice.

În Giurgiu curieri sosiți din București aduseră însă știrea că nici un neamț nu se află acolo; că zvonul nesocotit a cauzat mare panică în popor, care și-a părăsit casele de frica sosirii tătarilor, căutând adăpost în hanul lui Șerban Vodă, în cel al Sff. Gheorghe și în mănăstirea Cotrocenilor. Turcii din Ruscium, mai ales cei înrudiți cu bejenăriții din București, se îndârjiră contra Voevodului fugar, acoperindu-l cu insulte și acuzându-l de ticăloșie și trădare față de Marele Sultan, și erau gata să-l zugrume, sau să-l trimeată legat la Adrianopol unde se aflase atunci Poarta.

Mavrocordat știu să împace pe turci, explicând fuga sa ca fiind rezultatul unei alarme false, puse la cale de câțiva răsvrățiți. Turcii consimțiră a se comunica știrea Sultanului într-o formă mai moderată, iar Mavrocordat ceruse pentru garda personală un număr de turci, fiind părăsit de seimenii săi. Posedase el un *firman* care-l declara serascher peste provinciile vecine Valahiei; ceru în baza acestui titlu a-i se trimete grabnic câteva sute de tătari și turci, cu cari pormi spre București unde sosi Joi, în 10 Septembrie. Se opri la locul numit Fântâna lui Radu-Vodă, unde poruncește tăierea în bucăți a unui boier, Brezoianu, sub pretext că-n absența sa se adunase cu alți boieri la Mitropolie pentru a fi ales domn, și băgase mare frică în locuitori, mai ales în boierii cari nu-l urmaseră, întors la Curte poruncește să fie chemat Mitropolitul Antim care, de frica turcilor, se hotărâse să asculte de ordin, și era gata să fie ucis de aceștia în momentul scoborârei din rădvan pentru

a suie scările palatului. Nu fu dus în fața Domnitorului, ci fu închis sub pază strașnică împreună cu preotul Giovanni Abrami, venețian de rit grec și predicator la Curte, și cel ce anunțase pe Mitropolit de sosirea Principelui Gheorghe Cantacuzino.

Se luase măsuri de pază, repartizându-se pe turcii sosiți cu Domnitorul în diferite puncte ale Curții, și se scoaseră cele 14 tunuri aduse de Șerban Vodă de la asediul Vienei, care fură postate câte 7 la cele 2 porți; ale palatului. Peste puține zile sosiră încă 500 tătari, cari se împrăștiară prin țară până la hotarul Transilvaniei, ceea ce făcu pe nemți să fie veghetori, cu toată silința lui Mavrocordat de a-i convinge de prietenia sa. Trimise chiar în acest scop pe preotul catolic Michel Iavich să negocieze cu Generalul Steinvill, Comandantul Transilvaniei, și cu Prințul Eugeniu care tocmai asedia Timișoara.

În puterea imperialilor căzuse la Petervaradin, odată cu bagajele turcilor, și corespondența de război a Marelui Vizir. S-au găsit acolo scrisori și rapoarte de ale lui Mavrocordat către Marele Vizir contra intereselor nemților, și s-au prins curieri de ai lui cu scrisori către cei doi vestiți răsculați unguri, *Aruat Ferenz* și *Pappa Ianos*.

Miniștrii, pe de altă parte, impuneau pe boieri și negustori la grele biruri, iar cine nu le vărsa la termenul hotărât era condamnat la închisoare și bătaie. Un copil de 8 ani, fiu al lui Radu, fratele Principelui Ștefan Cantacuzino, fu smuls din brațele mamei sale, în mănăstirea Mihai Vodă unde era închisă, și cu sabia în mână fu amenințată cu uciderea copilului în fața ei, dacă nu va plăti imediat cinci pungii, adică 2.500 galbeni. Un membru al familiei Bălăceanu, supus torturii pentru neplata imediată a sumei impuse, s-a rugat lui Dumnezeu în gura mare „să vie odată nemții, ca să scape nenorocita țară de jugul aspru”. Pentru aceste cuvinte, din ordinul lui Mavrocordat, i se tăie capul, și nu obține altă grație decât să se spovădui și a fi înmormântat ca de moarte naturală. Mă aflam în camera Principelui când dăse sentința de moarte și discutând cu armașul grecește, îmi traduse în latinește convorbirea, adăugându-mi că, cu toții cei 6 ani trăitori în Valahia, nu cunosc încă firea lor ticăloasă. Am dat din umeri fără să răspund, dar mărturisesc ca nu-mi puteam explica cruzimea acestui prinț erudit și mare iubitor de talente și mai cu seama generos cu străinii, față de cari avea o purtare atât de civilizată și le purta grija de cele necesare traiului; un om care ar merita toată lauda, dacă n-ar fi dat administrația țării pe mâna câtorva miniștri, dușmani ai propriei lor țări pe care o ruinară, punând patimile lor înaintea interesului și liniștei publice, pe când ceilalți dregători, cari nu erau valahi, presimțind parcă ce așteaptă pe Domnitor și pe ei înșiși, se întreceau în a strânge avere, chiar fără știrea stăpânului lor, cum arată cazul următor cunoscut personal de mine.

În urma fugii în Transilvania cu toată familia ei a văduvei lui Radu Dudescu, spânzurat la Adrianopol împreună cu Spătarul Mihai Cantacuzino, și care era soră cu Principele Ștefan, Marele Armaș, un neîmpăcat dușman al casei Dudescu, fierbea de mânie din cauza-acestei fugi și căuta răzbunare prin orice mijloc. Puse la închisoare pe foastele slugi, între care era și vătaful Curții lui Dudescu, cu toate că nu-și urmase stăpânii, și-i ceru 300 galbeni pentru eliberarea sa. Împlorat de soția acestuia pentru a interveni la eliberarea soțului ei, care era amenințat cu 200 lovituri zilnice până la plata sumei, și mișcat de plânsurile ei, am intervenit în favoarea aceluia nenorocit, care nu avea altă vină decât de a nu fi urmat pe fugarii săi stăpâni. Rugai pe armaș să facă din milă ceea ce e dator să facă din datorie, adică să elibereze pe vătaf. Îmi ceru însă pentru eliberare o garanție pentru cei 300 galbeni ceruți ca preț al rescumpărării. Am protestat, asigurându-l că voi interveni imediat la Domnitor de acărui îndurare nu mă îndoiesc. Armașul mă asigură atunci repede de eliberarea prizonierului, rugându-mă ca Alteța Sa să nu afle nimic. Din acest fapt, ca și din altele, se vede că aceștia guvernează țara numai pentru satisfacerea ambițiunii și a lăcomiei lor, de cari n-am scăpa nici noi, străinii, dacă n-am avea protecția Principelui. Înolența și cruzimea ajunse la culme, nu cruțau nici pe clericii cari se bucură de obicei de mare venerațiune la ortodocși.

Mitropolitul Antim închis la Curte a fost constrâns, prin amenințări, să renunțe, prin scris, la Arhiepiscopat și în locul său a fost ales de către Domn și miniștri, Arhiepiscopul Mitrofan, fost duhovnicul lui Constantin Brâncoveanu. Fu apoi despopit, acuzat de vrăjitorie și înșelăciune, și i se puse potcap roș în locui celui de mitropolit. I se ridică și dreptul de a purta numele de Antim, dându-i-se numele său laic, Andrei. I se ceti apoi sentința de închisoare pe viață în mănăstirea Muntelui Sinai, și pomit în miez de noapte cu carul, sub paza câtorva turci, ajunse în Galipoli, lângă râul Dukia, care trece prin Adrianopol, unde fu ucis și aruncat în râu. Astfel fu sfârșitul aceluia arhiepiscop, de care multe se spuneau, dar de care nu voi spune decât, că mă supun Justiției Divine fără a cerceta. Era dotat cu rare talente, cunoscând sculptura, pictura și broderia. Ridicase la perfecțiune arta tipografiei, și înzestrase tiparnițele, în afară de litere grecești și slavone, cu litere arabe, cu care tipări Liturghiile Sft. Ioan Crisostom, ale Sft. Vasile și ale Sft. Grigore, precum și Evanghelia, ca și alte opere bisericești. Zidi din temelie, în București, o mănăstire, cu o frumoasă biserică în slava tuturor Sfinților, înzestrând-o cu odoare pentru serviciile pontificale, care, bietul, nu le putuse întrebuința la sfințirea noii biserici, unde spera să fie chiar înmormântat.

Uciderea sâlbatică a Mitropolitului Antim, pe care lumea îl credea ajuns la Muntele Sinai, aruncase Valahia într-o mare spaimă. Preotul Giovanni Abrami, venețianul, aștepta să fie și el ucis. Mavrocordat îl închise într-o carceră întunecoasă în mănăstirea Snagov, de unde nu se apă nimeni cu viață, dar din mila lui Dumnezeu, fiind încă în viață când Mavrocordat fu prins de către huzarii nemți, și aflându-mă atunci la Târgoviște pe lângă Domnitor, am stăruit la comandantul husarilor, domnul Dettin, de față fiind și Mitropolitul Mitrofan, care ordonă eliberarea preotului. În afară de acesta se mai aflau închiși la Curtea din București mulți boieri, sub strașnică pază, condamnați la plată de mari sume de bani, iar alții se aflau în pericol de moarte. Marele Han al tătarilor, în capul unei armate de 14.000 - 15.000 de oameni, venind în ajutorul, zadarnic, al Timișoarei și în trecere prin Valahia, conform obiceiului, Domnitorul îl întâmpină, prezentându-i omagiile, și-l rugase să oprească dăunarea țării de către tătarii săi. Întâlnirea avu loc în satul Comătel, la începutul lui Octombrie 1716, unde ținură sfat asupra evenimentelor curente. Tătarii își urmaseră drumul spre Timișoara, iar Domnitorul se înapoia la București, unde sosi curând și fratele său, Ioan Mavrocordat, marele dragoman al Porții. Venea din Belgrad, deabia scăpat cu viață, în urma morții Marelui Vizir și a înfrângerii turcilor la Petervaradin. Domnitorul cu toată boierimea îl așteptă la 10 mile distanță de București, de unde îl conduseră la Curte, unde rămase 12 zile în dese consfătuiri cu fratele său, cărui făcu muștrări pentru purtarea unora din miniștri în administrarea țării. Plecă apoi spre Adrianopol, după ce primi însă din partea guvernului subsidii în bani.

CAPITOLUL XIV.

Principele Mavrocordat prins de sârbi și condus în Transilvania.

Principele Mavrocordat stăruise pe lângă fratele său, marele dragoman, să rămâie la București câteva săptămâni, ceia ce nu consimți cu nici un preț, spre marele său noroc, căci câteva zile după plecarea sa Domnitorul fu prins de sârbi. Un număr de 1.200 sârbi își făcu apariția în București, în dimineața zilei de Mercuri, 25 Noiembrie 1716, sub comanda domnului Dettin, bavarez, după un marș făcut prin surprindere și tănuit de țărani din cale, și cu ajutorul călărașilor valahi cari se alăturaseră cătanelor cu steagurile lor.

De cu noapte ajunseră la Ferăstrău, nu departe de București, unde dădură de un lagăr de 400 de tătari pe care-i măcelăriră în mare parte, iar restul scăpă prin fugă. Avură cătanele și marele noroc de a ajunge aci în ultima noapte de Camaval, când începe postul

Crăciunului la valahi, așa că zgomotul pustelor lor se confunda cu cel al locuitorilor, cari intră în post cu chiote și descărcări de pistoale, datină obișnuită și la celelalte posturi. Ajunși la București, sărbii s-au împărțit în 3 detașamente: unul ocupă punctele principale ale orașului, al doilea pomește în căutare de case și prăvălii turcești, unde mulți din turci fură anungați, goi, în stradă, iar al treilea detașament ocupă Curtea, fără împotrivire, mai ales că și cele 14 tunuri de gardă erau, de câteva zile, închise în magazii.

Domnitorul, surprins în haină de casă și gata de fugă, încremenise la vederea pistoalelor întinse spre el, și încercă a deruta pe năvălitori ascunzându-și identitatea, dar zăbind între ei câțiva boieri, din cei refugiați în Transilvania, avu curajul să înfrunte trădarea lor, dojenindu-i că nu „*e prima oară când valahii își pângăresc mânilor cu sângele voeuzilor lor*”. Unul din boieri îl asigură cu cuvintele: *Alteța Sa să nu aibă nici o teamă de viață, căci avem ordine severe de a vă duce, nevătămat în Transilvania. Veți sta în camera D-voastră, bine păzit și ferit de orice injurie*. Alte cete de năvălitori jefuiau prin Curte, fără a cruța cele 2 biserici, cea mare și cea de jos.

Marii dregători ai țării, greci constantinopolitani, se aflau în mare spaimă; unii se ascuseră, alții, între cari Portarul, Beșli-aga, Divan-Effendi-ul și un alt agă de samă, venit de câteva zile din partea Sultanului pentru chestiuni de mare importanță, fură uciși iar alții nu găsiră scăpare decât urmând pe Domnitor în exil. Locuitorii, înspăimântați de cele întâmplate, se găseau nehotărâți între speranța de a vedea țara în mâni de creștini, sau teama de a o vedea nimicită de tătari și turci. Între aceste 2 rele locuitorii aleaseră fuga, părăsindu-și casele de frica tătarilor, și urmând trupele năvălitoare cari se retraseră în aceiași zi, spre apusul soarelui, spre Transilvania, unde fu pomit în aceiași zi, după amiază, și Principele cu toată familia sa. Era un spectacol jalnic convoiul de bejănari cu copii în brațe, făcând drumul pe jos timp de 4 zile și 4 nopți, din lipsă de căruțe și cai cari nu se găseau cu nici un preț, și fără merinde, când mulți mureau de foame și oboseală. Noi, cari eram prevăzuți cu cai, ajunserăm după 2 zile la Târgoviște unde sosi, după câteva ore, Comandantul Dettin cu Voevodul prizonier și cu cei 4 fii ai săi, dintre cari 2 fiind de vârstă fragedă, iar timpul fiind friguros, Domnitorul obținut favoarea ca restul drumului să fie făcut ziua cu mici popasuri, După amiaza zilei de Luni, 7 Decembrie, grupul domnesc ajunsese la Sibiu, escortat de o companie de curasieri eșită în întâmpinare din ordinul Generalului Șteinvillie, Comandantul Transilvaniei. I se destinase un cuartir în piața orașului, lângă clădirea corpului de gardă, păzit de 3 sentinele: la ușa din stradă, la intrarea și la eșirea camerei prizonierului, întreaga sa familie se bucura de toată libertatea prin oraș, dar Principele se mulțumea a lua din când în când prânzul în oraș cu Generalul Șteinvillie, și se bucura din parte-i, ca și din cea a ofițerilor săi, de toate onorurile până-n ziua de azi.

Înainte de a lua drumul spre Viena, am avut de câteva ori onoarea să vizitez pe Principe, care binevoise să mă primească cu toată politețea. Era îngrijat de soarta fraților Dumitru și Joan Crisoscoleo, verii săi după mamă, și neavând nici o știre despre ei îl consolai cu speranța de a-și fi găsit salvarea în provinciile turcești, împreună cu ceilalți boieri greci. Regreta de a nu fi fost urmat de verii săi în Transilvania, unde viața le-ar fi în siguranță, pe când în Valahia sunt expuși la moarte sigură, ceea ce se și întâmplă.

Dar înainte de a povesti amănunțele acestei morți, căpătate de la o înaltă personalitate, socotesc a aminti din viața lui Ioan Crisoscoleo, și voi îndrăzni de a mă folosi în acest scop de informațiile vrednice de încredere ale părintelui Antonio Soffietti, actualul episcop din Chioggia. Ioan Crisoscoleo din Constantinopol veni la Roma la vârsta de 30 ani, și fu admis în colegiul Sft. Atanasie, de unde după 2 ani, având înclinațiuni religioase, fu acceptat în ordinul jesiților, trecând peste stăruințele mamei sale care se împotriva hotărârii sale. Aci studiase retorica și filozofia. Nu prea dovedise destulă smerenie în viața ce-și alegea, arătând chiar un sentiment de vanitate în legătură cu originea sa. În 1714 ajunsese în Veneția, unde cunoscu pe părintele Soffietti care căuta cu prudentă să

afla motivul plecării sale din Roma. Crisoscoleo îi mărturisese intențiunea de a se înapoia la Constantinopol pentru a consola pe mama sa, și a pune în ordine unele chestiuni familiare cu frații săi, după care, peste șase luni, se va reîntoarce la Roma. Părintele îl prevenise de rezultatul la care se expune părăsind vocația religioasă și obligația solemnă ce-și luase înaintea lui Dumnezeu, la intrarea în ordinul jesuitilor. Crisoscoleo protestă cu jurămintele că nu are altă intențiune decât să se înapoie după 6 luni. După o lună de întârziere își luă rămas bun de la cercul preoțesc din Veneția, zicând că pleacă spre Padova pentru a lua apoi drumul Constantinopolului, dar după două zile fu zărit în Veneția, în haine de laic, arătându-și deci nestatomia. La Constantinopol nu găsi însă averea închipuită, și după un an sosește din nou în Veneția, fără a mai da ochi cu părintele Soffietti sau cu ceilalți jesuiti. De aici pleacă la Padova unde studiază medicina cu vestitul Antonio Vallisnieri, rectorul universității de acolo, și-și ia doctoratul la Siena, de unde se întoarce prin Livorno la Constantinopol, iar de aici pleacă spre Valahia și ajunge în București, în August 1716, primit cu dragoste de Principele Nicolai Mavrocordat, văzul său, și de fratele său Dumitru Crisoscoleo, care ocupase atunci demnitatea de Mare Postelnic la Curte, schimbată în urmă cu cea de Pahamic, datătoare de mari câștiguri. Cei doi frați se puseră să strângă avere. Căpătără veniturile câtorva sate bogate, care aparțineau de drept familiei Cantacuzino, între care era și satul Afumați, depărtare de 4 ore de București.

Surprinși însă de năvălirea cătanelor nemțești și de prinderea Domnitorului la care nu se așteptau, și rău sfătuiți, se refugiază la mănăstirea *Archimandritului*, care se afla lângă palatul Cantacuzinilor din București, unde se ascuseră până după plecarea noastră cât și a cătanelor cu prizonierul lor domnesc, și travertiți apoi în haine țărănești luară drumul spre Giurgiu, prin poteci neumblate. Nu departe însă de București au fost jefuiți și oribil masacrați. Iată tragicul sfârșit al lui Ioan Crisoscoleo, care a nesocotit pacea sufletească religioasă, schimbând-o cu măririle și onorurile de la nestatomia Curtea Valahiei.

Marele Sultan aflând de prinderea lui Mavrocordat era foarte abătut, dar, în aparență, învinuise pe însuși Principele Mavrocordat de a nu fi dovedit destulă îndemânare față de acele împrejurări. Puse în locul său pe scaunul domnesc pe fratele acestuia, pe Ioan Mavrocordat, și trimise boierilor și locuitorilor țării un manifest, care era un amestec de cruzime și înduioșare, de blândeță și amenințări, care însă, pe lângă instrucțiunile date noului domnitor, a avut efectul de a întoarce din pribegie multe familii din Transilvania, precum și pe Doamna Măria, văduva lui Brâncoveanu, cu ginerele și nepotul ei; cari se bucurau de dragostea poporului, care mărturisise că singura cauză a revoluțiilor și nenorocirilor Valahiei a fost detronarea și uciderea lui Brâncoveanu.

Dau aici traducerea fidelă a manifestului, făcută cu multă pricepere de domnul *Panajotti* fiul vestitului *Nicu Saraffi*, cunoscut între negustorii orașului:

Către voi boieri, căpitani, odda-bași, ceauși și seimeni, cari mâncați pâinea Marei voștră Sultan. Iată ce vă zic vouă: întoarceți-se fiecare în țară la casa sa; înapoițați-vă și veți trăi în pace. Sunteți iertați voi, femeile voastre și copii voștri; vă sunt iertate casele și satele voastre, vitele voastre și tot ce aveți. Vă sunt iertate toate greșelile făptuite. Voi avea îndurare pentru voi scutindu-vă timp de un an de orice tribut, dăjdie și contribuție de orice fel; dovediți însă supușenie poruncilor mele, și nu abuzați de mila ce încerc cu voi.

Ajuns în București, unde avu loc înscăunarea ca toată solemnitatea convenită, Principele Ioan comunică Generalului Comandant al Transilvaniei, în termeni curtenitori, alegerea sa pe tronul Valahiei în locul fratelui său prizonier. Oferi o sumă de bani pentru tot timpul armistițiului, menținând relațiuni de bună vecinătate cu Transilvania, cultivate de ambele părți. Cu toate acestea, în timp de câteva luni, biata țară a fost într-una călcată de continue năvăliri, fie din partea nemților sau ale turcilor și tătarilor. Aceștia din urmă.

trecură de trei ori, în Noembrie trecut, prin pârțile Oltului, unde arseră satele, robiseră locuitorii, și uciseră pe bătrâni.

Principele Ioan, uimit că țara e prăpădită de cei ce trebuiau să o apere, strânse o mică oaste cu care pormi contra tătărilor, și desrobi cu forța pe mulți locuitori. Hotărârea această îndrăzneță băgase groaza în multă lume, de teama unei răzbușări din partea turcilor contra Domnitorului, mai cu seamă că fusese chemat la Adrianopol fără a cunoaște cauza. Susțineau unii că Marele Han al tătărilor îl părăse la turci de părținire cu nemții, prin cutezanță sa de a ataca pe tătăari, dar Domnitorul știu să justifice cu abilitate îndrăzneala sa, și în Decembrie trecut recapătă din nou tronul Valahiei.

Iar eu la sfârșitul anului 1717, termin Istoria *nesfârșitelor Revoluții ale Valahiei*, căci această nefericită țară nu știe încă pe cine să dorească de stăpân, pe Turcul sau pe Augustul împărat.

Terminând această Istorie, mă văd îndatorat să satisfac curiozitatea cetitorului în privința limbii valahe care are strânsă legătură cu cea latină, după cum arată și Joan Lucio în cartea sa de Regno Dalmatiae. Dar observ cu uimire că conține nu numai cuvinte italienești, dar după o practică de 6 ani, remarcă și verbele, în special la trecut, au forma exactă a celor italienești, și că într-adevăr limba valahă se trage din cea latină, întrebându-se la trecut, ca și cea italiană, verbul auxiliar a avea. Iată câteva exemple:

Ce ai scris ?	Che cosa hai scritto ?
N-ai făcut bine.	Non hai fatto bene.
Adam părintele nostru a păcătuit.	Adamo Padre nostre ha peccato.
Cristos a pățit pentru pacatele noastre.	Cristos ha patito per li peccati noștri
Etc.	

Și alte multe exemple la fel a-și putea da, dar pentru a nu obosi pe cetitori, voi adăuga numai că limba valahă conține și alte cuvinte străine, Iată de pildă o frază scurtă, care conține cuvinte din patru limbi: grecește, latină, slavonă și italiană.

Toți ucenicii au lăsat singur pe dascălul lor.

Iată și începutul lui Tatăl nostru:

Tatăl nostru, carele ești în ceruri, sfințească-se numele tău etc...

Numerele de la unu până la zece se pronunță astfel:

Un, doi, trei, patru, cinci, șase, șapte, opt, nouă, zece.